

COTA 34797

Sublot

INVENTAR 344683

573

573

230

G. DEM. TEODORESCU

INCERCARI CRITICE

ASUPRA UNORU

CREDINTE, DATINE SI MORAVURI

ALE

POPORULUI ROMANU

PREFACIA DE D-LU ALESANDRU I. ODOBESCU.

BUCURESCI,

TIPOGRAFIA PETRESCU-CONDURATU

Calea Belvedere, (Otelu Rusia).

1874

34797
Subtit

Biblioteca Centrală Universitară
București
Cota ~~34797~~ ~~Subtit~~
Inventar 344683

B.C.U. Bucuresti

C344683

„Să nu părăsimu ănsă cu totulă cerculă tradițiuniloră ș'altă cânteceloră ce se repörtă la vechiulă cultă altă naturei, fără a pomeni despre ună obiceiă poporană altă anticitați, cu care se légă și ună cântecă copilărescă ce, în parte, s'a păstratū ca ună amintire depărtată, în cetățile năstre.

„Atoneu ne spune că: *a cânta rōndurica*, *χαλιδονίζεν*, se chiăma la Rodieni ună ăre-care colindă, despre care Teognis, în a doua din scrierile sële asupra serbăriloră din Rodos, vorbesce astfel: Rodienii numescă *a cânta rōndurica* unū felū de colindare ce se face în luna lui Boedromion -- Septembrie altă nostru. Numele acesta vine din cuvintele ce se cântă atunci și care suntă cele următore :

„Venit-a, venit' rōndurica :
 cu dēnsă și vremea frumósă,
 cu dēnsă și timpulū celū bunū.
 E albă curată pe gușiă
 și nēgră cu totulū pe spate.
 Asvēră-ne 'ncōce smochine
 din casa teā plină, bogată,
 și dă-ne și vinū în ulcică
 ș'ună coșniță plină cu brānză ;
 dēr fīă și pāine de rișcă
 și turte cu ouă, totū addo :
 primesce orī-ce rōndurica....

Luămū ceva ? Orī sē ne dăcemū ?
 Dēr dă-ne, căci altfel nu mergemū ;
 ba încă luămū cu noi ūșia,
 orī polița cea de d'asupra,
 orī chiarū pe nevēstă'ți ce șēde
 în casă, colo, tocmaī susū.
 Mēruntă'ți și lesne o ducemū !
 Dēr dă-ne cevașlea mai bine,
 și cată vr'unū lucru mai mōre !
 Deschideți, deschideți totī ūșia,
 căci iat'a venitū rōndurica.
 Și noi, ia ! nu suntemū unchiași,
 ci suntemū copii copilași !“

„Acésta colindă, adauge Ateneu, a arătat-o mai întâiu Oleobulă Lindianulă, cândă începă a face prin Lindos stringere de bani.

„S'o fi compusă frumosulă Oleobulă, unulă din cei șapte înțelepți ai Greciei, s'eu ficia-sea Oleobulă, cum dic alții, acésta cântare coprinde, negreșit, ună înțelesă mai adâncă de câtă ală unei colecte de bani s'eu de merinde. Intr'ênsa vedemă că se vestese sosirea vremii frumoșe și a timpului celui bun, căci în tómnă arșița sórelui s'a potolită și casele s'a implinută de avuți : rîndurica, prevestitoare de bunuri, revine sprintenă și veselă. Deschideți, deschideți 'i ușa! Bogatulă, împarteți cu săracii comorile! Astfelă vă grăiesce glasulă nevinovată ală copiiloră.

„Astădi'ână, petóte țermurile Greciei, și chiară în Atenă, pe la începutulă primăverii, copiii, adunați în cete și ținendu în mână uă morișcă cu aripe de viță ce, învîrtindu-se, închipuiesce uă rîndurică, alórgă din casă în casă, cântându ună cântecă de felulă acesta :

„Rîndurica vine de pe alba mare : ea trece marea și 'și face ună fuisioră și péde într'ênsulă se resule, și dice :

„Martie, Martie norosă, și Februarie pluoiosă, ecé dulcele Aprile se vestese că 'i aprópe.

„Pasărele ciripescă, pomișorii înverșescă, găinele cloncănescă și începă să cloeșcă.

„Turmele purcedă la munte, ieșii sară și pască mugurulă celui nou.

„Animale, pasări, ómenii, toți se veselescă din sufletă : ghiața, zăpada, și crivățulă au încetată.

„Martie, Martie norosă, și Februarie pluoiosă, iatě vine Aprile celui frumosă!

„Ești afară, Februarie, și tu, Martie, du-te, cară-te !...“

Ș'apoi sfișescă cu sunetulă ce 'lă facemă noi din buze ca să gonimă uă piscă.

„Cine pöte tögädui cä acestü cântecü este uä variantä modernä a vechiului *Chelidoniasmos* rodianü? Cine nu va zäri în amëndouë ideia comunä și firöscä de a vesti lumii, prin gura copiilorü, uä scire înveselitöre : sosirea timpului pläcutü, a cäldürii cumpöstate, a zefirului primäveratecui, a vegetaționii înflorite?

„Uä altä veste bună, de uä naturä mai misticä, mai puținä pipäitä simțurilorü, dëru și mai mângäiätöre pentru änimii, descëptä nöptea din somnü pe copii, în clima mai asprä, în țëra mai creștinä a Romänilorü. Pe cândü zäpada acopere pämiëntulü, pe cândü gerulü sleiesce chiarü apele, uä *Stea*, icönä a celei ce s'a înälțatü uä-diniörä pe cerü ca së caläuzëscä pe cei trei *Crat de la Bësäritü*, mänä cete de copii prin întunericulü ulițelorü viföröse, în ajunulu Cräciunulu, și le îndemnä a vesti, cu glasuri nevinovate, creștinilorü adormiți, cä peste puținä are së vinä ceasulu solemnü și doritü alü mântuirii! Ei nu 'i amenință, ca copiii din anticitate, cu furtișiaguri, dëru le e frigü, le e föme biețilorü copilași, și, după ce au strigatü :

„*Bună diminēța la Moșü-Ajunü!*“

ei cerü së le dea măcarü „unü covrigü, cä morü de frigü,“ măcarü „uä nucä, cä së datü cu capulu de ulucä,“ măcarü „unü mërü, cä së te tragü de përu!“

„O! vechi datine și vechi cântece ale poporulu! ce dulce farmecü coprindeți voi în naivele vöstre espresioni! Aspra criticä se sfarmä dinaintea vösträ, cäci mintea omulu, deprinsä cu voi din pruncia, pare cä se scaldä, la auđulü vöstru, în nevinövätia 'i pri-

mitivă. Voi sunteți pentru noi amintiri suave, ce înviiță junia în suflete! Pentru popor, sunteți flórea neuitării!“

Aceste rânduri le scriamă acum vr'o trei-spre-dece ani, aruncându, într'unu articolu despre cântecele nóstre poporane, câte-va idei culese în studiulu anticității și puse în comparațiune cu cea-a ce fă-care din noi a vedutu séu a învățatu din corilariă, în căminulu părintescu. Și pe cându le scriamă, țiu minte că gândulu îmi era a cerne, prin sita studiiloru clasice, cele mai multe din acele datine bătrănesci, pe care noi cei de astăzi le-amă apucatu încă, dérú pe care strănepoții nostrii nu le vorú mai cunósce póte de câtú din scrisele nóstre.

Aveamă de gândú a întreba în cărți pe vechii plugari ai Lațiului déca nu cum-va dênșii, séu celú puținú flăcăii lorú, cariî încă nu îmbrăcaseră gravitatea togei virile, n'aú inventatu óre ei acea urare veselă și gluméță cu care tinerimea din satele nóstre întémpină sosirea noului anú și, mâindú séra cu sgotu, cu plesnete și cu clopoței, *Plugușiorulu*, strigă la casa fă-căruia pe rândú :

„Sé vié cu isbândă
 anulú cu mare dobândă !
 Sé pérá vicleșiugulú
 și sé soséscă belșiugulú !
 Hăi, hăi !
 Plugușiorú cu duoi-spre-ce boi
 Hăi, hăi !
 Plesniți, măi
 Haí, hăi !“

Aveamă de gândú a cerceta prin ce curiósă analo-

gia de fapte, de idei și de imagine, vechiul deț latinu alu pluoiloru, *Jupiter pluvius*, represintatu pe Columna Antoninã din Roma, sub chipulũ unu unchiașiu cu straie lãtose, se aduce așia de multũ cu lãiețele nõstre de *Paparude*, carele, acoperite cu frunđe de boziș și muiate leorcã de donița vecineloru, urẽzã sãltãndũ și chiuindũ :

Ca sã cadã pluoile
 Cu gãleșile,
 Sã sporescã grãnele
 Sã imple pãtulele

Aveamũ de gãndũ. . . . Dẽrũ ce folosũ a vorbi despre cãte are omulũ de gãndũ? Timpulũ a trecutũ. Alte multe lucrãri, și alte mai multe nelucrãri, m'au fãcutũ sã dau uitãrii aceste scumpe și plãcute studii.

Datinele nõstre romãnesci, din marea nõstrã nepesare, arũ fi rãmasũ pãte reduse pentru viitorime la pușinele ce spune despre dẽnsele nemuritorulũ Dimitrie Cantemirũ, care, intr'ũã cãrticicã de nici douẽ sute de pagine, a spusũ despre Romãni și despre țera lorũ mai multũ și mai bine de cãtũ toșã carii, dupã dẽnsulũ, au scrisũ pẽnẽ astãđi.

Cu tãte acestea, eũ credũ cã pușine suntũ cercetãrile care arũ avẽ pentru Romãni mai multe ademerni de cãtũ descrierea, lãmurirea, esplicarea și compararea aceluș șirũ de ieresuri și de idoli, *antiquum Daciae cultum redolentia nomina*, pe care domnesculũ descriitorũ alũ Moldovei ni le dã, in rãpejunca penei sãle, tãte ca rãmașite ale cultulu vechilorũ Daci.

N'ar fi ore a face uã istoriã a cugetãrilorũ intime, a credinșelorũ, a plãcerilorũ ș'a suferinșelorũ poporu-

lui român, cându cine-va aru despica cu deamăruntulă originea și înțelesul tuturor cugetelor poporane, ce se ascundă în acea grămadă de numiri misterioase, pe care Cantemirul le-a culesu din gura poporului?

Oare numai despre Daci — și nu despre tôte creștințele care s'au întipăritu treptat și d'a lungul seculilor în mintea locuitorilor României — ne aru aminti cuvintele și datinele de „*Lado și Mano, Dina și Drăgaica, Doina și Stafia*, ș'apoi și *Draculă-in-vale, Ursitele și Frumosele, Sânzenile și Jov-măritele, Paparuda și Chiraleisa, Colinda și Turca, Sburătorulă și Măda-nópte, Striga și Tricoliciă, Legătura și Deslegătura, Farmeculă și Descânteculă, Vergelatulă și altele de același fel*“?

Aceste multe și strani numiri, pe care ni le-a păstrat Cantemirul, precum și altele, cu care unu cercetătoru diliginte aru puté s'adauge cu multă lista ierursurilor populare ale Românilor, constituie ună comoră din care și poesia și istoria potú încă culege prețioase odóre.

Câți-va din poeții noștri au sciutú pêne acum se smulgă câte ună nestemată din acelu tesauru, și mai alesu musa răsfețată a d-lui V. Alesandri — care adesea scie se și îmbrobodéscă, cu așia multă grația, șiugubéta și gingașia'i față în marama țărânească — ne a cântatú, cu multú farmecú, și *Doina*, și *Ursițu*, și *Sburătorulă*, și pe *Craiă-noú*.

Remâne ca și istoricii se 'și îndeplinescă datoria: se'și iea partea lorú de sarcină, parte mai grea și mai spinósa, în care subtilitățile obositóre ale criticei înlocuiescú avânturile sprintene și mladióse ale poeziei.

Câtă despre mine, abia mă ispitisemă, acum câțiva ani, să iéu asupră'mi uă asemenea sarcină, și 'ndată amă lasat' o josu. Dér astađi junele autoră ală pagineloră ce urméză iatě-lă că vine, plină de ardărea tinereții, plină de uă pietăsa venerațiune către datinele vechi ale poporului română, plină de dorința de a cunăscă traifulă și credințele națiuneloră antice și străine, și ne presintă, în cartea de faciă, câte-va „*Incercări critice*,” în care ne dovedesce lămuritū nu numai că iubescă cu predilecțiune, dérū chiarū că și cunăscă adăncă subiectele pe care s'a însărcinatū a le trata.

Amă cititū eū unulă — și toți aceia, cariă la noi pōrtă interesū studiiloră naționale, făcute cu serioșitate, vorū citi, ca și mine — cu uă viă plăceră descrierile unoră obiceiuri tradiționale, care, fără îndouielă, potă, cândū suntă bine descrise și bine analizate, să constituie titluri istorice patriei năstre și să deslege enigme ale vieței morale a poporului română.

Autorulă acestoră *Incercări critice* a datū dovédă, pari-mi-se, în studiele sële asupra credințeloră, datineloră și moravuriloră poporului română — studii făcute, amă pută đice, pe bancele scōlei — că este înzestratū cu uă adevărată intuițiune în materiă de așia anevoiăsa critică. Déca n'amă avé să constatămū și alte merite, probate prin cercetările de erudițiune clasică ce conținū aceste pagine, ne-amă pută mărgini a recunăscă că acea facultate intuitivă este darulă celū mai prețiosū pentru omulă care 'și propune să verse lumina asupra amurgului din trecută.

Avemū énsă terea credință că *Incercările* de faciă nu vorū fi pentru autorulă loră culmea studiiloră de

acéstă natură : de acea-a încheiăm, atât prin mulțămiri, câtu și prin urări, aceste neînsemnat 3 rânduri pe care le-amu aruncatū pe chărtie ca uă dovédă de viia plăcere ce amu resimțitu, vėđendū vechiele nóstre aspirațiuni așa de bine, așa de spornicū vlastărite sub péna altuia.

Nu ridiți, cititori, decă și eu, omū în tótă firea, mă voiū atinge, sfârșindū, de ramura de laurū care uă-dinióră se depunea la fiă-care capétū de anū pe altarulū anticej deite latine Anna Perenna, și care la noi s'a prefăcutū în *Sorcova veselă* a copiilorū români; și mai alesū nu rideți decă, totū cu atăta naivitate, ênsé cu multū mai puțină grațiă de câtū dênșii, voiū ura și eu celorū ce se ocupă cu ardóre de prețioșele datine străbune :

„Sė 'nfloriți,	Ca unū firū
Sė mărgăriți,	De trandafirū ;
Peste véră,	Tare ca pétra,
Primăveră,	Iute ca săgéta ;
Ca unū pėru,	Tare ca fierulū,
Ca unū mērū,	Iute ca oțelulū.

La anulū,

Si la mulți anī !*

A. I. ODOBESCU.

CREDINTE, DATINE SI MORAVURI NATIONALE.

Popórele, cari, în amețirea unor prosperități momentane s'au în desperarea unor calamități continue, își uită originea și menirea, mai curând s'au mai târziu sunt sterse din cartea vieții.

Națiunile, cari au ajuns la óre-care grad de dezvoltare, scad cu timpul, când nu mai țin la cea-a ce trebuie să formeze fundamentul constituirii lor, la credințele, la datinele, la moravurile, la instituțiunile moștenite. Că uă societate să m'ergă bine, ca un popór să prosp'ască prin activitatea unei vieți proprii, ca legiuirile s'au fie bine-făcătoare, trebuie să țină s'au d'aceste credințe, d'aceste moravuri de tot genul, înregistrate de istorie, transmise prin tradițiune, sc'apate de unda c'otropitoare a veacurilor și a transformărilor la care a fost supusă comunitatea.

Fenicii, Persii, Egiptenii, Elinii, Romanii și atâtea alte popóre din anticitate numai atunci fură șupuse, când această temelie fu spulberată, și periră cu des'ăvârșire sub c'otopirea străinului, când fundamentul naționalității dispăruse deja de mai înainte.

Înfrângeți moravurile și datinele unui popór, ale unei națiuni; călcați cu dispreț instituțiunile sociale și religioase; dați uitării, s'au — cea-a ce e și mai reu — sdrobiți și printr' uă amară disprețuire credințele și tradițiunile, și atunci fiți siguri că naționalitatea și apune, și acel popór disp'are s'au e gata să dispară.

Din contra: țină uă națiune la datinele, la moravurile, la tradițiunile și la credințele care au dat naștere acelor datine și moravuri, și fiți siguri că acea națiune are consciință de forța sa, căci acestea sunt forța unei națiuni. Cercetați, p'etrundeți în popór și și studiați credințele: veți afla care și este originea și ce a fost. Analisați instituțiunile, datinele, obiceiurile rezultate din acele credințe, și care din vechime se mai conservă p'ene în acel minut: veți afla care și este starea de moralitate,

gradul de noblețe, mărirea și strălucirea de viitor. Credințele dau naștere datinelor și moravurilor, eru acestea oglindescu prin ele enșe p'ua națiune.

Deca sinuciderea e ua crimă odiosa, apoi intreitü mai odiosa e crima ce arü comite ua națiune, uitandu'si seu lasandu se'i-se nimicescä moravurile, datinele, tradițiunile și credințele strămoșeci, căci a 'și-le părăsi seu läsa uitării, e pentru densa ca și cum arü renunța cu precugetare la consciința de ce a fostü, de ce este și de ce va fi.

Astfelü la ori-ce națiune: astfelü și la noi Romäniü.

A sustinē dērü — împreună cu nealterarea limbei s'a teritoriului — și nealterarea credințelorü, datinelorü, moravurilorü și tradițiunilorü rēmasē de la moși-strāmoși, a lorü, care ne suntü mărturii puternice, de natură a ținē ferecată, a nimici ori-ce umbră de 'ndouielä despre păstrarea națiunii nōstre pōte mai latină de cätü alte națiunii sorori, credemü că e unulü din cele mai nemerite moduri d'a sustinē naționalitatea.

Credințele unui poporü formändü basa obiceiurilorü și instituțiunilorü naționale, ca unele ce au datü nascere acelorü obiceiuri, acelorü instituțiunü, după cum sunt credințele, astfelü sunt și datinele și instituțiunile.

Considerändü dērü credințele poporului nostru ca punctü de plecare pentru tōte moravurile și instituțiunile naționale, ne-amü permisü a schița ua parte dintr'ensele, după miđlōcele de care dispunemü.

Dintr'unü asemenea studiü, credemü că va resulta convingerea :

Că fondulü, care constituie esențialmintē naționalitatea romänă, este latinü, și latinü arhaicü, ba pōte etruscü, căci păstrēzä neschimbate, cum erau la 'nceputü, parte din credințele străbunē.

Că identitatea dintre credințele ce esistü la Romäniü de ađi și 'ntre cele din timpul clasicității păgäne, s'a conservat pe cāt se pōte de neștirbitä.

Că pen'acolo a mersü fidelitatea păstrării acestei identități, în cätü pēne și numirile divinitățilorü și unele formule sacramentale au rēmasü aproape aceleași.

Că, de și păgäne prin fondulü, prin caracterulü generale și chiar prin personagie, credințele păstrate la Romäniü pōrtä urma religiunii creștine, care le-a indulcitu, dändu-le în aparință unü aspectü multü mai acceptabile.

Că depositarul acestui tesaur, atât de scump, fu familia română, organizată după modul și principiile familiei romane.

Că 'n fine, împreună cu puritatea de credințe și datine, Românul 'și-a păstrat și puritatea limbei. 1).

Desăvârșita lipsă de studierea și esplicarea credințelor, datinlor și moravurilor naționale e singurul boldu ce ne face a 'ntreprinde modesta încercare de față. Recunoscem, și n'acceptăm ca critica să ne mai amintescă, că pentru uă asemenea operă trebuiesc studie speciale, cunoscințe vaste și ani îndelungați de cercetări. Și deca totuși am stăruiți a veni înaintea publicului cu schițarea unei părți din credințele și datinele noastre, mărturisim că intențiunea ne-a fostu mai multu d'a emula tinerimea d'aceiași vârstă cu noi să nu trecă nepăsătoare pe lângă dăsele, să le iubescă, să le stimeze, să caute a le esplica ș'a le incuragia mănținerea.

Eștiți din rândurile poporului, ne amă espusă aci propriile suvenir, căutându a ne da séma de dăsele, fără pretensiune, făr'a ne îngâmfă de învătătura ce amă pututu culege 'n țeră.

La multe din aceste datine amă luatū parte, la multe amă asistatū, și din mica copilăria părinții ne inițiaū in credințele, in practicarea acestorū moravuri, pe care și dăși le 'nvătaseră de la ai lorū părinți.

Câte amintiri, câte palpitări nu ne ațită aspectulū acestorū serbări originale ale Românului!

La vederea *Călușiarilor*, ne ducemū cu cugetulū la tradițiunea despre jocurile instituite de Romulū in onórea lui Joue Satorū și despre răpirea Sabelorū.

La privirea *Plugușiorului*, ne amintimū fertilitatea acesteia scumpe țeri, care 'nainte era grănarulū oriintelū și care pēnē ađi viețuiesce aproape număi prin agricultura, dându ș'altorū națiuni depărtate.

Cândū vedemū încarduindu-se pe drumū cortegiulū *Vicleimului*, ne aducemū aminte de transporturile ce simțiamū in copilăria, de curiositatea pasionată d'a vedē acțiunile, d'a ađi cuvintele acelorū porsonagie ce ne atrăgeaū atențiunea prin ciadatalē investimētare.

Cununându la satū, ne minunamū d'acele procederi, d'acele formule,

1) *Michelet*. «Legendes du nord.» p. 334.

d'acele nesfârşite obiceiuri întâlnite la totu' pasul şi pe care tocmai târ-
diu ni-le puturăm esplica.

Trăind, crescând în popor şi cu poporul, ne-am deprins a prac-
tica multe dintr'aceste datine, căci nu sciţi câtu' e de durerosu' pentru să-
tenii şi sătene, cându' vedu' c'acela, pe care 'lă consideră ca „omă cu patru
ochi“ adică cu 'nvătătură de carte, dispreţuiesce credinţele şi obiceiurile
pomenite din „bêtrâni“.

Amă vedu'tă, amă vedu'tă tinerii sosiţi din străinătate, cu diplome de 'nvé-
tătură, cu laude despre civilisaţiunea 'n mijloculă căreia trăiseră, întorcân-
du'şi capulă cu grêţă de la aceste caracteristice ale poporului. Şi ne-amă
intristatu' gândindu-ne cum — cu progresulă instrucţiunii, cu răspândirea
poreclitei civilisării, aşia cum se face adă, cu schimbarea condiţiuniloră de
esistenţă — va veni ună timpă cându' tôte voră peri, fără să rămăie celă
puţină scrise.

Scimă că cea-a ce 'ntreprindemă e ne'ndestulătoră, c'ară trebui însu'tită
de multă şi însu'tită de bine. Dêră ore nu e preferibile a da la lumină
ş'atată câtă amă putută, culegându' articulu' cu articulu' din foiele unde
amă publicată parte dintr'ensele ¹⁾, completându-le, adăugându-le şi
aşedându-le într'ună ordine de succesiune? S'apoi încuragiările unoră
ômenă însemnaţi prin cunoştinţele şi poziţiunea loră, bună Română mai pre-
susă de tôte, ne-au fostă uă mai mare ispită pentru acestă publicaţiune.
Aşia, suntemă datoră a mulţami d-lui Hăşdeu pentru esplicarea mai mul-
toră puncte asupra căroră l'amă consultată ş'a ne esprime simţimintele
de profundă recunoştinţă stimaţiloră barbaţi seă iubitoră amici cară
ne-au ajutată în tipărirea acestui opusculă ş'ală căroră nume figurăză
pe pagina finală.

Nu dorimă de câtă ca acestoră încuragiări să răspundemă, celă pu-
ţină pe viitoră, prin lucrări de mai multă valôre de câtă cea presente.

Sub aceste influinţe, supunemă compatrioţiloră noştriă schiţările de
mai la vale despre uă parte din credinţele, datinele şi moravurile popo-
rului română. Ori-care din ei va merge la ţeră şi va trăi câtă va timpă

¹⁾ Românulă. — Fôia societăţii Românismulă. — Transacţiuni literare şi
ştiinţifice.

cu acea ființă atât de chinuită, care se numește țerană, va avea ocaziune să ne verifice spusele, să ne completeze narațiunea. În fiă-care ți, va afla ceva nou, căci mai fiă-care ți, mai fiă-care pasu în viață poartă cu sine și urma ți originală, care o face să fiă românească și numai românească.

Orî-ce spirită observatoră va fi surprinsă de mulțimea obiceiurilor, de felurimea procederilor, de nenumăratele credințe ale poporului. Și în adevăr, volume multe ară trebui consacrate, anî mulți cheltuiți în-tr'a loră înșiruire, mai alesă cândă alături li se va pune și esplicarea.

După câtă le-amă putută ênse pricepe, socotimă că se potă împărți precum arătă următorul tabelă :

CREDINTE	RELIGIOASE	<p>Âmblarea cu icôna la Crăciun. — Stéua și Vicleimul. — Impărțirea colindetelor. — Credința că Sf. Ilie gonesce pe draci, cândă tună. — Âmblarea cu salcia. — Pomenile făcute'n Sâmbata moșilor și 'n Sâmbata morților. — Colivele și prescurile. — Punerea de cruci pe drumurile mari și pe la respântii. — Facerea de puturi. — Paraclise și sfeștani la 'nceperea zidirii unei case. — etc. etc.</p>
	PROFANE	<p>Ajunarea 'n ziua ce precede Boboteza. — Punerea busuiocului din aiasmă sub capă ca fetele să 'și vizeze viitorii soți. — Credința 'n serpii de casă. — Nedarea de focă Lunca. — Credința 'n prevestirea esirii-cu-secă. — Circovii Marinei. — Joi-mari. — Ielele. — Măda-Nopte. — Stafia. — Strigoii. — Smeii. — Pricolicii. — Lipiturile. — Descăntecele și vrajele. — Punerea ôlei, a cutitului, a frigării. — Punerea la stele. — Doochiul. — Sôrele-secă. — Jocul ursului. — Turte pentru gonirea furnicelor. — Focurile de la Mucenici. — Infigerea poporului în pământă cândă trăsnesce. — Ne'ntôrcerea de la mortă p'acești cale. — Mărțișorul. — Apa ne'ncepută. — etc. etc.</p>
DATINE	DOMESTICE	<p>Rêpotinii. — Tăierea porciloră la Ignat. — Libertatea acordată servitoriloră la Crăciun și la Pasce. — Serbarea anului nou. — Plăcintele cu bilete. — Nuntele, cumetriele, tăierea moțului și frângerea turtii. — Lăutulă în ajunul Sf. Tôderii. — Bătaia alviței. — Serbarea ôilei de I Maiu. — Punerea vaseloră cu fundulă spre casă și cu gura spre drum. — Auguratulă și aruspicatulă după mîncarea, sborulă și măruntaiela paseriloră. — Prevestirea cucuveloră. — Impuscarea berzei. — Capulă de cucă. — Netărierea paseriloră de către femeii. — Impărțirea de luminări. — etc.</p>
	PUBLICE	<p>Vênătoria. — Paparudele. — Inormentările. — Brezaia. — Colin-dele. — Plugșiorulă. — Âmblarea cu sorcova. — Âmblarea cu moșii-ajunulă. — Vasilca. — Tarbaca câniloră. — Șoțetorile. — Claca. — Balurile (prin orașie). — Încurarea cailoră. — Călușarii. — Iordâni-rea. — Dulapurile (scrinciôbele). — etc.</p>
MORAVURI	TRADITIONAL	<p>Ospitalitatea acordată străimiloră și călătoriloră. — Facerea inormentăriloră numai ziua. — Buna ospetare la Crăciun. — Măsurarea pământăriloră numită în «eurele». — Modulă de inormentare și de facerea nanțiloră. — Jocrile. — Impăcarea cu rudele și vecinii la lăsatulă seculă de brânză. — Tărgurile 'n memoria fapteloră insemnate. — etc.</p>
	INTRODUSE	<p>Serbările la punerea basei unui edificii publică. — Ceremoniele la alegerea Domniloră, a mitropolitiloră etc. etc.</p>

Din totu acestu şir — care e departe, foarte departe d'a coprinde enunţarea tuturor credinţelor, datinelor şi obiceiurilor române — partea noastră e relativă mică, căci abia vom avea areta ici-colo câte una din ele.

Nunţile, Imormântările, Căluşiară, Smei, Ielele, Descânteccele Marţişorului, Şedătorile etc. sunt subiecte pline de frumuseţi, care sperăm că vor forma tesa studiilor noastre viitoare, de ore-ce ocaziunea în care imprimăm aceste côle nu ne dă timp de ajuns în care să putem spune cea-a ce simim şi despre dênsele.

Subiecte pline de frumuseţi, căci la şedători se povestesc basme, se interpretă visuri, se spun descântece, se recită versuri şi legende naţionale: cuiub unde graiul viu represintă, prin gura bătrânilor, trecutul românităţii, faptele istorice, se întipăresc memoriei anecdote despre *Smei, Iele, Eroş, Păunaş-de-codru* etc. care compun elementele mitice ale istoriei poporare.

La nunţi, vedem atâtea resturi din modul constituirii familiei la Romani şi din obiceiurile lor în ocaziuni identice. De la expresiunea *insurare* pînă la actul numit de latină *solvere zonam*, toate peripeciile ne aduc mirosul vechimii clasice.

La 'mormântări, avem jelitul rudelor şi al cunoscuţilor, spargerea olei cu care s'a turnat apă în scaldătorea repausatului, aruncarea de parale în gropă, care toate 'şi găsesc explicarea în cele ce se petreceau la strămoşi acum uă miic-două de ani.

Déră să sfîrşim cu această espunere de dorinţe, să sfîrşim exprimând speranţa că întreprinderea noastră va produce, deca nu altă, cel puţin următoarele efecte: d'a atrage mai multă atenţiunea pe viitoru asupra acestor însuşiri ale românităţii; d'a îndemna pe bărbaţii luminaţi să se ocupe cu dinadinsul de dênsele; d'a-li-se da mai multă importanţă s'a nu se lăsa să dispară din usul vieţii dilnice; d'a întări pe tineri în credinţa că, spre a face cea-a ce noi am făcutu, nu e nevoie de câtă de ore-care învăţatură şi de ore-care muncă, unite e'ua meritată iubire către popor.

CRACIUNULU.

Dup'unu postu de șese săptămâni, a cărui durată e invariabilă, creștinii Români serbeză ziua născerii lui Isus Christu, fiulu lui Dumnezeu trimisă lumii sub formă umană.

Multe din credințele și datinele conservate de la strămoși au locu în lunele lui Decembre și Ianuariu, și multe reamintescă anticele ferii latino-eline. Parte din aceste ferii s'au transmutatū de creștinismū, parte s'au dislocatū din anume zile spre a se adauge la altele, parte s'au conservatū neatinse, formândū basa ceremonielorū și moravurilorū ce poporul românescū practică pene 'n ziua de astăzi.

Prepararea prin posturi și rugăciuni dă Crăciunulu uă importanță cu totul deosebită, justificată in-de-ajunsū prin felurile și șgomotosele petreceri ce se facū indata cu sosirea lui 25 Decembre, in tôte zilele și nopțile următoare, pene la finele lunii.

„Crăciunulū“ e serbătorea cea mai bogată 'n festiviități, cea mai dorită și cea mai mare zi din tôte câte compunū primele luni frigurose, precum „Pascele“ e cea mai mare din tôte zilele câte compunū lunele de primă-vără.

Sub acestă numire generică, se pôte pune uă multiplicitate de credințe, de datine și de moravuri naționale, unele aparținū dogmelerū bisericēi ortodoxe, altele avēndū raportū mai multū cu traiulū domesticū seū cu viața publică din satū seū din comună, erū altele constândū din amintiri strămoșesci, transmise prin tradițiane de la uă generațiune la alta.

Astfelū, ca să se pōtă forma uă ideeă mai lesne de ținutū minte, vomū da câte-va exemple din fie-care categoriă, in următorulū tabelū:

CRACIUNULU

CREDINTE RELIGIOASE.	DATINE		MORAVURI TRADITIONALE.
	IN VIETA DOMESTICA	IN VIETA PUBLICA	
Poména cu 'mpărțirea de bolindețe. Âmblarea cu icóna. Stéua și altele.	Tăierea porcilorú. Libertatea acordată servitorilorú.	Colindele, Moșii-ajunulú, Vicleimul, Brezaia, Balurile.	Buna ospétare 'n aceste zile. Impărțirea de daruri 'n lucruri de mâncare.

Totuși, unele din aceste acte intrunescú doué séú câte trele din caracterele citate. *Vicleimulú*, de esemplu, se póte considera și ca credință religioasă și ca datină; *Brezaia* și ca obiceiú tradițional și ca petrecere publică.

Unele dintr'êusele se esecută numaí 'n timpulú noptií, ca *Âmblarea cu moșii-ajunulú*, *Colindele*, *Âmblarea cu Stéua și cu Vicleimulú*, éru altele numaí 'n timpulú zilei, cum e *Âmblarea cu icóna ce represintă nascerrea lui Christ*, *Brezaia*, etc.

In espunerea ce va urma, nu putemú vorbi despre fie-care 'n parte conformú succesiunii lorú 'n vicță: acéstă divisiune arú da sé se 'ntelegá c'aci se coprinde uá studiare completă despre aceste datine, credințe și obiceiuri, pe cândú 'n realitate presintámú numaí schițarea câtorú-va din părțile mai de căpeteniă.

SERBÁRILE DIN 25 DECEMBRE.

Numirea de „Undré“ dată lui Decembre. — Cui era dedicată de Romani.

Decembre, a gecea lună din calendarulú romanú, la Románi se chiamă *Indré*, *Undré*, séú *Andrea*, de la numele sântului Andreiú. Acéstă lună fiindú gerósă, 'n câtú „*te 'ntépá de par'cá 'ți bagá ace, undrele*“ — cum se esprime Románulú 'n limbagiú'i familiarú — foculuiú îi revine sé jóce rolulú principale.

Decembre la Romani era pusú sub patronagiulú *Veste*, dea foculuiú ¹⁾ fica lui *Saturnú* și a deitei *Ops*. ²⁾

Din cauza acestorú divinități, 'n onórea lorú prin urmare, 'n acéstă lună avea locú celebrarea ferielorú *Saturnale*, de unde noué ne-a remasú

¹⁾ *Ovidius*, *Tristorum* lib. VI.

²⁾ Opulența, abundența séú munca. — *Macorbii Saturnaliorum* cap. X.

„Colindul copiilor“ în noaptea din ajunul Crăciunului, *Urările de-imbelsingare*, cântecele numite *Colinde*, și toate celelalte obiceiuri domestice, pe care sătenul român le păstrează ca uă comoră străvechiă, fără ca cu toate acestea să aibă conștiință despre imensitatea prețului, despre puritatea nobleței și originii lor.

Luna lui Decembre fiind consacrată de Romani *Vestei* — personificarea flăcării, a castității, a totu ce este virginu și curatu ¹⁾ — urma firesce ca plăcerile serbărilor date în această lună să fie consacrate celoru inocinți, celoru puri, celoru de sub jugu, fie jugalu nesciinței, fie alu despotismulu : copiiloru și sclaviloru.

Așia era, așia se păstrează și la noi azi, celu puțin în cea-a ce privesce pe cei d'ântăiu, de ore-ce sclavagiulu a dispărutu.

Crestinismulu, serbându nascerea salvatorelu lumii, institui la finele lui Decembre ceremoniele pe care păgânii le practicaseră în diferite zile ale lunii, d'eri care acum suntă acumulate în ajuulu și după ziua de 25, îmbrăcate în vestimintele religiunii celei noue, regenerătoare universulu.

**Saturnale, Opalii, Vacunale și Fornacale. — Colindețe.
Facerca și coptulu lor.**

În ajunul *Crăciunulu*, primul act este acela alu *colindețelor*, amintire minunată și dulce despre feriele anticulu sacerdoțiulu, numite *Saturnale, Opalii, Vacunale și Fornacale*.

Să vedem ce erau aceste ferii.

Deița *Ops* era privită de anticii ca soția-lui *Saturnu* : celebrau d'eri d'ua dată, în această lună, și *Saturnalele* și *Opaliile*, pentru că *Saturnu* și soția sea erau considerați ca cei d'ântăiu cari sciuseră să cultive pământulu și să facă pomii roditori ²⁾.

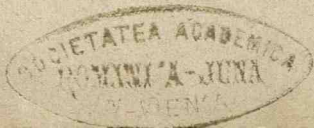
De cea-a, după ce culegeau recoltele de pe câmpii, aceste divinități

¹⁾ «Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flamam . . .

«Jure igitur virgo est, . . . et comites virginitatis habet».

Ovidii Fastorum lib. VI, v. 291.

²⁾ Qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primo Saturno pariter et Opi fuerit adscriptus. Hanc autem deam Opem Saturni conjugem crediderunt et ideo hoc mense Saturnalia itemque Opalia celebrari, quod Saturnus ejusque uxor tam frugum, quam fructuum repertores esse credebantur.— *Macrobii Saturnal.* lib. I, cap. X.

erau s'erbătorite ca autorii celor mai d'antâiu indulciri ale vieții ¹⁾. Iată ce ne spune *Ovidiū* :

„Uă-dinioră era obiceiū a ședē pe nesce lungi lavițe, dinaintea focului, și se credea că deii suntū presinți la mēsă. Si chiarū ș'acum, cândū se facū sacrificiele anticei deități *Vacuna*, ori stau în picioare, ori ședū josū înaintea focurilorū vacunale. În acești anī, se mai adause ceva din vechia datină : pe unū talerū *curatū*, se presintă Vestei bucatele oferite.

„Și dea *Fornax* ²⁾ își are sacrificiele sēle. Ensuși foculū din casă prepară pânea 'nvēlită cu spuză, și șestulū acopere vētra cea 'nferbentată. De cea-a și brutarii serbătoreșcū Foculū și pe Vesta sēu *Fornax*, stăpāna focurilorū.“ ³⁾.

Iată originea acelorū micī turte sēu covrigi, rotunđi sēu rēsuriți, care se numescū la noi *Colindete* ⁴⁾ sēu *bolindete*, și care se 'mpartū în fiecare anū — în ajanulū đilei *Crăciunului*, în nōptea de 23 Decembre, — copiilorū cari, în đori de đī, vinū sē salute fie-care familiā romānă și sē'ureze :

» Bună dimineța la moșiū-ajunū!

» Bună dimineța la moșiū Crăciunū!

adresāndu'ī cu modulū acesta, în puterea unei datine pe care o credū creștină, dērū care e uă transformare din obiceiurile păgāne, adresāndu'ī următōrea cerere :

» Dă'mī unū covrigū,

» Căci morū de frigū !

Iată esplicațiunea acelorū daruri, acelorū oferiri tradiționale, pe care — fără ca mulți din noi sē mai avemū în scire că se făceaū ș'acum câte-va miī de anī de străbuni și că ei le'mpărțiaū de la unii la alții în onōrea Vestei — le dāmū ađi de pomēnă în đīua de 24 Decembre, în ajunulū Crăciunului.

Aceste colindete, mai cu sēmă la țēră, suntū făcute în genere din

¹⁾ «Itaque, omni jam foetu agrorum eoacto, ab hominibus hos deos coli quasi vi-tae cultioris auctores». *Macrobius* eod. loco cit.

²⁾ *Căldura* și, prin restricțiune, *Coptorulū*.

³⁾ *Ovidiū* «Fastorum» lib. VI, versibus 306—317.

⁴⁾ Cuvēntulū *colinde* se derivă 'n modulū celū mai ne'ndouiosū de la *Calendae* alū latinilor. Verbulū *colindare* are la noi uă semnificare duplă : a cănta un *colindū*, și a țāmbla din casă 'n casă, semnificare rēmasă de la țāmbletulū copiilorū Romāni-lorū, în timpulū Calendelorū lui Ianuariū, din casă 'n casă căntāndū imnuri.

grăul ce cultivatoarele a măcinată chiar în acel an¹⁾, frământate de stăpâna seî domna casei și cöpte 'n *coptorul* seî *festul* domesticü.

Este adevăratü că religiunea creștină idea de caritate o substituî mai târziu ideea păgâne de sacrificiü, înlocuindü serbarea *Sarturnalelor* și *Vestalelor* prin celebrarea născerii lui Christü : cu toate acestea, creștinismul nu putu sterge cu desăvârșire urmele credințelor și datinelor păgâne, și noi le conservăm în parte pene astăzi.

Sângele *latinü*, sângele *romanü*, devenitü sânge *romänü*, nu se putu altera, întocmai după proverbul nostru că „sângele apă nu se face“ : nu'și putu perde originea, cu totă mulțimea de secole și cu totü torintele de tempeste ce trebui să sufere, și sperămü ca nici d'aci înainte nu și-o va perde.

Saturnalele : originea, caracterul lor. — Jocul cu gologanul.
Trămiterea de colaci, covrigi și faguri de miere.

Saturnalele, serbări instituite în onörea și 'n memoria lui Saturnü, care domnise 'n Italia în timpü ante-istoricü și sub care se pune de ordinarü *etatea de aur* a vieții umane²⁾ — simbolü de libertate absolută a omului, de lipsa de dureri și de betrânețe³⁾, ca și de viațe — începeau la 23 — 25 Decembre.

În Italia *Saturnalele* se importară din cele mai vechi timpuri din Grecia, unde se celebrau sub nume de *Cronii*, după numele lui *Cronos*, și *Pelorii* după numele lui *Pelore*.

Aceste serbări erau nün felü de drame domestice, în care sclaviü jucau — pentru unü timpü öre-care, mai multü seî mai puținü scurtü — rolul de ömeni liberi și câte-nă-datä chiarü de stăpânü⁴⁾.

Iată ce citimü într'unü fragmentü din *Annalele* poetului *L. Accius* :

„Uă *förte mare* parte dintre Elini, și mai cu deosebire Atenianü, celebrăzä în onörea lui Saturnü serbătorü pe care le numescü *Cronii*. Ei serbătoresc these zile, fiä în orașü fiä la țără, prin ospețe vesele. În aceste ospețe, fiä-care își servește sclaviü, după cum facemü și noi.

¹⁾ Sola prius furnis torrebant farra coloni. — *Ovidius*, eod. loc. cit.

²⁾ Esiodu „*Εργα και ημερα*“ p. 9 — *Diodor Sicilianulü*. *Bibliot. cart.* V. 66 pag. 296.

³⁾ Idem eod. loc. cit.

⁴⁾ *Charles Magnin*. «*Origines du theatre moderne*» p. 203 tom. I.

Și acestu obicei, ca stăpânul să mănânce la uă mesă cu sclavi, d'acolo ne-a venit¹⁾.

Aceleași serbări se țineau și în Creta.

În Țilele ermeide, sevă serbătorii ale lui Mercuriu, stăpânii serviau pe sclavi loră la mesă²⁾.

Locuitorii din Trezena se țineau d'aceleași obiceiuri : sclavi, într'una din Țilele cătă țineau serbătorile, se puneau și jucau table cu stăpânii³⁾.

În fine, în Tesalia se celebra uă serbătoare d'aceleași genă, sub numele de *Peloriă*, în memoria unu cutremuru de pământ, care sguduise dulcea vale Tempe, fericită prefacere a cărei scire o adusese Pelasgiloră scavulă *Pelore*. În decursul acestoră serbării, celoră închiși li se da libertatea și se oferiau mese lui Joue, la care sclavi erau tratați omenesce și serviți de cei liberi⁴⁾.

Originea acestoră serbări este ănsă și mai antică.

Biblia, vorbindă despre *Jubileulă* Ebreiloră, lasă să 'ntrevedemă uă serbare d'aceleași felă.

Berosiu, în cartea ăntăia din *Babilonice*, și Ctesias, în a doua din *Persice*, menționeză despre serbarea Persiloră numită *Sacea*, în care se vedea aceași schimbare de roluri între sclavă și 'ntre stăpână.

Introducerea Saturnaleloră, și Țilele în care avea locă, se esplică în diferite moduri, și se pună la diferite epoce de diferiți autori.

Macrobiu⁵⁾ ne spune că *Janus*, celă mai vechiă domnitore-Țeu ală Italiei, dete ospitalitate lui Saturnă, pe care uă barcă 'lă aduse în această țeră și — fiindă că noulă ăspe 'lă invăță artea agriculturii și perfecționarea modulu de nutrire, care pên' aci era aspru și selbatecă, mai 'naintă d'a se cunósce producțiunile pământulu — împărți cu ănsulă domnia.

1) Maxima pars Graium Saturno, et maxime Athenae
Conficiant sacra, quae Cronia esse iterantur ab illis,
Eumque diem celebrant, per agros urbesque fere omnes
Exercent epulis lati: famulosque procurant
Quisque suos: nostrique idem. Et mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

L. Accius Anal. cit. apud Macrob. lib. I cap. VII. Saturnaliorum.

2) Les Origines du theatre moderne p. 204. tom. I.

3) Carystius apud Athen., lib. IV, p. 639 b. c. cit. de Ch. Magnin eod. loc.

4) Baton de Sinope, eod. loc.

5) Macrobius Saturnaliorum, lib. I, cap. VII și VIII.

Janu fu celū d'ântăiū care bătu monetă de aramă, și 'n această instituțiune manifestă unū așia de mare respectū către Saturnū, în cătū p'ună parte a monetei puse nă luntre — fiindū că Saturnū venise într'ună luntre — și pe cea l'altă capulū deului, spre a transmite posterității memoria lui ¹⁾).

Uă dovédă despre autenticitatea baterii acestei modete d'aramă, adauge Macrobin, o găsimū în acelū felū de jocū la norocū, în care copiii aruncă unū banū în susū, dicēndū : „*capū scū luntre ?*“ ²⁾ — jocū care s'a conservatū același și la copiii Românilorū noștrii de ađi, și care e atătū de ordinarū, în cătū ori-cine a trecutū prin etatea copilăriei de bună-sémă că l'a practicatū.

Căți din Români ênsē sciū, căți aū consciința de originea acestui jocū ?

Căți ierăși și cariī suntū cei ce vinū sē le spuiă despre anticitatea acestorū moravuri, care aū uă etate de peste trei miī de ani ?

Saturnū și Janu domniră 'n pace și zidiră douē orașie vecine, după cum atestă pe d'ună parte Virgiliu, prin versulū în care dice :

„*Unulū fu numitū Janiculū, érá celū-l-altū Saturninū*“ ³⁾).

pe d'altă parte după cum confirmă posteritatea, care consacră acestorū douē deī douē luni consecutive : Decembre lui Saturnū și Januariū lui Janu.

Fiindū că Saturnū dispăru d'ună dată, Janu cređu de cuvință sēi decérnă cele mai mari onoruri ⁴⁾).

Mai ântăiū dede numele de *Saturnia* ținutulū peste care domnia, apoi îi institui, ca unū deū, altare și serbătorī pe care le numi *Saturnale* ⁵⁾).

„Așia dérū cu aceste atătū de îndepărtate secole suntū mai vechi *Saturnalele* de cătū fundarea Romei“ adauge consciințiosulū Macrobiu ⁶⁾).

1) . . . «Servavit et in hoc Saturni reverentiam, ut, quoniam ille navi fuerat ad-
vectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, altera vero navis exprimeretur, quo
Saturni memoria etiam in posteris propagaret.» — *Macrobius* eod. loc. cit.

2) »Aes ista fuisse signatum, hodieque intelligitur in alea lusu : cum pueri de-
narios in sublime jactantes : *capita aut navia ?* Insuper teste vetustatis, exclamant.»
Macrobius eod. loc. cit. — La noi, avēndū în usū totū moneta străină, mai cu sémă
nemțescă, ținemū minte că copiii strigaū mai nainte în acestū jocū : *pajere scū nu-
merū ?* Ađi acestū jocū începe a dispăre puținū câte puținū.

3) *Virgilius Maro* apud *Macrobiūm* : «Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.»

4) Excognovit Janus honorum ejus argumenta. *Ibidem*.

5) Ac primum terram omnem, ditioni suae partem, *Saturniam* nominavit ; aram
deinde cum sacris, tanquam deo, condidit, quae *Saturnalia* nominavit. *Ibidem*.

6) *Macrobius* : Tot seculis Saturnalia praecedunt Romanae urbis aetatem !

Janu ordonă ca Saturnū să fiă onoratū c'unū cultū religiosū, ca unulū care îmbunătățise sôrtea vieții.

Cirenienii, carii privescū pe Saturnū ca inventatore alū estragerii mierii și alū cultivării fructelorū, îi celebră cultulū încoronându-se cu ramure verđi de smochinū, *trămițându'și unii altora colaci, cozonaci, covrigi seŭ faguri de miere* ¹⁾.

Vedemū ș'aci cu câtă religiositate, câtū de neatinse s'au păstratū vechiele instituțiunii!

Pene și numele, pene și modulū împărțirii acestorū pâinișiore ale lorū, ađi le găsimū la sătenuilū seŭ orașianulū Românū, numite aci *colindețe*, dincolo *covrigi*, cerute de copiii tremurândi de gerū, cari pronunță ori modulază p'nă ariă pițigăiată colo :

Bună diminéța,
Dați-ne colindeța!

erū dincóce :

Dă'nî unū covrigū,
Că morū de frigū!

Și cum se nu ne convingemū că acéstă datină e păstrată, la Românii, arhaică, intactă, cândū ne vomū aminti că la noi se 'mpartū și fructe — mere, pere și nuci — chiarū și faguri în onórea deului păgânū, inventatorulū cultivării fructelorū, ađi numitū de creștinismū *Crăciunū*?

O tesaure, conservate cu atâta noblețe în colibă, câtū de necunoscute seŭ câtū de disprefnute sunteți voi în palate!

O imense documinte de gloriósa-ne origine, câte secole ați fostū părăsite uitării, câte mil de ani înțelenite în vinele pline d'unū sânge vi-gurosū ale colonilorū latini de la Carpați și de la Istru!

Uă altă origine atribuită Saturnalelorū. — Durata serbării lorū. — Introducerea în Roma. — Modulū serbării.

Serbare pe jumătate păgână, pe jumătate creștină — ziua de 25

¹⁾ Cyrenenses etiam, cum rem divinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, *placentasque mutuo misitant*, melis et fructuum repertorem Saturnum astimantes. Ibidem. — Se notămū că *placenta*, elinesce *πλακοῦς* însemnază *colaci*, *crustulum* — după cum ilū numesce *Liviu*; *covrig*, *bolindéți*; în fine ori ce se face de pâinari și simigii — *operis pistorii genera* — cum se esprime *Pliniu*, și'n fine și faguri cu miere: *faci*.

Decembre are nă 'ndouită importanță din punctul nostru de vedere: a păstrării datinelor vechi ș'a originii sële.

Vedurămă care este prima versiune ce se susține ca origine a ferierorū saturnale. Uă altă origine, atribuită Saturnaleorū, este acēsta:

Urmasii cărora Ercule lăsă turmele sële în Italia se retraseră, de frica furilorū, pe cōsta numită Saturnia, și luară numele de Saturnii. Fiindū că ast-felū observară că suntū apărați de ori-ce vexațiune prin numele acestui deū, dreptū recunoscință instituiră *Saturnalele* ¹⁾.

In fine *Varron* ²⁾ dă următōrea origine Saturnaleorū :

Pelagii, goniți din locurile lorū, consultară oraclulū de la Dodona, care le respunse :

Στείγετε μαίόμενοι Σικελῶν Σατουρνίαν εἶαν
'Hδ' Ἀβοριγενέων Κοτόλην οὐ νόσος ὀχρεῖται.
Aἴς ἀναμυθέντες δεκάτην ἐκπέμφατε Φοῖβω,
Καὶ κεφαλᾶς Ἀδῆ. καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φάτα. ³⁾

Pelagii, fideli oraclului, după ce rătēciră multū, ajunseră 'n Latii, prădară pe locuitorii Siciliei, coprinseră țēra, și, consacrandū parte din spolie lui Apoline fatidiculū, rădicară lui Plutone (Dis) unū templu, și lui Saturnū altare. Acēstă instituire fu sacrată ca serbătōre anualē sub numele de *Saturnale* ⁴⁾.

Cătū despre durata serbării, în timpii ceī mai vechi era limitată la uă singură zi, care era ziua de 14 din calendele lui Ianuariū ⁵⁾. De cāndū ēnsē Iuliu Cesare mai adause douē zile acestei luni, începură a se celebra de la 16. D'aci resultă că vulgulū confunda zilele: unii le celebraū după adausulū zilelorū de către Cesare, alții după vechia datină, ceā-a ce făcu sē dureze mai multe zile. Opiniunea generale ēnsē, adauge Macrobiū, admisă la anticī, era ca Saturnalele sē țină șēpte zile.

¹⁾ Eod. loc. cit. apud *Macrobius*.

²⁾ *Varon* cit. apud *Macr.* lib. I, cap. VII *Saturnaliorum*.

³⁾ «Mergeți cāntāndū pământulū saturnianū alū Sicilianilorū,

«Sēū Cotila Aboriginilorū, unde jōcā insula,

«Cu cari amestecāndu-vē, trāmiteți lui Apoline decimă,

«Și capete Iadului (lui Plutone) și tatā-sēu oferitiți ōmeni. *Diod. Sic.* ap. *Macr.*

⁴⁾ *Saturnaliorum Macrobiū* eod. loc. cit.

⁵⁾ Apud majores nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat a. d. quartumdecimum Kalendas Januarias. — *Macrobiū* lib. I, cap. X.

Ca documente pentru durata de șapte zile a serbătorilor lui Cronos, e pasagiulă acesta ală lui *Noviu*, distinsă scriitoră de Atelane:

„*Olim expectata veniunt septem Saturnalia*“ ¹⁾.

Memmius, renăscătorulă comediei atelane după *Noviu* și *Pomponiu*, dice asemenea :

„*Nostri moiores velut bene multa instituire hęc optime : a frigore facere summo dies septem Saturnalia !*“ ²⁾.

Mallius ęnsę arętă că țineaă trei zile, cătă ținu și la noi serbătorele *Crăciunului*. „De acea-a, dice dęnsulă, *Augustu* ordină, în legile'i judiciare, sę se țină trei zile“ ³⁾.

În cursulă acestoră zile, nu se putea face resbelă, nici esecuta vr'ună criminală condamnată la mörte. Senatulă și tribunalele aveaă vacanțune ⁴⁾.

Statua lui *Saturu* era desfăcută de fășiele de lână ⁵⁾ cu care era legată în celă-l-altă timpă ală anului. Ca sę se potă severși supliciele criminale, trebuia sę se facă espiatiuni.

Titu Liviu, în istoria sea, punę începutulă serbării Saturnaleloră în Roma pe lă anulă 256 de lă fundarea ei, adică cu 496 ani înainte de ęra chrestină, sub consulă *A. Semproniu* și *M. Minuciu*, cândă se rădică ș'ună templu în onőrea lui *Saturu* ⁶⁾.

Serbătoreă, precesă mai ętătiă de sacrificie, ca ori-ce (*feri* ⁷⁾), de libațiuni și rugă, era apoi urmată în fiă-care casă, ca și la noi astă-đi, d'ua mėsă veselă, la care se măncaă victimele sacrificate în onőrea đeu-lui patronă, mese la care, negreșită, nu eraă convivi mai puțină la numără de cătă *Grațiele*, trei, nici mai mulți de cătă *Musele*, nouę — după cum observă cu ęgeniositate *Macrobiu* că trebuie sę fiă de ordinară la ună ospetă cum se cade, în asemenea ocasiuni.

¹⁾ «In sfęșită sosescă cele șępte zile de Saturnale, atătă de multă aseptate.» — *Novius*, apud. *Macr.* ibid. — *Novius* pare-ne a fi Cn. *Nevius*.

²⁾ «Strămoșii nostrii, între alte multe lucruri bune, ce instituiră, e aceăta mai cu sémă: că fixară lă șępte zile, cele mai gerose, serbările saturnate». *Macrob.*

³⁾ «Unde et *Augustus*, in legibus judicariis, triduo servari ferias jussit.»

⁴⁾ *Macrobiu*, ibid. cap. II.

⁵⁾ De aci s'a luată proverbulă că «Đei ai picioră de lână» — *Deos laneos pe de habere*. — *Macr.* cap. VIII, lib. I.

⁶⁾ *Titu Livii Hist.*, libro II, cap. XXI, p. 97.

⁷⁾ «*FERIA* a feriendis victimis appellata» — *Festus* voc. «*Feria*».

Caracterisarea Saturnalelor. — Tăiatul porcilor. — Bună dimineața la moșii-ajun! — Colindele. — Colacii.

Saturnalele erau zile grase — *unctae* — cum se exprime *Martiale* ¹⁾, care ne documentează că de ordinară la Români, ca și la noi Români, pentru aceste zile gerose se tăiau *porci*.

Intr'adeveru, iată ce dice acestu poetu într'ua epigramă a sea, intitulată *porcus*:

«Iste tibi faciet bona Saturnalia *porcus*.
«Inter spumantes ilice pastus apros ²⁾»

Cine nu scie că ați la noi e uă datină vechiă ca, de la 20 ale lunii, ziua sântului Ignățiu, se se 'ncepă a se tăia porcii cari au se serve de mîncare în totu decursul *dulcelui Crăciunului* seu în *Cârnegei* ori *Cășlegi* — cum se dice în limbajulu popularu — adică în timpul Carnavalului?

Cum amă mai dîsu, Saturnalele la 'nceputu țineaū numai uă zi ³⁾; apoi, cându ajunseră se țină treî zile ⁴⁾, cinci ⁵⁾, șese ⁶⁾ și mai în urmă șapte ⁷⁾, adevărata serbare 'ncepea la 14 din Calendele lui Ianuară. ⁸⁾

Dup'unu ospățu solemnă, datu în facia templulu lui Saturnu, *pontifex maximus* proclama serbarea ⁹⁾.

Copiii alergau prin totu orașulu, pe ulițe seu din casă în casă, strigandū și cântandū:

Io Saturnalia!... ¹⁰⁾

Iată în această exclamațiune, în această salutare dată de copii fiă-cărei familii, originea salutării copiilor la noi prin espresiunea de:

Bună dimineața la moșii-ajun!

¹⁾ *Martialis* Epigr. VI, cartea XI.

²⁾ Acestu porcū, nutritu cu ghindă între mistreții spumători, te va face se petreci bine Saturnalele. *Martialis* epigr. LXX, cart. XIV.

³⁾ *Macrobii* « Saturn. » lib. I, cap. X.

⁴⁾ *Titu Liviu*, cart. XXII, cap. I.

⁵⁾ *Suetoniu* în « Caligula » cap. XVII.

⁶⁾ *Martial*, epigr. VI, cart. XI.

⁷⁾ *Macrobii*, ibidem.

⁸⁾ *Martial*, cart XIV epig. LXXII.

⁹⁾ Eod. loc. cit. apud *Macrob.*

¹⁰⁾ *Martial*, epigr. II, vers. 5 cart XI. — *Charles Magnin* în « Les origines du theatre moderne » adauge că esistă chiaru medalie cu inscripțiunea *Io Saturnalia*. — Tom. I, § III, p. 365 not. 6. — *Dio*, X. lib. XI, cap. 19. apud eumd.

Și aș, după atâtea valuri de secole, imnurile și cânturile saturnale totu se mai audă în Dacia, în noaptea Crăciunului, sub numele de *colinde*, în care ideea de opulență, de abundență, de viață patriarhală și religioasă apare amestecată cu ideile de felicitare, predominante în imnurile ce se cântău de junii Români la Calendele ianuarie:

Astă séră'i séra mare,
Florile d'albe;
Séra mare a-lui Crăciunū,
Florile d'albe :
Noi âmbălămū sē colindămū
P'astă vreme 'ntunecósă
Pe potecă-alunecósă.

Si mai în urmă, elementele religiunii crestine viindū sē se substituie ideilor și dogmelorū păgâne, baptezulū înlocuindū libațiunile, și sacrificiele de animale făcēndū locū sacrificielorū de produse, adică nelăturându-se amintirea deului productelorū — Saturnū — auđimū la Români imne-colinde ca acestea :

Voī, patru colindători,
Vē alegeți doi din voi,
Doi din voi mai tinerei :
Treceți, mergeți la grădină,
La grădina raiului :

Rupeți firū
De calofirū
Și stebile de busuiocū ;
Treceți, mergeți la fontână,
La isvorulū lui Iordanū :

Muiați firū
De calofirū
Și stebile de busuiocū,
Ș'apoi mergeți colindându,
Doi pe urmă bătēzându.

Stropiți casă,
Stropiți masă,
Stropiți feți ¹⁾
De coconi creți.

Coconi creți s'orū pomeni
Și frumosū ne-orū dărui :
Cu daruri de la părinți,
Cu daruri de viteji.

¹⁾ Feți în locū de feție.

Stropiți feți de fete mari:
Fete mari s'orū pomeni
Și frumosū ne-orū dărui
Cu mahrăni grele de firū.

07 Erū cândū ajungū la cei bătrāni, cari, prin chiarū etatea lorū, aducū
aminte datinele și obiceiurile apucate de la moși-strāmoși, cantătorii
dicū:

Stropiți feți de cei bătrāni:
Bătrāni s'orū pomeni
Și frumosū ne-orū dărui
C'unū colacū de grāū curatū.
Pe colacū vasulū cu vinū:
Fie ospēțulū deplinū!..

Iatē 'n aceste versuri și *colaci* pe cari și 'i împărțiaū Cirenenii, și
„*farra coloni*“ despre care vorbesce Ovidiū, și *libațiunile* cu vinū în
onōrea lui Saturnū, ospēțulū prescrisū de Macrobiū!

Iatē 'n aceste versuri „bucatele presintate Vestei p'unū talerū curatū“
— cum ne spune totū Ovidiū în pasagiulū citatū deja:

„*Fert missos Vestae pura patella cibos.*“ ¹⁾

Iatē începutulū serbării prin invocarea lui Bacchus, căci nu trebuie se
uitāmū că mai tōte sacrificiele aveau partea lorū de „bachanale.“

Iatē 'n fine comemoratū ospēțulū datū după sēvârșirea ceremonielorū
religiōse, și proclamarea serbătorii de către „pontifex maximus.“

**Iconele religiose. — Libertatea ce Romanii acordaū sclavilorū și pe
care noi o dāmū servitorilorū. — Conclusiune.**

Statuele lui Saturnū aū dispărutū, dērū ađi serbarea se păstrēzā 'n
parte, și decī în loculū lorū avemū icōnele care represintă pescerea 'n care
se operā ministeriulū incarnațiunii, ērū în loculū imnelorū profane ver-
setele *Nascerea tea Cristōse*.

Efectū alū religiunii!

În timpulū Saturnalelorū, estrema autoritate și omnipotință ce aveau

¹⁾ » Pe unū talerū curatū se presintă Vestei bucatele oferite. » Ovidiū *Fastorum*
lib VI, vers 306—317,

Romani¹⁾ asupra sclavilor²⁾ era, pentru moment³⁾, suspinsă, și astă-fel⁴⁾, pe cât⁵⁾ durau aceste zile de serbătoare, sclavii erau liberi să vorbească și să facă ce le plăcea.

În zilele acestei luni, consacrate serbătorilor saturnine, scrisese Macrobiu considerațiunile sale asupra-le. Despre aceste Saturnale se ocupă Martiale în multe din poeziile sale epigramatice. La dânsule, în fine, voi să facă alușiune și Orațiu, care scrisese una din cele mai înțepătoare satire, în care se citesc aceste versuri adresate lui Davus și în care respectul⁶⁾ către instituțiunile strămoșilor e depinsu cu atâta putere :

„ . . . Libertate Decembri,
„Quandoque ita majores valuerunt, utere : nara, ¹⁾).

Și în timpul acestor serbători, alu⁷⁾ căroru simbolu și patronu era Saturnu — serbare de egalitate și primitivă libertate — nu numai că sclavii se așază la mesă cu stăpâni, dându încă stăpâni⁸⁾ făceau serviciile pe care le îndeplineau ei mai înainte : le aduceau de mâncare, îi îngrijiau la mesă și le permiteau a se îmbrăca chiaru cu vestmintele lor⁹⁾.

Acastă datină e și ea transmisă pînă la noi : o vedem în deplina libertate ce se dă servitorilor în cursul celor trei serbători ale Crăciunului, cea-a ce a devenitu unu obicei¹⁰⁾ neștrămutat¹¹⁾.

Espirând aceste zile de serbători, care la noi sunt trei, începe uă nouă seriă și unu nou gen de credințe și de moravuri, dându locu unor noui instituțiuni : *Stéua, Vicleimutu, Balurile, Brezaia*, după care apoi vine luna lui Ianuariu, cu nou și variate datine și moravuri.

Diferitele mistere, mari și mici — precum ale „*Bunei deife*“, ale „*Cererei*“, „*Bachanalele*“, „*Misteriele isiace*“ etc. — diferitele serbări, *Urbane, Seculare, Cercarele, Matronalele, Compitalele, Floralele, Paganalele etc.* și uă mulțime de alte asemenea, oferă unu studiu nu numai din cele mai frumoșe, dându și din cele mai utile, căci fie-care din ele se găsescu, în totalu său în parte, conservate la poporul nostru, după atâta trecere de timp¹²⁾, și tôte tindu a proba, prin studiarea, expli-

¹⁾ Folosesc ce te de libertatea ce v¹³⁾ e acordată în Decembre, fiindu că astă-fel¹⁴⁾ a¹⁵⁾ voit¹⁶⁾ str¹⁷⁾ abunii noștri : — spune. » *Horatii satirarum lib. II, satir. VII, vres. IV et sequentibus.*

care și compararea lor cu credințele, datinele, tradițiunile, moravurile și instituțiunile esistente ați la noi, toate tind a proba latina noastră origine.

La fie-care pasă, întâlnim la poporul românesc resturile acestor clasice datine, și 'n unele, chiar în întregimea lor, moravurile și credințele anticității.

Crăciunul nostru dăru, 25 Decembre, e uă serbare din cele mai naționale, după câte dovedirăm prin sorgințele ce ne procură clasicitatea.

Crăciunul la Români e uă serbătoare creștină.

Crăciunul la Români e 'n același timp uă datină, ună moravă, uă instituțiune păgână, latină, națională.

Mai toate popoarele anticității, ca Persii, Egiptenii, apoi Elinii și, cum vedurăm, și Romanii, serbătoriaă această di, cu mai multe se uă mai puține ceremonii, totă ensă aducendă omagie, recunoștință și sacrificie divinității celei mai vechi, celei mai bune, sub care omul era liber, pur, inocente.

Astă-felă Persii pentru *Mitra*.

Egiptenii pentru *Osire*.

Elinii și Romanii pentru *Saturnu*.

Creștinismul ensă se arătă. Neînsemnata dogmă, care răsare într'unul din cele mai umile sate din oriinte, se propagă răpede peste totă lumea de către 12 pescari, săraci și huiduiți.

Disprețuită, religiunea creștină persistă.

Combătută, rămâne falnică.

Apostolii 'i sunt persecutați, și dă martiri, cu ală căroră sânge sigilază eterna'i durată.

Veritatea și sublimitatea 'i este 'n fine recunoscută, și creștinii adoră în ziua de 25 Decembre arătarea între omeni a „*Fiuului lui Dumnezeu*” lumina, dreptatea, egalitatea, înfrățirea, libertatea!

Creștinii, ensă 'n același timp cu sânge latină în ale noastre vine, aceste moravuri ne sunt scumpe, ne sunt celă mai ilustru tesaur, ne sunt rașele ce ne luminează originea c' uă dulce aureolă, ne sunt sigiliul, semnul de distincțiune ală latinității noastre.

Să nu le uităm, să nu lăsăm să se stergă aceste datine, aceste instituțiuni, căci ară fi se ni se stingă ensăși viața națională.

BREZAI

Considerațiuni generale.

Ne placă obiceiurile și moravurile poporului nostru, căci, precum amăi mai disū, găsimū într'ensele clasica origine a neamului românescū, pentru că suntū documinte prețioase ce ne distingū de tōte națiunile, prin care ni se atestă descendența și puritatea sângelui. Și ne placū cu atātū mai multū, cu cātū aceste obiceiuri, aceste datine strămoșesci suntū conservate c'ūă fidelitate admirabilă, cu acelū caracterū originale care distinge individualitatea popōrelorū, cu acelū profomū suavū de vetustate, care ne aminteste atâtea suvenirī.

Prin cāte n'a trecutū Românulū, prin ce nevoi și prin ce pericole ! Cāte invasiuni nu s'au strecuratū prin daciculū pāmentū de sub pōlele Carpaților, și cu tōte astea vijeliile amenințātore cātū de puținū au pututū clātina dēsele bētrāna tulpinā a stejarului latinității ! Aduși cu simțiminte nobile, cu limbă stāvechiā, cu tradițiuni clasice, cu sānge latinū în ānimā, aduși intr'unū ținutū incultū, noi scierāmū sē ne pās-trāmū originea și sē ne creāmū ūă esistență proprieā, românescā.

De unde scimū acestea ? Cine ni le dovedesce ?

Moravurile, tradițiunile, obiceiurile, instituțiunile sociale, limba, cātecele, portulū și tōte cele-l-alte acte din vieța poporului.

Iatē de ce credemū utile ca sē vorbimū pe cātū vomū putē de multū despre cele ce se petrecū în poporū.

Ne propuемū a vorbi aci despre *Brezaiā*.

Titlulū pōte pāre cam curiosū, subiectulū cam ușiorū pentru ca sē pōtā forma obiectulū unū studiū, fiā cātū de scurtū, cātū de incompletū. Ca

tóte astea câte lucruri nu ni se parú noué nşiore, pentru că suntemú dádatú cu dênsele, dérú care cu tóte astea, comparate cu cele din anti-citate, aú uá importanţá de necredutú ! A studia limbele clasice numai spre a înţelege frase eline şi latine, numai spre a ne da unú lustru de erudiţiune, acésta nu e de ajunsú: pentru noi Românií, studiarea tesau-relorú clasicităţii este unú isvorú mare şi nesecatú din care ne putemú adápa cu profitú, prin a căruí gustare putemú esplica şi 'nţelege modulú nostru d'a simţi, d'a trăi, d'a lucra.

Pe cândú *Stéua* şi *Vicleimulú* începú s'aréte séra pe strade, anun-ţándú lumii sfârşitulú unei dogme îmbétránite şi nascerea unei credinţe noue, mai purá, mai vigurósá, mai perfectá, pororulú — care nu'si dá ostendá s'apricépa şi s'epetrécá în totalitatea sea cu aceste institúţiuni, ce amintescú represintaţiunile pieselorú numite *mistere* de pe la 'nceputul érei crestine, cum vomú aréta mai la vale — poporulú simte plăcere s'asculte ştiţitulú arcuşiului unú viorarú şi tăcănitulú *Brezaiei*. Predilecţiunea sea pentru acéstú genú de spectaculú a ajunsú proverbialé : péné şi ađi se repetá în poporú anecdota unei femeí care 'şi certa bárbatulú că „a adusú în casá *pustiia* de *Stea*, pe cândú ea vorbise s'vie *sfánta Brezaia*.”

Dérú ce este acéstá *Brezaia* şi de unde se aflá la Români ?

Originea Brezaiei şi rudimentele unorú asemenea obiceiuri la alte popóre. — Marionete. — Pápuşi. — Paieţe.

Primelorú încercáři ale artei comice li se dá uá anticitate aprópe fa-bulósá : se pare că de la 'nceputú omulú simţi uá necesitate naturalé d'a ride şi d'a imita mişcárele ridicule, d'a petrece parodiándú mai án-táitú animalele şi paséřile, apoi reproducéndú diformităţile semenilorú seí, mai cu sémá vişiele care'i apropiáú mai multú de natura bestialé.

Péné şi astáđi negrii din l'Ile-de-France se 'mbracă cu pene şi imită mişcárele óre-cárorú paséři¹⁾. În interiorele Africeí, boa, regele reptilelorú, e represintatú d'unú omú véřitú într'unú sacú²⁾. Asemenea Cam-ciadalií³⁾. Indianii din Noua-Spaniá⁴⁾, selbatecii din America septen-

¹⁾ Milbert. *Voyage à l'Ile-de-France*, 81, p. 13.

²⁾ Clapperton. *Second voyage*, t. I, p. 105.

³⁾ *Journ. hist. du voy. de m. Lesseps au Kamtschatka*, p. 101 — 104.

⁴⁾ *Nouv. rel. cont. des voy. dans la Nouv. Esp.* 3 part., p. 168.

trională ¹⁾, locuitorii insulelor Aleute ²⁾, etc. conservă pînă aji urmele primitivei imitațiuni a animalelor.

În Grecia, Satirii, Silenii, Panii, Sirenele și atâtea alte divinități reprezintă epoca de tranzițiune între vechia imitațiune a animalelor și între aceea care imita pe omenii. Din pînerea 'n scenă a unor actori muți, ca maimuța, ursul, cocorul etc., eși apologul esopic și drama satirică. D'aci deii Panii cu piciorle de capră, Satirii cu capul seú cu barba de țap, și totu felul de Bacchanti, jumătate omenii și jumătate animale, cari esecutaú veselele danșuri cunoscute după numele lorú.

Unú altú genú de imitațiune se făcea sub forma pe păpuși seú marionete. Teatrulú grecú le adoptá de la Egipteni ³⁾. Erodotu ⁴⁾, descriindú cultulú lui Bacchus, naréză că femeiele purtaú în procesiune prin sate statua acestu deú, mare ca d'unú cotú, și mișcatá prin sfori. Grecii le imitará ⁵⁾ și crestinismulú fu nevoitú să le adopte cu óre-care transformári. Unú hagiú naréză c'a vędutú în biserica Sfántuluí-Mormentu de la Ierusalemú ná mare cruce care servia 'n ceremoniele septémáneii mari.

Marionetá derivá de la diminutivulú numelui *Marion*, Mariorá, și provine de la ná celebrá procesiune venețianá, cunoscutá sub acestú nume.

Aristotele, în cartea sea *despre lume* — *περι κόσμου* ⁶⁾ — arétá gradulú de perfecțiune la care ajunseserá 'n timpulú seú păpușile mișcate cu sforá, și are unú pasagiú în care descrie cum diferitele părți ale corului, gátulú, membrele, ochii, esecutaú diferite mișcári, înfocmai ca ná ființă viiá.

De la Grecii, aceste spectacule populare trecurá la Romani, și Orațiú pare a constata că 'n timpulú seú erau unú ce comunú :

Ducris ut nervis alienis mobile lignum ⁷⁾

În fine lumea anticá obicinuia ca, la mese seú în zile de serbátóre, la ospete se aibá diferite specie de caraghioși și de paiețe, străvestiți în costume curiose, cari se distreze pe comeseni.

1) Cooc, *trois. voy.*, t. 3., p. 69.

2) L. Choris. *Voy. pitt. autor du monde: les Aléoutiennes.*, p. 9.

3) Athen., lib. I, p. 19. E.—Eustath., p. 457, 35, sequ.

4) Herodot., lib. II cap. 107.

5) Lucian., *De Syria dea*, par. 16.

6) Cap. VI, lib. c. d. p. 1217, ed. 1597.

7) Horat., lib. II, sat. 7, vers. 82.

Incependu cu literatura indiană, găsim că, în poema *Ramaiana*, Sita are pe lângă sine o piaiță care îi descrie calitățile curtesanilor. Erasmu ¹⁾ susține că această tradițiune amintesc pe Vulcanu, care juca în Olimp rolul de bufone alu zeiloru, din cauza diformității corporale ș'a urciunii figurei sele.

Aceste trei sorginți — imitațiunea animaleloru și ridiculeloru umane, marionetele, și piaițele din timpul serbătoriloru — sunt originea *Brezaiei noastre*.

Etimologia cuvântului „Brezaia.”

În cea-ace privesce numele de Brezaia, mărturim că nu-lu putem deriva nici de la verbulu elinu *ερωω, ερωσω*, nici de la latinulu *praesalire* — de unde *praesul*, conducătoriile *Saliloru* instituți de Numa Pompiliu ²⁾. Acestă dicere se pare a fi mai curendū de origine tracă și 'nsemneză *pestritu, brėzu*.

Afară de dicerea *brėzu, brezoiu* etc. în țera la noi suntū mai multe comune numite Brėza, Brezesci, Brezeni, Brezoieni, etc.

Joculu Brezaiei. — Amintiri despre alte asemenea obiceiuri la Elini și Romani. — Concluziune.

De la prima și a Crăciunulu, se vede 'n satele române jucandū unū omū învelitu într'oa manta lungă seū într'oa zeghiă, și împodobitu cu multime de basmale, panglice și flori de diferite colori, adică impestritu, de unde proverbulu „par'că ești oa Brezaia” adresatu femeielor gătite cu esagerare și cu panglice seū flori de diferite nuanțe.

Individulu portă unū capu de animalu cu botu, seū de pasere, cu ciocu, pe care, printr'oa sfōra ce ține 'n mână, îl face să se misce și se clănțănescă ca barza. În casulu d'ântăiu, represintă oa capră, unū țapū, unū lupū, etc. : în celū d'alu douilea unū cocorū, unū cocoșiu, unū păunu, etc.

Astū-felū străvestitu, individulu-piaiță jōcă și'si modulēză mișcările botulu seū cioculu după canteclul unū bătrānu viorarū, care recitā ore-

¹⁾ *Elogiul Nebunie*.

²⁾ Cicero în *De div.* lib. I, cap. 26 et. lib. II, cap. 66.

care versurî lascive și, amintindû imitațiunea animalelor, repetă adesea :

Brezăița moșului
Pe cода cocoșului!

Mergândû din casă 'n casă, alergândû după copii, alegându-se de ômenî și de femei, seû spre a le imita gesturile seû spre a le parodia vocea, risulû și figura, Brezaia ține la țeră, și 'n speciă la munte, locul teatrului, balurilorû, Vicleimului și tuturor spectacolelorû din orașie, prelungindû sgomotoșele'y comicării în totû timpul carnavalului.

Cercetândû bine acestû primitivû germene alû dramei populare, vedemû concentratû într'ensulû uă mulțime de alte obiceiuri, pe care le găsimû la Elinî și la Romanî. De exemplu, totû în felulû Brezaiei se străvestiaû aceia cari cântau versurî satirice 'n contra generarilorû ce repurtaû vr'unû triumfû, învêlindu-se cu pief de iedû și puindu'sî în capû căciulî țuguiate seû coifure cu pèrû lungû și sbârlițû ¹⁾ spre a nu fi cunoscuți de superiorii lorû pe cari îi batjocoriaû. Totû de acestû genû, totû uă speciă de Brezaia erau și femeiele Citeria și Petreia, ce se vedeau la procesiunile romane, pe cari Catone le califică astû-felû : „*effigies quaedam arguta et loquax ridiculi gratia*“ ²⁾. În Brezaia, mai găsimû pôte și ore-care amintiri vage despre danțurile cunoscute la Greci sub numele de *Cocorulû, Soimulû, Bufnița și Cucuvaia* ³⁾.

Ori-cum arû fi, acestă tradițională petrecere este uă vechiă ereditate conservată inalterată, cu caracteru'y nepretențiosû și necioplitû, prin urmare cu atâtû mai curioasă și mai importantă pentru a puté ofere materiă unû studiû mai lungû.

Terminândû, vomû repeta că 'n poporulû nostru daco-romanû se gă-sescû mulțime de moravuri de genulû acesta, care, pentru fala și originalitatea nôstră națională, amû dori ca toți să le susție și 'ncuragieze în locû d'a le denigra sub ușiorulû pretestû d'a le 'nlocui c'ua falsă civilizațiune. Căci, celû puținû noî personalû, preferimû ieresurile și suvenirile păgâne de câtû petrecerile scandalôse și imorale ale rafinării moderne.

1) Dion. Halicarn. lib. VII, cap. 74.

2) In Fest. voc. *Petreia et Citeria*.

3) Poll., lib. IV, cap. 14. Athen., lib. XIV.

BALURILE.

Balurile nu mai potú înflori. — Comparatiunea lui Voltaire. — Etimologia cuvântului „balú.“ — Primulú balú menționatú de istoriá. — Istoriculú balurilorú. — Caterina de Médicis și Augustú.

Déca períoda anului cunoscutá sub numele de *Carnavalú*, și de poporú disá *Dulcele Crăciunului*, *Cáslegi* seú *Cárnelegi* ¹⁾, ofere vieții familiare unú lungú și închisú repausú — pe care véra totú-dé-una îlú rápesece, sátenilorú prin cultura câmpului, orașenilorú prin ispita numeróselorú grădiní ce populézá orașele și mai cu deosebire capitala — nu e mai puțin adevératú c'úá parte din societate a imaginatú încă din vechime unú curiosú mijlocú, prin care se 'și pótá omori timpulú și, privindu'și fórte desú fundulú pungii, totú-dé-una se pérdá, fără ca vr'úá datá sé profite.

Vremú sé vorbimú despre balurí, făr' a avé pretensiunea ca observațiunile nóstre se aibá cea mai micá influință asupra celorú ce 'și vorú arunca privirile asupra acestorú rándurí. Vremú sé vorbimú despre balurile mascate seú costumate, care formézá petrecerile de predilecțiune ale carnavalului, la noi ca 'n tóte țérrile, seú mai bine la noi mai réu póte de câtú în tóte țérrile de unde amú adoptatú acestú curiosú soiú de parodiare a demnității ș'a seriosității vieții umane.

Póte cá vederile nóstre suntú greșite, énsé scomotósele petrecerí ce se védú mai cu sémá 'n Italia, în decursulú carnavalului, și mai alesú balurile mascate, aú degeneratú din jí în jí mai multú, și încă péné acolo, în câtú în dílele nóstre parú a nu fi tocmai în armoniá cu moravurile epocei.

¹⁾ Termenú usitatú mai cu sémá la țérá.

S'a constatată că consecințele loră suntă departe d'a fi utile, ș'ast-felū nici c'arū fi ceva imposibile sē le vedemū devenindū uă tradițiune muribundă, la a cărei înormēntare ómenii bine cugetători nu vorū vērșă nici cea mai ascunsă lacrimă.

A trecutū cavalerismulū și timpil de sburdălniciă : lumea ađi e mai puținū poetă și mai multū egoistă.

Loculū spontaneității l'a luatū recele calculū.

Nu : balurile 'n ȓilele nōstre nu mai potū înflori.

Pe d'ună parte luxulū astă-ȓi costă pré scumpū, ca lumea sē 'și verse sudórea muncii pentru a'lū duce la balū, éru pe d'alta pasiunile în seculū alū XIX-lea nu mai potū nici amēți capetele, nici esalta ánimele.

A sburatū secululū de aurū, a trecutū epoca de splendóre a acestui scomotosū obiceiū : cele ce ne-au mai rēmasū ađi nu suntū de câtū parodia celorū ce eraū uă-dată. Aū dispărutū de multū aniū în cari Voltaire compara lumea c'unū mare balū :

Lumea este unū bálū mare

Unde nebunii mascați,

Cu titluri de *eminință* și *d'altetă* îngâmfati,

Credū că 'și potū imita persóna și 'njosirea înălța.

Și fiindū că balurile 'n ȓiua de ađi — celū puținū la noi — nu cam suntū în stare a face multū scomotū ș'a se distinge prin *altete* și *emininte*, fiă chiarū și mascate, ne vomū sili a da mai multū câte-va notițe despre istoriculū balurilorū, mai alesū în Francia și 'n Italia.

Etimologia cuvēntulū *balū* e mai inocinte de câtū petrecerea ce ađi se desemnă sub acestū nume.

Cuvēntulū *balū*, derivatū de la elinulū βαλλω séu βαλλίζω — a *sări*, a *danța*, de unde și Italianii aū păstratū verbulū *ballare* — n'arū însemna de câtū uă adunare de bărbați și de femeī cu scopulū d'a danța.

Orī-cine scie că 'n ȓilele nōstre destinațiunea acestorū întruniri e cu totulū alta și c'adesea inocintea amusare se înlocuiesce cu indecinte intrige amoróse și, pēnē 'n fine, cu nedemne orgii.

Celū d'ântaiū balū propriū ȓisū, despre care se face mențiune 'n istoriă, d. E. G. de Monglave ¹⁾ ne spune c'a fostū celū care se dēte 'n

¹⁾ «Dictionnaire de la conversation et de la lecture.»

1385 la Amiens, cu ocasiunea căsătoriei lui Carol VI cu Isabela de Bavaria.

După doi-spre-dece ani, același principe, însănătoșit dintr'ună lungă bătă mintală, avu să jöce unü tristü rolü la unü balü costumatü din ospelulü Reginei-Albe. Intrase cu patru din seniorii sei, îmbrăcați ca sălbateci și pe cari îi ținea 'n lanțü. Ducele de Orleans, fratele regelui, din nebăgare de sémă s'apropriä c'ună luminare de costumele lorü unse cu smölă și pëcură, îi aprinse, foculü se propagă, și mai tötă sala balului fu coprinsă de flacărü. Numai presința de spiritü a ducesei de Berry scäpă pe rege: ea stinse foculü ce'lü impresura, invélinda'lü in pólele rochiei séle. Cei patru tovarăși ai monarchului periră d'ună mörte mai sălbatecă de câtü costumele lorü fatale, și elü cădu din noou in vechile'i accese de smintélă.

Acéstă nenorocită scenă făcu ca gustulü pentru baluri să se rëcëscă in Francia.

Numai esemplele date de Itatia ilü putură reanima mai târziu.

In trecerea sea pe la Milan, Carol VIII asistă 'n anulü 1500 la unü balü in care figura, între alții, cardinalü Saint-Severin și Narbonne.

La 1562, părinții conciliului de la Trento își inaugurară întrunirile ierași printr'unü balü.

Suirea la tronü a Caterinei de Medicis naționalisä 'n Francia balulü mascatü. Astuțioșa 'i politică cerea ca din aceste petreceri să facă unü locü de spionagiü și să se serve de dënsule ca d'unü mijlocü förte efficace pentru ajungerea scopurilorü séle, întocmai precum unä diniöră Augustü din teatruri făcea pe timpulü seu unä armă politică.

Și fiindü că menționaramü de dënsulü, permită-ni-se, ca digresiune, se rësfoimü pagina cam uitată a dulcei elasticității și 'n trecëtü să spunemü ceva despre bëtânulü Augustü, de și póte c'acéstă hotăräre s'arü päré multora cam curioasă, mai alesü c' aceste linie pórtă titlulü *despre baluri*.

Äncă de la 'nceputulü èrei crestine, mascele erau in mare prețü, grațüä artei perfecționate a *pantomimilorü*, cari represintau la Roma

diferite piese teatrale ¹⁾. Augustū, în dorința d'a puté da aceeași limbă, aceleași idei, aceleași simțiminte ș'aceleași plăceri ²⁾ unui imperiū atât de întins și compus d'atâtea naționalități diferite, favorisă pe câtu putu *pantomimele și mascele mute* ³⁾, care'i serviau de minune scopurile politice, și le 'ncuragiă mai multū de câtu orî-ce alte spectacule, la care alerga ca coprinsă de farmecū imensa populațiune a vechei Rome, acumulată 'n valuri întregi de curioși de prin tótă lumea romană.

Ș'avea și dreptate: *pantomimele* erau unū spectaculū multū mai umanū de câtu acelea ce cu oróre se puteau găsi în circuri.

Pe d'ua parte crea artea, pe d'alta făcea a se părăsi uitării crușimea.

Și, ca poporulū s'e fiă și mai captivatū, comedia și tragedia se retraseră, făcendū locū *baletelorū* pantomimice, de ordinarū mascate — începutū verginū alū indeciutelorū caucane din timpurile nōstre — și pe care le vomū vedé re'nvîindū în Francia sub Ludovic XIV.

De la Augustū pēnē la Caterina de Medicis, trebui se trecă aprōpe șese secole, pentru ca despota strănepótă s'e înite pe despotulū strămoșiū în ajungerea țintei sele politice, prin mijloculū *mascelorū*.

Urmarea istoricului balurilor. — *Ședătorea*. — Ludovic XIV. — *Balurile matinale*. *Balulū Operei și estravaganțele lui*. — *Balurile parisiane*. — *Balurile italiene și biserica papale*.

Balurile 'n Francia se 'mulțiră sub Enric IV, érá sub Ludovic XIV fură unū momentū eclipsate de pompozele danțări ale *baletelorū*, ca și cum marele monarchū arū fi vrutū s'e nu rămāie mai pe josū de fericitulū în pace Augustū alū timpului anticū.

Cele mai vechi énsē și mai originale baluri în Francia fură așia numitele *baluri de țera*.

Asemenea serbări populare esistū mai la tōte națiunile.

În totū-dé-una obosiții țeranī s'au adunatū, în zilele de serbătōre, împrejurulū unui veselū arcușiū seū alū unei cobze dogite, învêrtindū uă horă seū unū danțū, ca s'e mai uite, în alte țeri asprimea domnirii

¹⁾ Lucian în *De Saltat*. cap. 63, 70 et alibi.

²⁾ Martial în *De Spectaculis*, epigr. 3 et Suetonius în *August*. cap. 43.

³⁾ Lucian cap. 63. în *de Saltat*.

călugărescî și tirania seniorelui, éru la noi greutatea dărilor, împilarea ciocoilor și amarul grijelor.

Aceste baluri de țără amú puté dice că coincidú la noi cu acele stră-vestiri și gluțeme petreceri, despre care amintirămú mai susú.

În asemenea petreceri, partea comică are rolulú proponderante. Astfelú păcălicii români — ca și tradiționalií *satiri* ai strămoșilorú — cutureieră ținutulú jucându, după sunetulú viórei, marea păpușiă de lemnú, care se numesce *Brezaiă*, și cântându'í, p'ună ariă nu puținú caraghioasă, cuplete pe care numai nesce urechi puținú scrupuloșe le-arú puté asculta. Această instituțiune e fórte vechiă ș'o vedemú în Grecia antică, ca și la Români, precum arétarămú.

Balulú săténului românu e *Ședetőrea*, unde bétrancele naréză basme, interpretă visuri, vorbescú despre *Smei*, *Iele*, *Lipitură*, *Micdă-nópte* etc, și recită balade, anecdote seú evenimente întemplate uă-dinióră în salú, în ținutulú, în țără, pe cândú în timpulú acesta tinerii și tinerele seú lucréză, seú se jocă d'a *ánclușii-învírtegușii*, cu *ața*, d'a *feșile*, etc.

Intr' unú cuvéntú, *ședetőrea* e loculú de întrunire a cărui însemnătate o dovedesce faptulú că printr' énsa se transmite și se perpetuă tradițiunea.

Deosebirea e de bună sémă mare, și numirea de *balii* nici nu s'arú puté aplica acestorú petreceri, de câtú în celú mai impropriú sensú.

Revenindú la Francia, trebuie sé spunemú că 'ntre cele mai plăcute baluri suntú *balurile de diminéța*, *balurile matinale*, care s'aú făcutú renumite 'n Paris.

„E peste puțină — dice Emil de Girardin — sé veđi ceva mai frumosú de câtú unú balú de *diminéța*. Bieșii provinciali își inchipuiescú c'aú vėđutú Parisulú, și ei n'aú asistatú la nici unú balú de *diminéța*, datú la vr'ună mare dómná străină. Acolo trebuie sé mérgă cine-va spre a studia Parisulú și pe Parisianí.“

Cavalerulú de Bouillon concepu pentru prima órá ideia balurilorú mascate. Tótă curtea merse la cele d'ántaiú represintațiuní: énsuși ro-gintele venia p'ună ușiă particulară, eșindú de la celebrele'í cine.

Căți-va gentilomí láudară și susținură mascele de la balulú operei, și

În 8 Ianuariu 1813, Ludovic al IV acordă numai academiilor se-le regale de muzică privilegiul balurilor mascate. „In acele momente, observă cu destul spirit d. Stropp ¹⁾, Ludovic al IV avea lângă densusul pe d-na Maintenon și pe confesoarele se- Le Tellier,“

Fiind că e vorba de Ludovic XIV, iată uă anecdotă despre densusul :
Monarchului îi plăcea să viziteze câte uă-dată balurile incognito. Ună președinte își mărita feta, și, cu acea ocaziune, dedese ună bală. Regele mersese cu trei trăsuri pline de dómne și de seniori ai curții, și cu numeroși servitori în livrele cenușii, spre a nu fi cunoscuți. De și la ora 1 după mezul nopții, gendarmii cerură bilete și, nedându-li-se, îi opriră d'a intra. Atunci regele ridendă ordină să se dea focu salei de la ușiă : servitorii și ncepeau să execute ordinele, cândă președintele deschise tóte intrările, inchipuindu'si de bună sémă că numai nesce persoane însemnate ș'arú fi putut permite uă faptă atátu de cutezátore.

Toți intrară, și balul rémase plin de flori, cândă vedu uă cétă de 12 măsci, bine mbrăcate, țiindă într'uă mână sabia și 'n cea-l-altă uă faclă.

D. de Louvois, care era dintr'ai regelui, chiámă la uă parte pe președinte și, luându'si masca, îi spuse că dintre toți elú era celú mai micú la gradú. Atunci președintele se grăbi s'aducă mese întregi de cofeturi și prăjaturi, dérú.... domnisóra de Montpensier le dete cu piciorulú și le rásipi prin tótă sala.

Comentariile lăsămú sarcina lectorilorú d'a și-le face singurí.

Uă ordonanță creá definitivú în Francia, la 1715, *balulú Operei*. Acestú începutú avu mare succesú în Paris și d'aci se introduse prin tóte capitalele statelorú europene și într'uă parte mică din Asia.

Áncă de la începutulú seclului XVIII, balulú deveni loculú unde mai tótă lumea alerga se'si pěrđă timpulú.

Orí-ce evenimentú fericitú, atátu în vieța familiară, câtú și'n afacerile publice, se celebra prin baluri.

Disensiunile politice făcură ca regimel balurilorú se se întărescă și mai multú.

Revoluțiunea din 1789 suprese balurile, érú cei ce'i erau inamicí,

¹⁾ *Revue d'orient* din 11 Februariú 1872.

uitându c'ua nemilôsă uşurintă perderile ce familiile loră suferiseră, danţară, ca să dicemă aşia, pe morminte, în acele *baluri ale victime-loră*, în care nimeni nu era admisă déca n'avea celă puţină uă rudă decapitată pe eşiafodă.

Consulatulă redeschise balurile mascate ale opereî, în ală VIII-lea ană, admiţendă numai domine şi haine negre şi nepermiţendă danţulă. Cândă joculă vru să se strecore, ajunse tréba pénă la pèruielă.

Atunci se inventară costumele cu capete pocite, care represintaă în parodiă persóne cuoscute : capete schimonosite pe nisce corpuri mici şi 'mlădióse.

Apoi veniră deosebitele străvestiri în *păstorife*, în *naiade*, în *bacante*, în *porumbife*, în *del*, în *let*, în *urşi albi* séu *negri*, în *Salahoră*, în *Arlechini*, în *Sicardă*, în *Polichinelă* şi 'n *Pierroţ*.

Ce erau aceste din urmă personagie ? Nimicū altū de câtū tipuri de comediă, aduse 'n baluri spre a le da óre-care originalitate.

Salahoră erau nisce muncitori cu şina pentru scóterea lemneloră din păduri, formandă uă corporaţiune pusă sub jurisdicţiunea primarului de Paris şi rémaşi celebrii prin delicioósele desemnuri ale lui Gavarni.

Arlechini erau tipulă, personificaţiunea junimiî, cu totă amabilitatea şi nepésarea sea : ună felă de *Paiate*, mai graţióse de câtū ale nóstre, cu costumulă strimţū şi cusutū din miî de petece de diferite colorí.

Sicard este inventatorele cancanului, romantismulă danţului. Născutū în epoca în care totă Francia era romantică, lumea ilă găsi cu *şic* şi 'i dete numele de *Şicard*. Costumulă i-se compunea din cisme lungi, eşarpă cu sabiă, cămaşia colorată, cască fără visieră, c'ua fórté lungă pénă la pèlăria şi cu mânuşi de gendarmū.

Polichinel represinta pe vestitulă Polichinel a cărui domniă fu lungă şi glorióşă, dérū care ađi nu mai domnesce de câtū în rasturile prăvălie-loră de păpuşi, şi care, viindū din Italia, nu'şi puse de câtū în Francia uă pèlăria pe crescetū, uă cocóşia în peptū şi una 'n spate.

În fine *Pierrot* era tipulă vechiei comedii italiene şi francese, pe care publiculă ilă saluta totū-dé-una cu hohote de risū.

Republica şi imperiulă francese vèdură vitezi rêsboinçi, eşiţi în

cea mai mare parte din popor, uitându'si — în rarele și scurtele intervale ale păcii, adesea chiar între două victorii — uitându'si onorile bătăliilor în mijlocul plăcerilor din baluri ¹⁾.

În 2 Iuliu 1810, câte-va luni după căsătoria lui Napoleon cu Maria-Luisa, ambasadorele Austriei, Schwartzemberg, dete uă mărăță serbare archiducesei. În mijlocul strălucirii balului, izbucni un incendiu : marea sală fu numai-de-cătă consumată de flacări, imperatricea părăsi locul de orore și numai împăratul rămase pene la finitul stingerii.

Sub Restaurațiune, balurile de veră re'ncepură, visitate de numeroși comercianți cu dragălașii copii și fidelele lor soții, de simțitórele grisete și de populațiunea întregului Paris, cându în strada Tivoli, cându la Marboeuf, la Ile-d'Amour, la Delta și 'n fine la Chaumière și 'n balul Sigiliilor, *bal de Sceaux*.

În timpurile nóstre Parisul, în totu cursul iernii, băjbăie de numeroșele baluri, încependu de la Mabilie, Chateau-Rouge, Asnières și Enghien, pene la cele din urmă baluri de pe la bariere, unde militarul și civilii de ambele sexe fraternisază între câte-va pahare de bături spumoșe, care pene în cele din urmă isbutesc a stabili armonia între capete.

40 Danțul e permis, dórú — ca și la noi — ore pentru danțu merge lumea la balu ?

Salele de la Saint-Honoré și Chaussee-d'Autin nu suntă nici de cum mai preferate de cătă numeroșele cafenele, unde, ca și la baluri, se potă face libațiuni în bună voie, cându deita *Ananghi* nu îndrăgesce pe veselii muritori, căci nu în alte ocașuni a luată nascere cântecul :

«Vieta' dulce, vieta' bună,

«Cându în pungă aurú sună !

41 Între innumerabilele baluri, cărora spiritul expansiv și inventatore al Francesilor le-a dată uă atăt de curiosă rafinare, trebuie să menționăm balurile actricelor și balurile artistelor, unde visitorii nu s'admită de cătă îmbrăcați în costum oriantal, unde nu se bea de cătă haic și nu se fumează de cătă tutun de Smirna în nerghetele africane : balurile scotoșe de la Jardin-d'Hiver ; balurile de pe la Valentino și

(1). E. G. de Monglavs.

Salon-de-Mars pentru croitorași, cismărași, modiste etc.; balurile gardistilor municipali; ale spălătoritelor, după alegerea reginei lor; ale măcelarilor; ale grădinarilor, pline de flori; în fine ale sacagilor, unde nu apa, ci vinul curge ca găria.

Tóte aceste baluri scomotose — care în secolul al IV țineau mai mult de patru luni — nu se mai sfirșesc câtă ține ierna, și se dau pretutindenă, mai în tóte cărciumele parisiene, unde vinul e atât de acru, musica atât de discordantă și societatea atât de straniu.

Ce vomă mai dice despre Italia, și 'n genere despre carnavalul din Roma și Venetia, atât de renumit și cu atâta aviditate imitată prin capitalele mării peninsule?

Biserica papale, acum uă sută de ani, opria cu severitate pe orîce bun creștin d'a visita balurile, în câtă făcu pe lume să cađă în cea-laltă extremitate.

Pe basa canonului 53 al conciliului de la Laodicea, ținut sub papa Silvestru, interdicendă orîcărui creștin d'a juca chiară la nunț! — cea-a ce era imposibilă — biserica romană escită atât de multă curiositatea, în câtă escese ei o siliră a scrie chiară tratate în contra balurilor, teatrelor și petrecerilor din carnaval.

Deră tóte 'n zadar!

Nici *Deuteronomul*, cu preceptul său „*non inductur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea*„ — femeia să nu se îmbrace în haină bărbătescă, nici bărbatul să nu întrebuințeze haină de femeie — nici cuvintele lui St. Tommaso, nici autoritatea sinódelor, nici a lui Tertulian, nici a pontificilor ¹⁾ nu mai aveau valóre!

Tóte clasele sociale de ambele sexe mergeau să impodobescă, cu numărul lor, originalul spectacul al balurilor și al nebunelor petreceri din carnaval.

Biserica, vedendă și ordinele disprețuite, căta din ce în ce să și răsbune, și populațiunea fu redusă la culmea desgustului.

Atunci, spre a o face să se credă fericită, autoritatea sacerdotale încuragia, pe sub mână, aceleași petreceri pe care le excera, trâmifendă

¹⁾ «Trattato de giochi e divertimenti etc.» 1768. Roma.

la ele sbirii și iesuții sei, îmbrăcați tiptilii, și spióne sub masca de cerșiátóre.

Acéstă măsură făcu ca carnavalulii să decađa, și ađi, în loculii aleseii societății romane, care făcea podóba de căpeteniia a acestorú tradiționale serbării, unde apăreaii splendide costume ce represintaui pe Neptunú seú pe Albano, nu se întâlnescú adesea de câtú femeii de rëndú, cu mânele câtú bușténulii, și c'ua mască care lasă a li se vedé rumenela artificiale a obrazulii.

Ensé . . . disertațiunea devine pré lungă, și cititorele nerăbdătorú e aprópe s'ó arunce din mână, întrebându-ne: — dérú la noi cum e ?

La acéstă întrebare respusulii nu póte întârđia.

Importanța caracterisării balurilorú. — Balurile din Bucurescii. — Tinerimea de ambele sexe din capitalé. — Ce se póte găsi la balú? — Conclusiune.

După ce-amú datú óre-care notițe despre istoriculii și felulii balurilorú, în alte state, ne vomú permite a espune câte-va aprețiarii ș'asupra elorú de la noi.

E bine ca, la finele fiă-cărei stagioni de iernă, să se constate caracterulii petrecerilorú societății române, mai cu sémă ale tinerimii, care, prin chiarú sburdálnicia etății, e atrasă mai cu putere de câtú cei maturii seú bêtrâni.

Nu scimú deca se va găsi cineva care să urmeze regulatú în toți anii cu facerea unorú relațiunii despre dênsele: importanța ei însé devine incontestabile, îndată ce vomú recunósce că petrecerile — mai multú seú mai puținú publice — denotă în modulú celú mai fidelú gradulii de cultură, moralitatea, caracterulii și inclinațiunile unei societății, precum religiunea reflectă starea spiritului unui poporú, precum mirosulii unei flori revelă noblețea altoiului ei.

Cândú, peste trecere de multe decimii de anii, istoriculii filosofú va avé se'și dea sémă despre apatia acestei epoche, despre lipsa de productivitate, despre mersulii neprosperú, lánceđitorú alú afacerilorú private și publice, va căuta să vedă care era seriositatea caracterului și soliditatea ac-

țunilor generațiunii de azi, care 'i era educațiunea, și, după spectaculele ce incuragia și susținea, după rafinarea mai multă se mai puțin perfectionată a petrecerilor cărora se da, va pute găsi cu multă mai multă facilitate soluțiunea cercetărilor sële.

Iată ce ne-a impius a scrie aceste linii, care d'altmintearea e probabile că nu voru avé multă influință asupra celor ce iubesc balurile.

Ca sarcina se ne fiă mai ușioră, declarăm că nu ne vom atinge cătuși de puțin nici de balurile palatului, nici de puținele baluri private, date de câți-va avuți din Bucuresci.

La aceste serbări, care de obicinuită se numesc *splendide*, codul e-tichetelor ș'ală formațiilor se observă atât de strict, în câtă nici chiar ideile politice ale invitațiilor nu sunt trecute cu vederea, după cum se plângea fôia *L'aliance latiano-russe* despre balulă costumată dată acum câți-va ani de d. Sutzu.

Vom u vorbi d'eră numai despre balurile d'a doua mână, cunoscute de totă publiculă bucurescănă, pentru că numai în ele întâlnim acea clasă din societate, care am u dori s'o vedem u aiurea.

Abia *Stéua* și *Vicleimulă* încep u eși pe strade, și prin salele destinate balurilor mascate parodiile *Paietelor* sar u ca nescé țap u puțin domesticiti pên la *Lăsatulă seculă*, când u cu veselie și părere-de-réu oboșitoarea petrecere se imormentéză pentru un u an.

Așia d'eră, în totă timpulă carnavalulă, Bucuresci au onôrea d'a se bucura d'aceste petreceri numite *baluri mascate*, a căroră calitate varieză după prefulă intrării și după localitatea unde se află balulă, conform u proverbulă comerciale : „*cum e marfa, și mușterulă*.”

Pe când u în iernele aniloră trecuți în sala Bossel lăutarii cântă u uă horă și la Slătinénu un u vals se u cadrilă, la intrarea Cismegiului despre Cuibulă-cu-barză musica militară bubuie uă polcă se uă *Sêrbă*, éru în Postăvari un u cântec u ceva mai răsboinic u, după pozițiunea ce ocupă casa Franzelarului, în apropiare de casarmele militare din Dealulă-Spirei.

Lângă Sinti-Apostoli e balulă dis u ală servitoriloră, la Trei-Rose ală *unguróiceloră*, éru la Pomulă-Verde, pe lângă negustorei, găsesc forte

mulți vizitatori cari se pretindă rude ori descendinți legitimi și nominal ai proorocului Eremia și ai vizitorului Israel.

Balomania însă face pe totă ziua progrese reale în marea capitală a României, și nu e nici de cum de mirare deca vei întâlni 7—8 masce în *balulii opereii* — atât de puțin iubită, cu totu arcușiiul d-lui Wiest — și 10—15 în balurile de la Sfântulă-Stefană ori de la Oteli-de-Rusia.

Pretutindenți lumea petrece, jăcă, ride, fumeză, curtéză, se plimbă, vorbesce și... bea. Ce le păsă? Să trecă nóptea, ca pe cea viitoare s'o ascepte c'ua nespasă plăcere, spre a o condamna la aceași sórte!

Cine suntă însă acești nesățioși petrecători, acești óspeți fideli al Terpsicorei?

Intrebare cam cutezătoare, ce e dreptă, déră nu mai puțină legitimă. Vocea consciinței ne spune că trebuie se răspundemă, și vomă respunde.

Se vorbesce multă despre viitorea generațiune, care se dice că va egi mai virtósă, mai bună și mai laboriósă.

Tinerimea bucurescănă, de tóte categoriele, ține primulă locă în șiru-rile falnice ale viitoriloră cetățenți români.

După activitatea ce ea ară desvolta, s'ară puté prevedé viitorulă: bună, deca ea va fi bună; răă, deca ea va fi rea.

Insă visitatorele rece și posomorită ală baluriloră pe cine găsesce în aceste petreceri, create de rafinarea oțiului și a lipsei de lucru?

Intălnesce elă acea clasă de ómenți fără ocupațiune, care — neavéndn și nesciindă cum se profite de prețiosulă timpă — afiă în bală singurulă locă potrivită cu gusturile și posițiunea loră? Nu. Cu părere de răă cată se constatămă că nelipsiții mușterii ai baluriloră suntă mai multă juniți și ierăși juniți, de ambele sexe și de tóte condițiunile sociale.

Alături cu ténérulă de arme, veđi pe ténérulă magistrată, éră imprejur decimi de grupe de feluriți funcționari în cari suntemă atâtă de bogăți-s'ua parte minimă din cea-a ce se numesce tinerime negustorésă.

Sexulă uă dată numită *frumosă* își trămite regulată represintantele, sele de prin cele mai depărtate infundături ale suburbeloră, alături cu acele tinere, care aă perdută dreptulă d'a mai fi socii și mame, imbră

cate în acelă nimbă de devergondagiū, care se potrivește de minune cu caracterul generală ce s'a dată balurilor încă de la începută.

Și unde înainte virtuțile domestice erău catechismulă ce bunica recita nepoților și nepeteloră lângă sobă, ađi prin baluri, alături cu grizeta de meseriă, zăresci pe copilița de șapte ani, adusă acolo pentru „ca să învețe a danța“ și pe imberbulă de 10 seú 11 ani, care, de și n'a trecută pôte clasele primare, e celă d'antăiū curiosă care vrea să se întrecă la valsuri și să se inițieze în cea-a ce se numesce „politeță de salonă“!!!

Politeță de salonă la baluri!

Învătătură de danță a copileloră la baluri, și încă la baluri mascate! Iată cuvinte nu nostime, ci înfiorătore!

În adevără, ne întrebămă : ce va deveni totă acestă tinorime, deca, în florea etății, se consacră vieții oțiose și pôte chiară indecinte — căci să nu se uite nici de cum că masca autorisă ori-ce licință și permite a se pronunța cuvinte, a se face mișcări ce ispitesc seú scandalisază imediat?

Ce perspectivă ne promite tristulă spectaculă d'a nu întâlni la baluri de câtă numai tineri, cari — lucrândă fie-care în cerculă seú — ară puté face atât de multă ș'ară păstra tradițională decință a Româniloră?

Viitorulă ne va arăta.

Să ne îndouimă ênsă despre bunetatea celoră ce ne va arăta, căci la uă miă unulă se duce la bală ca să observe, să studieze și să ica învățăminte de care se profite în contra degradării, luxului, prodigalității și tutoră celor-l-alte viție.

Ce găsesce tinorimea la bală?

Spirită? Nu, căci nicăiri nu e mai mare secetă de spirită de câtă în aceste locuri, celă puțină la noi.

Fanfaronadă și îngâmfare? E destulă. Acestă fică a ignoranței alergă totă ziua pe trotore și te împedici de densa la totă pasulă. Nu mai e dără nevoie s'o caute cine-va la bală.

Ce spectaculă mai ridiculă, de câtă d'a vedé pe câte ună omă două de merită, ce s'ară duce de curiositate seú din cause temeinice, îmbrăncită de tinerelulă fresată, mânușiată și dichisită, care repetă pe tôte tonurile: *e nostimă seú o cunoscă!*

Și deca unii se ducă ca să se întâlnească cu amici și să petrecă ca în orî-ce cafenea, la bufeturi cu prețuri atât de colosale, ore cum nu se gîndescă că la cafenele celî pușinî suntî ferișî de loviturile jucătorilor, carii — perechiă perechiă — șopăiescî prin tîtă sala ?

Derî prafulî, derî espunerea la rēcělă, derî imbulzela, derî perderea de timpî : tîte acestea în ce socotělă se trecî ?

Așia derî conchidemî că :

Balurile astă-đî aî degeneratî cu totulî din șinta pentru care aî fostî create.

Ele încuragiéză imoralitatea și corumpî junimea ce le frecuentă cu atîta pasiune.

Golindî punga, golescî și ânima, aruncîndî pe june în chaosulî desilusiunii și făcîndî lî ca, la 25 de anî, se semene gîrbovulî de 75.

Ele se reducî la simple locurî de întîlnire, unde intenșionile, vorbele și înșelegerile nu suntî nici de cum cuviinciîse și oneste.

Lipsite de spiritî; ele n'aî nici uă atracșione. Plăcutele farse, ironicele păcăleli, de care se relatéză atîtea anecdote, aî făcutî locî interesulî, egoismulî și necavalerismulî.

Balurile suntî inamice ale vieșîi casnice, causă principale a imulșirîi divorșielorî și atentate în contra moralitășîi sociale.

Tinerimea bucurescănă, visitîndu-le atîtu de desî, comite uă imprudîșă de care, mai curîndî seî mai tîrđiî, se va căi negreșitî.

Acestea suntî vederele nîstre în privinșă balurilorî.

Asceptămî se ni se dea desminșire, prin fapte, mulșamișî atuncî că ne-amî pututî amăgi și că în realitate aî fostî utile, erî nu ruinătore.

VICLEIMULU SI STÉUA

Stéua frumósă
Şi luminósă,
Cu colţuri multe
Şi mărunte....

Divisiunea caracterului acţiunii dramatice în genere.

Ce este acelă punctă luminosă, care, vădută din depărtare, ofere ună aspectă feerică, originală ş'atrăgătoră ?

Ce suntă acele cuvinte repetate c'ua voce monotonă, seă cântate de câţy-va copilaşy rebegiţy de frigulă noşşiloră iernatice ?

Ce e acelă alaiă care se 'nşiră pe strade, acele vestminte care imită portulă ostaşiloră Romanş, acele măscy comice care atragă lumea prin farsele loră ?

E *Vicleimulă*, e *Stéua*, aceste instituţiuni crestine din timpulă serbătoriloră Crăciunului, aceste reamintiry ale epocii de propagandă a creştinismului : amestecă religiosă şi profană de suveniry ale originii credinţei crestine cu câte-va caractere umoristice, ce se găsescă numai în vechia comediy italiană. Pentru acestă subiectă, credemă ênsă de trebuinţă a face mai întâiy uă răpede privire istorică.

Caracterulă acţiunii dramatice — observată din cea mai profundă vechime pênă în epoca modernă — se divide în trei părţy esenţiale : sacerdotală, aristocratică şi poporară.

Anticitatea păgână, începândă de la sciinţa secretă şi sacră a Chal-deiloră şi Magiloră, pênă la a Sacerdoşiloră, Auguriloră şi Aruspiciloră, trecendă prin procesiunile solemne ale triumfuloră şi prin representaţiunile scenice ale circuriloră, unde gladiatoriy îşy vërşau sângele ca se

satisfacă plăcerea unei mulțimi oțioase și feroce, anticitatea păgână vedu pe rândul fiă-care din divisiunile și subdivisiunile acțiunii dramatice desvoltându-se, ajungându la un punct staționar și devenind din ce în ce mai neînsemnate, pene cându uă colosală revoluțiune de credințe, moravuri și civilizațiune veni să'î declare un război de mărte.

În acest război, anticitatea păgână remase învinsă.

Luându'î locul, creștinismul fu nevoit să reconstruiască mai cu eleganță, mai cu soliditate și mai cu știință ceea ce dăduse ca rău, ca impur, ca vătămător.

Însă, spre a se impune, noile idei fură silit să recurgă totu la mijloacele întrebunțate de surpatul păgânismu : ca și densulă, își creă procesiunile religioase, ritualele și ceremoniele particulare în temple.

În locul reprezentațiunilor dramatice religioase, ce se dau la misteriele Cererei; în locul dramei ieratică și mistice a Petrei de la Pessi-nonte; în locul misterielor isiaice; în locul tuturor misterielor și ceremonielor prin care se mănținea în popor religieua păgână, creștinismul veni să substituie alte reprezentațiuni d'unu nou gen, d'eu nu mai puțin asemenate celor vechi.

Din numărul acestor reprezentațiuni facu parte și Stéua și Vicleimul, ca și piesele cunoscute sub numele de *Misterie*, drame alu căroru subiectu e s'eu un episod din vechiul testamentu s'eu uă parte din celu nou, executate chiaru de preoții și călugării cari le compuneau.

La începutu, creștinismul combătu cu furie spectacolele, circurile, teatrele păgâne, și cu multu succes, căci degeneraseră cu desăvârșire. „Pe deii vostrii îi reprezintă adesea criminalii“ ¹⁾ dice Romanilor și celorl-alți păgani Tertulianu, unulu din puternicii susținatori ai creștinismului.

Ura preoților și a creștinilor în genere în contra teatrelor, circurilor și tuturor serbărilor publice era fundată mai întâiu pe originea-le păgână, p'acele superstițiuni pe care le detestau, apoi pe rușinoasa și degradătorea desfrânare din pantomime, care — încurajate de Augustu pentru motive politice — ajunseră pene la cea mai extremă cu-

1) Deos vestros saepe noxii induuntur. — Tertulianus in *Apologet* cap. XV.

tezanță, represintăndu-se în temple și în teatre, în case particulare și în locuri publice.

Astü-felü Tertulianü le spunea categoricü : „noi creștinii ne ferimü de „spectaculele și jocurile vöstre, fiindü-cä le bănuimü originea, pentru că „coprindü într'ensele superștițiunea și idolatria. Nu ne placü aceste pe- „treceři, pentru că urimü religiunea păgänä, pe care suntü fundate“. Și intr'altü locü adauge : „templele suntü unite cu teatrele, pentru ca su- „perștițiunea së protögä desfränarea, și d'acea-ä teatrele suntü unite cu „templele, pentru că suntü consacrate lui Bachus și Venerëi, libertina- „giului și intemperanței“.

Sacerdotiulü creștinü combătea dërü, persecuta teatrulü și ori-ce alte represintațiunii dramatice, ba chiarü și procesiunile, ceremoniele ce se obicinuiä în zile de serbători. Astü-felü, cândü creștinismulü deveni religiune de statü, totü ce era păgänü se cutremurä din temelii. Ensë — lucru curiosü ! — toemäi preoții, carii la începutü së siliaü së cufunde tea- trulü în abisulü uitării ș'alü disprețului, toemäi ei venirä mai târđiü, în evulü međiü, së'lü scöfä din noü la luminä, së profite de densulü și së'lü întrebuințeze ca mijlocü de propagandä și de lăfire a dogmelorü nouei credințe.

Acțiunea dramatică, la începutü sacerdotale păgänä, deveni ieräși sa- cerdotale, ensë creștinä, și, precum în anticitate trecuse prin cele trei fase menționate, astü-felü și sub creștinismü fu mai äntäiü sacerdotale, apoi deveni aristocratică și 'n fine ajunse poporară.

Vicleimulü și Sténa, inventate și practicate de preoți, trecurä mai a- poi la clasele avute și pënë în fine la poporü, rămäindü în acestü stagiu pënë în zilele nöstre.

Tragedistulü Ezechiel, creștinü destulü de infocatü, compuse drama sea intitulatä *Moise*.

Sfântulü Gregoriü Nazianzulü scrise, în secululü alü IV-lea, drama *Χρισ- τὸς πάσχω*.

În leturgiä se introducü dialöge și tetralöge : diaconulü, preotulü și poporulü, fiä-care pe rëndü, iea cuvântulü în timpulü serviciului divinü.

Se instituiesc danșuri în memoria marțirilorü, se crează procesiuni

sacre în jurul mormintelor, solemnități pentru invocarea grației divine se făceau la sicriele ce conțină moștele sfinților; cântecele se readuceau la mese și în ospete, la nunți și la serbări; felurite ceremonii se permită la sfințirea apei și la celelalte acte eclesiastice.

Credințele religioase, datinele domestice seau publice, moravurile în mijlocul cărora trăise pînă aci societatea, toate se redescopă, toate se pună din nou în vigore, ensă transformate în aparință, purtându crucea ca semnul distinctiv, substituindă morala și clemența unei posesii degenerate, împinsă prin escese pînă la culmea desfrului.

Prelații și doctorii noiei credințe, la întrebările ce le adresază credincioșii și inițiații „ce se facă, cu ce se înlocuiescă datinele și obiceiurile păgâne“, le răspundă se le dea forme crestine, se le bine-cuvinteze și se le admită : prin urmare jocurile scenice și usulă mascilor, care aveau un rolă atăt de importante în Mistere și în jocurile de scenă, în pantomimele și în teatrele păgâne, se desmorminteză și se practică prin monasteriele crestine.

În secululă ală VIII-lea ș'ală IX-lea, se întroducă mică drame funebre, jucate de călugări și călugărițe.

Către anulă 990, Teofilactă, patriarchulă Constantinoplelui, instituie spectacule religioase cu caractere teatrale, în intențiune d'a abate spiritulă poporului de la serbările păgâne, care totă nu dispăruseră cu totulă, mănțiindu-se mai alestă prin sate, *pagi* 1).

„Biserica făcea apelă din parte'i la imaginațiunea dramatică, instituia ceremonii figurative, înmulția procesiunile și strămutarea moștelor, și în fine introducea oficie care erau adevărate drame, ca *Praesepe* seau *Ieslea* la Crăciună, în Betleemă, ca *Stéua* și cei trei regi etc., ceremonii în adevără mimice, care multă timpă făcură admirațiunea credincioșilor ș'a căroră ortodoxiă fu recunoscută printr'ua bulă a lui Inocențiu III^a 2).

În secululă ală X-lea, unele din viețele sfinților, din legendele monasterieloră ș'ale puscniciloră — dice d. Charles Magnin 3) — se cân-

1) De unde numirea de *păgânismă*.

2) Ch. Magn. pref. de *l'Origin*. etc. p. XIX

3) Orig. du theatre moderne. *Avertissement*.

taŭ prin suburbe și, ce e și mai multŭ, erau împărțite în scene și se jucaŭ prin monasterie.

„In alŭ XI-lea și XII-lea seculŭ ¹⁾, vedemŭ drama eclesiastică ajungendŭ cu Biserica la apogeul sŕeu și dezvoltându-se în catedrale, în dil^o de mari serbătorŭ, susținută de născŕnda maiestate a picturŭi, sculpturŭi și musicŕi“.

Incetŭ-incetŭ, mânilor preoțescŭ slăbite perdŭ artea dramatică, care în secululŭ alŭ XIII-lea trece într'ale comunităților mirene. Idioma poporară înlocuiesce limba latină, și spectacolele esŭ pe strade ca sŕ'arŕe mulțimŭi : deja mare parte din locuitorŭ trebuiau sŕ figureze ca participatori la asemenea spectacule nu numai permise, dŕrŭ cu căldură și cu intusiasmŭ încuragiate.

Vicleimulŭ și Stŕea : epoca introducerŭi lorŭ la Români.

Venindŭ acum la *Stŕea* și *Betleemulŭ* sŕeu *Vicleimulŭ* cum se practică la noi, mărturimŭ că e cu totul dificil de fixatŭ anul în care s'au introdusŭ în țeră, dŕrŭ de bună sŕmă că datŕză din primŭi timpŭi aŭ introducerŭi creștinismulŭ în Dacia.

Aprŕpe de Bizanțŭi, unde marea biserică se întrecia a escla prin strălucite ș'atrăgŕtore pompe, de unde propaganda se 'ntindea prin tŕte mijlŕcele posibile de convertire, țŕrile de la Dunăre nu puteau rŕmâne străine d'aceste spectacule religiŕse, care se numescŭ *Stea* și *Vicleimŭ*, încuragiate de credința creștină și perpetuate cu îngrijire din neamŭ în neamŭ.

E neîndoișŭ că, d'ua-dată cu creștinirea țŕriŭ, se 'ntroduseră ș'aceste festivități inerinte noei religiuni, ca mijlŕce sicure de lățire și înrădŕcinare.

Ce e dreptŭ, cu timpulŭ se rŕci fervŕrea primilorŭ anŭ.

Unde uă diniŕă, după cum ne spunŭ părințŭi, *Vicleimulŭ* era uă pompă nesfârșită — care se întindea pa strade cu tobe, surle și tpsŭi, în care figura uă logodnică ș'unŭ ginere ce personificau pe sf. Iosef și sf. Maria, cu prunculŭ lorŭ, cu Erode înconjuratŭ de numeroși satelițŭi, de slujŭ-

¹⁾ Idem eod. loc. cit.

tori cari avea să taie pe cei 14000 de copii — ați vedem aceste re-
presintațiunii reduse la proporțiunii cu multu mai mici, în câtu persona-
lul abia li se compune de 9 seú 10 inși.

Vicleimul și partea'i religiósă.

Erodele, căruia i-se dice *Irodú împèratú*, îmbrăcatú c'ună mantia
roșiá de pambriú seú stofá de Tibetú, ce parodiéză clamida regalé, pórtá în
capú uá coroná de cartonú și la bráú uá sabia. Pèrulú și barba'i stufósá,
amèndoué de lâná albá, îi daú aerulú de venerabilú, la care s'adauge
maiestatea d'a-i se purta pólele de doui pretinși soldați, armați cu lance
și porecliți *Elini*.

Unú oficiárú de ordonanță — personagiú care face parte integranté
din dramá — e chiámátú și trámisú se'í aducá scirí de cele ce se pe-
trecú prin țerà. Acesta plécá și se întórce raportándú'í c'a întâlnitú „trei
crai de la răsáritú“ cari dorescú a fi primiți în audiință. Fiindú intro-
duși, Erode îi întrebá pe rëndú :

— „Ce craiú ești tu ?

— „Eú suntú craiulú Melhior de la *Persida* ¹⁾ care, vèdèndú *Stéua*
ce mi s'a arètatú la răsáritú și cunoscèndú că se va nasce Mesia, care
se dice Cristosú, amú plecatú se'lú cautú, se mé închinú și se'í slujescú
lui!“

Astú-felú se repetá, interrogatoriulú și răspunsurile, și cu craiulú Bal-
tasarú, și cu craiulú Gasparú.

Cândú easé acesta din urmă terminá, scóte sabia și întrebá la rên-
dulú seú :

— „Derà tu, ce craiú ești ?

— „O voi, réilorú și barbarilorú de la răsáritú, replicá Erode máni-
osú, n'ați auditú voi cá

„Eú suntú Irodú împèratú,

„Care pe calú amú încálicatú,

„Sabia 'n mână-amú luatú

„In Betleemú amú intratú

„Paí-spre-ce mií de prunci amú tăiatú

„Și totú pământulú s'a cutremuratú ?“

¹⁾ Persia.

Ună rapetă din picioré ș'ună mugetă din gură simuléză acelu fiorostă
entremurū alū pământulū.

După alte scurte peripeții ênsé, împăciuirea se stabilește, și craii plécă
sê găsescă pe Christos cu îndemnul ce le adreséză *Ir dă* :

Pornindū, mergeți de lū aflați
Și, întorcendū, mă 'nsciințați
Sê mergū sê mă 'nchinū și eu
Ca unuia Dumneșeu!....

În tóte aceste scene, nu vedemū de câtū punerea în acțiune a ideiei
și tradițiunii despre aparițiunea unei comete fenomenale, despre plecarea
din oriinte a celorū trei magi, despre venirea lorū în Iudea, despre în-
tâlnirea cu Erode și despre găsirea omulū - Dumneșeu, născutū într'ua
iesle de animale, simbolū alū modestiei, frugalității și clemenței, pe care
le consiliéză și le comandă religiunea creștină.

După pornirea „crailor“, oficiărulū e din nou chiamatū și trāmisū ca
d'astă dată sê găsescă pe prunculū Mesia. Zelosulū servitoré plécă, și pe
dată se întorce aducendū'ī ființa reclamată, care îngenuchiă la picioréle
lūi Erode, cu mânilé într'unite ca cum ar cere grația. La întrebările ce'ī
face, rēspunde prin recitarea paragrafelorū din care se compune *Credulă*
credinței creștine, și Erode, destinatū a fi pururea māniosū, scóte sabia
și lū strāpunge. Servitorī ilū rădică, și corulū începe a cânta :

O, tiranulū, crudū Irodū
Muri 'n blāstemū de norodū,
Nefindū elū buerosū
De nascerea lūi Christosū.

Cu acestea, se termină represintațiunea dramatică-religiósă a Viclei-
mulū, care se compune din două acte principale : întâlnirea cu regiū
magi și uciderea copilulū, care, de și într'ua etate cu totulū mică, pro-
feséză dogmele viitoréi religiunii : simbóle de prevedere pentru colosala
întindere a creștinismulū.

Între-actele suntū semēnate cu diferite cuplete cântate de personalulū
Vicleimulū, mai tóte făcendū alusiune la faptele narate de tradițiune sēu
scrise de Noulū-testamentū.

Represintațiunea profană a Vicleimului. — Marionetele și păpușile.

A doua parte de acțiune dramatică a Vicleimului e cu totul de domeniul profan și într'însa găsim un complex variat de tradițiuni vechi, de evenimente istorice, de mici scandale locale și satire ale moravurilor sociale.

Indată după ce „Craii“, „Pruncul“, „Erode“ și „Oficiarulul“ s'au terminat scurtele roluri, cutia de chârtie făcută cu trei colțuri colorate — și care reprezintă orașul Betleem — înaintează pe scenă ca să desfete prin reprezentațiunile seile.

Inventatorii acestor drame pe d'ua parte au avut intențiunea să reprezinte spectatorilor starea societății în epoca ivirii creștinismului, pe d'altă parte să le satisfacă cerințele, variindu-le acțiunea prin punerea în scenă a cătoru-va personaje d'unu nou gen : prin păpuși.

Uă voce întreabă, imediat după terminarea părții dramatice : cum voru spectatorii să se jöce păpușele, cu perdea și fără perdea ? Cu alte cuvinte : voru expresiuni cuvinčiose șiu desmătate ? Depinde de la pudorea, buna-crescere și gustul celor ce plătescu a opta pentru una șiu alta.

Păpușiarul s'a pregătit și începe a 'și introduce caricaturele.

În fundul cutiei de chârtie, disă *Vicleimul*, stă pe tron un Erode în miniatură, și la 'nceputu avem represintarea marionetelor. Păpuși mișcate cu sföră, după modelul celor menționate mai sus, unde e vorba despre *Brezaiă*, esu în fața publicului și vorbescu prin gura păpușiarului.

Mai întâiu se presintă oficiarul, cei trei crai și pruncul, întocmai după șirul acțiunii dramatice deja represintate. Aceleași întrebări și răspunsuri, aceleași duceri și 'ntörcheri, aceleași intönări se repetă pe scurtu, și prin urmare ne indică usul tradițional al marionetelor și păpușilor, al vechilor idoli făcuți de mâni omenești cu destinațiunea d'a primi d'astă-dată nu închinările, ci zimbetele asistentilor.

Apoi păpușele represintă parodiarea vânătoriei, aducându pe „vânătorul Ghindă“ care gonesece iepurile prin pârloge, d'eu care se întörce obositu de drum și cu stomacul libnit. Ca amintire despre ne-

fastele timpurii ale ocupațiilor ruse-austriace, se pune în scenă bătaia dintre un Némțu și un Muscalu. Cu privire la invasiunile turce, se reprezintă înmormântarea unui Turcu, căruia i-s'adresază diferite derideri. Ca înferare a imoralității din timp ce n'au perit încă din memoria unora, s'arătă danțarea *Cocónloru* d'nă-dinióră cu oficiării ruși, desgustătoare scandale puse la index de pudorea publică. Cersiațorele prefăcute sunt oglindite de „baba“ care vine să implore mila publicului și i' dice :

Dați'mi nă leiță
Pentru foiță
Ș'unu gologanu
Pentru salimanu!

Bragaii străini, Ovrei carii vëndu marfă, polițai și pasnicii d'ua dinióră, sunt satirisați pe rând prin păpuși care le imită costumele.

Intr'unu cuvântu, fiă-care peshu alu societății își are ecoul sêu în jocul păpușelor *Vicleimulu*, care varieză după interesele și faptele locale, precum și *Vicleimulu* în sine varieză celu din Muntenia de celu din Moldova, unde păpușele se jocă separat. Cea-a ce merită ênsê s'a-tragă atențiunea, e c'acéstă parte servă ca corectiv vîșielor mai principale, arătă disprețulu ce merită depravarea, și îndemnă la uă purtare contrariă.

E adevăratu c'acestu jocu de păpușe e însoțitu și de cuvinte și acțiuni indecinte pentru cine-o doresce, ênsê d'aci nu putem deduce de câtu marele adevêru espusu prin proverbul nostru „că nu e pădure fără uscături.“ Când în vechime se divinisase Priapu și se purta ca stindardu chiaru de femeii, cându la Elini și Romani în misterele dionisiace, în serbările Florei, ale Venerei ș'ale lui Bachus se petreceau scandale din cele mai rușinoșe, nu e de mirare ca parte din ele sê se fi păstratu în jocul păpușelor *Vicleimulu* de la noi. În acéstă vedem neputința d'a se transforma cu desêvîrșire înclinările și pașunile firei omenești, și găsim unu merit pentru poporul român, pentru a sea educațiune, căci știutu sê le dea numai pipernicitele proporțiuni ale acestor neînsemnate petreceri ocașionale.

Publiculu alêrgă după *Vicleimă*, și sêra, înainte d'a pleca pe stradele

oraşelor, localul de unde pornesc e împresurată d'ună mulţime de curioşi. Acastă particulară favore se datorese *Paiatei* şi *Moşului*, două personagie comice, esenţialmente profane.

Paiata, îmbrăcată în costumul strimţu şi formată din petice patrute de diferite colori, cu mască la ochi, cu clopoţei la picioare, c'ună bătă în mână, cu căciulă conică foarte naltă şi cu pene sevă c'ună codă de vulpe în vîrf, e ună adevărată personagiă din comedia italiană, răspândită prin toate ţerile sub formă de saltimbanci, caraghioşi, păpuşiară etc.

Moşul, c'ună cojocă întorsă cu blana în afară, c'ună cocosiă în spate, cu mască şi barbă lungă, pe d'ună parte amintesc pe Polichinelă, éru pe d'altă parte e tipul Satirului român, păcăliciă bătrână cu animă ténără, bufone tradiţională de care poporul rîde péné nu mai pôte.

Améndoii s'alégă de femeii şi de bărbaţi, iéu florile de la capul unora, trântescă căciulele altora sevă stringă parale de chieluélă. Eî mergă în fruntea alaiului, jucându şi prefăcându-se că se bată, eî tocnescă plata *Vicleimului*, eî suntă partea comică şi cea mai atrăgătoare a spectaculului.

Nu mai rămâne énsé îndouielă că originea acestoră străvestiri e cu multă mai vechiă de câtă instituţiunea *Vicleimului*, şi că datéză din timpul păgânătăii.

Sténa şi cânturile de Stea.

Sténa, formată din chârţiă, după modelul unei stee, avéndă desemnată în faciă „Ieslea“ unde s'a născut Christ, pe cei „trei crai“ cari i aducă „aură, smirnă şi tămăie“ şi pe colfulă principale amăgirea lui Adam şi Eva de către şerpe prin mărulă paradisului, e purtată pe strade de trei-patru copii, cari strigă :

Cine primesce Sténa frumoasă
Şi luminosă,
Cu colţuri multe şi mărunte,
De la Naşcerea lui Christos dărnite !

Prin această mică enunţare, ni se spune totă-d'ună-dată şi originea instituţiunii : introdusă „de la nascerea lui Christ“, în onórea şi spre comemorarea acestui evenimentă.

Mai 'nainte, *Sténa* era purtată de trei tineră îmbrăcaţi în costumă

orientale, ca amintire despre portul celor trei regi. Incețu-incețu, a-céstă formalitate dispăru, cămăru ambblarea cu Stéua deveni uă ocupațiune poporară, și ađi oră-că o póte parodia pe renumiții regi: copiii săraci ambblă cu Stéua nu numai de plăcere, dărú și de căstigi.

Acțiunea Stelei e fórte simplă. Introdusă în casă, micul corú începe a cãnta versuri religióse despre nascerea lui Isus ș' alte apologií ale religiunii crestine. Adezea gustulú profanú s'a amestecatú ș' aci : după sfērșitulú acestora, micii cãntători suntú puși s'e întoneze și „cãntece de lume“ în ciuda lãutarilorú cari le sciú mai bine și le dicú mai cu hasú.

Recitativulú Vicleimulú nu e scrisú nicãiri, ca și cuvintele ce se prefinde cã pronunță pápușiele : aci numai tradițiunea își eserecitã influințele bine-fãcétóre, și transmiterea oralé ține loculú scriptelorú seú imprimatelorú.

La Stea e din contra : esistú mai multe edițiuni imprimate de tóte cãnturile destinate Stelei.

Acéstă lucrare se datoresce lui Antonú Panu, acelu bardú popularú care nutri mai multe generațiuni prin scrierile'í eclesiastice și musicale, prin anecdotele și proverbele'í populare, prin poesiele și prosa sea neafectatã și curgétóre.

Aci e loculú s'e recunóscemú marele meritú alú acestui bãrbatú, care, cu multú înainte d'acea cãrora li se atribuie desvoltarea citirii în poporú, rěspãndirea gustulú poesiei ș' atâtea alte cunoscințe folositóre, sciú s'e se identifice cu caracterulú naționale și s'e facã pentru instrucțiune mai multú de câtú au fãcutú, în decimí de ani, sute de scóle după d'ensulú 1).

Antonú Panu contribui cu putere la propagarea acestei instituțiunii, și — omú din poporú, care iubia și lucra pentru poporú — fu póte celu d'ântãiu care o dete ca apanagiú copiilorú poporului.

Altã datã vomú analiza cãnturile de Stea ale lui Antonú Panu, ẽnse pentru momentú trebuie s'e constatãmú cã 'n acéstã parte face cu succesú concurință mitropolitulú Dositeiú în versetele religióse.

1) Culegemú de 4--5 ani materialulú necesar pentru a puté trata despre acestú scriitorú, la prima osasiune cândú timpulú și mijlocele ne vorú permite.

Stéua cu Vicleimă. — Concluziune.

Precum *Vicleimulă* și *Stéua* se măntin și 'și producă represintatiunile separată, totu asemenea une-oră se întrunesc spre a forma cea-ace se dice *Stea cu Vicleimă*. In casulă acesta, cei ce âmbă cu dânsa, vrându s'arête abundanța spectaculului și amestecul părții curatū religiöse cu profanulă jocū alū marionetelorū, strigă pe strade :

Stéua frumösă
și luminösă,
Cu păpuși
Cu mănuși,
Cu cioböte încăltate
Aruncate după spate !

Aci se cântă mai ântăiu ca la *Stea*, apoi — fără partea dramatică a *Vicleimulă*, — se trece imediatū la jucarea păpușielorū.

Unū punctū esențiale e neînțelegerea ce domnesce âncă — *et adhuc sub iudice lis est* — între cei cu *Stéua* și cei cu *Vicleimulă*, căci unii pretind că cea d'ântăiu are preponderanță asupra celui d'alū douilea, basați negreșitū pe puritatea religiösă a instituțiunii, pe cândū cei-l-alti susținū din contra, pentru motivū c'aū cu dênșii și pe Irodū, și pe Crai, și pe Pruncū, și *Vicleimulă*. Numărulă a invinsū pên'acum, și *Stéua*, cândū se întâlnece cu *Vicleimulă*, e silită să se incline, plecându-se de trei ori. Altminterea se pöte — și s'a întâmplatū adesea — ca paiata s'o spargă. Ei bine, *Stéua cu Vicleimulă* împacă ambele cerințe, întrunindū ambele ramuri ale instituțiunii.

In definitivū, *Stéua și Vicleimulă* suntū și miqlöce de propagandă crestină, și datină naționale, și amintire din comediele antice.

Amesteculă de prosă și versuri ne conduce la vechiele *Atelane* jucate de junii romanii in timpii cei mai vechi, precum junii nostrii din poporū esecută ađi acțiunea dramatică a *Vicleimulă*; ne conduce la imperfectele *Mime* romane, la acele *Saturæ* sêu *Satyræ* de care menționéză istoriā literaturei latine. Personajiele comice ne amintescū fiă pe Satiri, fiă tipurile din vechia comedă ce se juca in Italia.

Din tôte punctele de privire, aceste instituțiuni aū nă importanță incontestabilă, și nu merită a fi disprețuite, celū puținū de cei ce vosă rü studieze vieța poporului in multū variatele ei fase.

ANULU NOU.

La anulă
Și la mulți ani !

Scurte considerațiuni asupra păstrării vechielorū obiceiurū. -- Datinele de la 1 Ianuariū.

Cândū unū anul a trecutū, unū anul nou vine s'î iea loculū, și totă lumea 'lă salută cu veselie, cu speranța 'n animă, cu surisulū pe buze.

În acestă ocaziune, se observă la poporulū românū noui datine și noui moravuri, a cărorū esistență s'a păstratū ca prin farmecū în mijloculū atătorū calamități câte s'au năpăditū asupra coloniilorū romane de la Istru.

Cantemirū dice cu mândrie, vorbindū despre vicisitudinile națiunii române:

„Deci d'erū, nu putemū dice altū nimicū, fără numai că din pré osebită și nemărginită provedință a lui Dumnezeu, uă împărăția așia de mare și înfricoșiată, a Otomanilorū, biruindū cu armele s'ele pre totă puterea Romanilorū în Asia, și uă bucată nu pré mică în Europa, și pre Unguri, Serbi, Bulgari și alte stăpâniri nenumărate; aducendū cu sila sub stăpânirea sea și pre Greci, norodulū celū mai înțeleptū; éra pre unū norodū așia prostū și fără de putere nu au fostū vrednică ca s'elū siléscă cu réșoiū, ca s'elū se plece sub stăpânire, și mai pre urmă âmblândū de atâtea ori s'elū l'épede jugulū celū primitū *de bună voie, totuși au remasū neatinsū și nesmintitū, atâtea la obiceiurile cele politicesci, câtū și la orânduielele cele bisericesci.*“ ¹⁾

Noi vomū adauge că nu numai uă putere ca a Turcilorū, d'erū tôte numerosele invasiuni ale barbarilorū, cari au trecutū și inundatū Dacia, n'au fostū în stare s'elū nimicéscă originalitatea națională. Moravurile,

¹⁾ Cantemirū. *Descrierea Moldovei*, cap. XVII, pag. 257.

datinele, modul de viață, credințele, resturile de augurat și aruspicat, într'unu cuvântu toate particularitățile de care menționăm, vorbesc în cel mai elocvent mod despre elementul latin care constituie baza naționalității noastre.

Facem d'ur și adă cca-a ce făceau străbunii noștri acum multe secole, la anul nou ca 'n mai toate zilele de peste an.

Intre datinele și moravurile practicate în ajunul zilei de 1 Ianuarie și cu începere de la d'nsa, vom semnala ca mai principale pe cele următoare :

DARURILE DE ANUL NOU.
PLUGSIORULU ȘI COLINDELE.
SALUTAREA ANULUI NOU.
AMBLAREA CU SORCOVA.

Impărțirea de daruri. — Sigilariile și originea lor. — Compitalele și colaci cu chipuri.

Impărțirea de daruri la anul nou — și mai ales în ajun, cum se face de ordină la noi în orașe — este una din cele mai vechi datine: este amintirea sărbătorilor romane, cunoscute sub numele de Sigilarie, sărbători în care Romanii își împărțeau imagine, simulacre ce reprezentau omenii, ș'alte obiecte, precum anele, sigilie, petre săpate, etc. Feriele sigilarie veniau îndată după cele saturnale și durau șapte zile ¹⁾. Numele li se deduce d'acolo că 'n această ocaziune își trimiteau unii altora sigilie sau mici imagine ori alte daruri ²⁾.

Ausoniu numește această zi *festā sigillarum*. Aceste daruri se cheamă *Sigillaria*, de unde și numirea de *Sigillarium* dată locului unde se vindeau. Astfel Turnebus ³⁾, Ausoniu ⁴⁾, Seneca ⁵⁾, Suetoniu ⁶⁾, Spartianu ⁷⁾ și Aulu Geliu ⁸⁾ înțelegeau prin *sigillarium* și *sigillaria*

¹⁾ Macrob. *Saturnal.* lib. I cap. 10.

²⁾ »Saturnalia uno tantum die; id est quator decimo Calendarum solita celebrari: sed post in triduum propagata sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et latician religionis extendit. Nomen ex eo Sigillaribus quod ultro citroque sigilla, sive imagunculas et munuscula alia missitent» — Eod. loc. cit. idem.

³⁾ Turnebi lib. XXIII și XXVIII.

⁴⁾ Ausonius *ad Pau. um* Cit. not. 12 lib. II, cap. III Anl. Gel. edit. 1706 Ludg.

⁵⁾ Senec. *Epist.* XII.

⁶⁾ Sueton. in *Claudio* cap. V.

⁷⁾ Spartianus in *Caracala et Hadriano*.

⁸⁾ Anl. Gel. *Noctes atticae* lib. II, cap. III et. lib. V cap. IV.

uă suburbe din Roma și diferitele locuri unde staționau aceia cariți vindeau imagine, sigilie, icoaște, păpuși, cărți și alte felurite obiecte destinate a se da ca daruri.

Originea acestor serbători este reputată la următoarele fapte :

Ercule, după ce ucise pe Gerione, ducându'si ca învingătoru prin Italia turmele de boui, care 'i-se furaseră, aruncă în Tibere, acolo unde era *pons sublicius*, ¹⁾ unu număr 6re-care de simulacre seú de ómeni egală cu acela alú soóiloru pe cari 'i perduse în călătorie, pentru ca aceste figuri, duse pe mare de curintele favorabile alú apelorú, se fiă mânate péné la țermurile părintesci ale repausaóilorú, în locul corpurilorú lorú. D'aci rêmase usulú d'a se face simulacre, d'a se pune printre sacrificie și mai în urmă d'a se împărți ca daruri.

Macrobiu însé, ca și Varron, e de părere că originea acestei datine e cea care s'atribuie și *Saturnalelorú* și pe care o arétarămú mai susú. ²⁾

Pelasgi, ascultându oraclulú de la Dodona ³⁾ merseră 'n Laóiu, prădară pe locuitorii Siciliéi, atunci numită *Saturnia*, coprinseră țera, consacrară uă parte din spolie lui Apoline, rădicară temple lui Plutone (Dis), altare lui Saturnú, și sacrară uă serbátore anualé, în care multú timpú aduceau ea victime capete de ómeni, după cuvintele oraclului.

Ercule, trecéndu prin Italia, îi consilia se lepede acestú modú crudú de sacrificare și se înlocuiescá capetele de ómeni cu simulacre care se represinte figuri și capete de ómeni, éru lui Saturnú se'í ofere luminări, căci vorba din oraclu, *φῶτα*, însemná și *luminá*, éru nu numai *ómení*.

D'aci fu dedusú obiceiulú d'a se împărți luminări, în timpulú Saturnalelorú : luminări de céră în onórea lui Saturnú. ⁴⁾

În jocurile ce se dau la Compitale în suburbele Romei, în onórea Larilorú și mumei lorú Mania — de unde serbátorile *Maniæ* — se sacrificau la începutú victime umane. Mai târziu Juniu Brutu, după a-

1) Macrobiu *Saturnal.* Cart. I, cap. XI.

2) A se vedé capítululú intitulatú *Crăciunulú* pag. 17.

3) Macrobiu *Saturnal.* cart. I, capit. VII. citaóunile după Diodor Sicilianul. A se vedé pag. 17.

4) Macrobiu *Saturnaliorum* cart. I, capit. VII și XI. «Inde mos per Saturnalia missitandis cereis capit.»

lungarea regelui Tarciniu, care le stabilise, ordină să se ofere capete de *usturoi* și de *mac*, spre a se satisface literalmente oraclul lui Apoline. Jocurile luară numele de *Compitalia*, după locul unde se dau.

„Ludosque ipsos ex viis compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellaverunt“ ¹⁾

D'aci d'eră obiceiul ce au țeranele n'ostre d'a face *colaci*, pe care suntă desemnați ómenī, capete, diferite figurī, s'eu chiarū ómenī de cocă, pe care'i cocū și'i impartū de pom'ănă.

D'aci datina d'a se face ómenī de néuă, cândū „om'etulū e mare,, cum ȓice colindulū.

D'aci la noi în orașie obiceiul d'a se da diferite daruri, ánele, lanțuri, obiecte etc., erū copilorū d'a li se oferi pápuși „simulacre de ómenī“ — d'aci, de la s'erbátórea págánă și fórtē antică a Sigilarielorū.

D'aci în fine moravulū d'a se împărți luminări, mai alesū la lásatulū de secū de postulū Pascelui.

Opaliele. — Plugușiorulū. — Colindele. — Diana.

Plugușiorulū, uă datină din cele mai frumóse și din cele mai antice, represintă p'enē în ȓina de aȓi s'erbátórite romane numite Opaliī, care aveau locū după Saturnale, fiindū că Saturnū și socia sea Ops eraū considerați ca cei mai d'ántaiū descoperitorī aȓ gráulū și fructelorū arborilorū. D'acea-a, fiindū că agricultoriī și-au isprávitū culesulū diverselorū produse de pe câmpū, pe care le-au și măcinatū și potū fi máncate, celebră cultulū acestorū divinitáȓi : ideia abundanțēi ș'a fertilitáȓi. Prin Saturnū și Ops, mitologia personifica cerulū și pám'entulū, căci Saturnū și-a dedusū numele de la *satus*, sem'ănatură, generaȓiune, creare, cea-a ce vine de la cerū, și Ops însemn'eză pám'entulū din care esū, s'eu și munca prin care se producū alimentele nutritóre ²⁾.

¹⁾ Macrobiu, ibidem.— Varron *De lingua latina*: «ideo ubi vis competunt, tum in competis sacrificatur.» Cart. VI, § 25.

²⁾ Quos etiam nonnullis celum esse persuasum est; Saturnum qui a *satu* dictum, cujus causa de celo est; et *terram* Opem, cujus ope humana vitæ alimenta quaeruntur, vel ab opere, per quod fructus frugesque nascuntur, etc. Macrobii *Satur-naliorum* Cart. I, capit. X.

Celebrarea Saturnalelor se termina prin Opaliu, erü acestea prin Sigi-larie. Dup'aceste notițe, s'arëtămü in ce consiã Plugușiorulü.

In orașie băieții, erü la țerã juaii adolesciñi, cei d'antãiu își facü seü unü Buhaiü ori Taurü — constãndü dintr'ua putinicã de alü cãrei fundü lögã uã cõrdã ș'ale cãrei vibrațiunii imitã mugetulü bouilorü la aratü — seü unü plugü in miniaturã, imitãndü pe câtü se pöte adeveratulü plugü : ilü ornözã cu chãrtii colorate și flori, îi punü unü clopoșelü seü douë in cõrne, erü cei de la țerã ieu chiarü adevëratulü plugü, c'unü clopotü mai mare, ilü tëröscü, și astü-felü mergü la fie-care casã de orözã urmãtõrea poesiã :

Hãi, hãi
Plugușiorü cu doi-spre-ce boi.
Hãi ! hãi !
Plesniți mãi !
Hãi, hãi !

Jouele,
Vãiele ;
Mercurile,
Gropile,
C'ãșia n'eraü locurile.

Plecarãmü intr'ua sfãntã Joi
Cu plugulü cu doi-spre-ce boi :
Boii din nainte
Cu cõrnele poleite,
Boii din mișlocü
Cu cornele de focü,
Boii de la rõte
Cu cõrnele belciugate ¹⁾.
In frunte strãinei,
In cõde codãlbiei ...
Së aibã (cutare) parte de ei !
Hãi, hãi ! ...
Trosniți, mãi ! ...

Dupã ce'lü ararãmü,
Ilü grãparãmü
Și grãu curatü semënarãmü :
Grãu de verã
Fãr' secarã
Së rësarã 'n primã-verã.
Hãi, hãi !
Trosniți, mãi !

Së ne vie cu isbãndã
Astü anü, cu mare dobãndã !
Përã din noi vicleșugulü
Și șosescã-ne belsiugulü !
Plesniți mãi
Hãi, hãi ! ...

Deci, cu plugulü ferecatü,
Cu cateni de fierü legatü —
Cum este bunü de aratü —
Noi junii
Cu ei bëtrãni
Eșinãmü in câmpulü mare
Cam in rësãritü de sõre,
Și pãmëntulü mësurarãmü,
Mësurarãmü și'lü ararãmü :

Și apoi, mergëndü la luna,
La luna, la șeptemãna
Së vedemü cum ne dã mãna,
Ne minunarãmü
Și multü bucurãmü,
Cãndü ilü privimãmü
Și'lü gãsirãmü
In paiü ca trestia

¹⁾ De ordinarü bouii, și mai alesü cei cu cõrne mari, aü cãte unü belciugü in cõrnü fie-care

In spicū ca vrabia
 Si'n bobū ca mazerea
 Hăi, hăi...
 Plesniți, măi!..

Merserămū la târgurele,
 Cumpărarămū fierū ș'otele
 Și făcurămū sececele
 Pentru nouă nepoțele ¹⁾
 Unii 'lū secerău
 Alții snopi făceaū,
 Din snopi clăie minunată
 De multū norodū lăudată.
 După ce'lū secerarămū,
 Ilū treierarămū
 Cu optū juganī jugăniți
 Totū suflândū de osteniți : ²⁾
 Pe unde căleaū
 Pietre sdrobiaū,
 Ce ca ȕiua luminaū.
 După ce'lū treierarămū,
 Ilū vĕnturarămū
 Și'n sacīlū băgarămū:
 Sacīi în carū amū urcatū,
 Cu toți la mōră-amū plecatū.
 Trosniți măi,
 Hăi, hăi!

Hodoronc... tronc...
 Ajunserămū la scocū.
 — «Frate ³⁾ morarū,
 «Măi măcinarū,

«Amū venitū sē măcinămū,
 «Rōta morii sē 'ți spălămū!»
 Ērū elū, cam ne 'mbrăcatū, ⁴⁾
 Măna sub mōră-a băgatū
 Și țărița sārăciei
 O dete 'n gura vijeliei,
 Și cu țărița uricioasă,
 Fugi și ierna lenevōsă ⁵⁾
 Hăi, hăi...
 Trosniți măi!...

Și măcinarămū,
 Caru 'ncărcarămū,
 Și sosirămū la astă casă,
 Pe care belșingulū n'o lasă ;
 Și sosirămū la aști omeni bogăți
 De daruri sfinte încărcăți.
 Amū mai ora, amū mai ora,
 Dērū nu-stemū de ici-colea,
 Ci suntemū de la munți
 Unde suntū frații mulți,
 Unde painlū de grăū e micū
 Si Românulū e multū voinicū.
 Hăi, hăi !
 Trosniți măi!

Pămĕntulū este cam uscatū,
 Fiĕrele ni s'au mĕncatū.
 Pĕmĕntlū e cam glodorosū
 Și fiĕrele ni s'au rosū,
 Și veselī acum aseptămū
 Dreptū osteneā ospĕțū se-luămū ⁶⁾.

¹⁾ Admirabile rĕmășițe și amintiri despre deprinderile agricole la Romāni, de la care ne-au rĕmasū atâtea lucruri. În adevĕrū, latĕ versurile lui Virgiliū din *Georgice*:

«Agricola incurvo terram dimovit aratro :
 «Hinc anni labor, hinc patriam parvosque nepotes
 «Sustinet, hinc armenta boum meritosque juvencos»

Da, aci e munca anului, din ea susține pe nepoței: acĕsta e patria, din ea, prin ea, prin agriculturā, amū rĕmasū și suntemū cea-a ce suntemū ađi. Cine nu scie eātū iubescē Romānulū agricultorū țĕrina și vitele sĕle?...
²⁾ În unele versiuni, figurĕzā caī în locū de boui. Versurile acestea ne aducū a-minte pe celū din Virgiliū: «Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis.»

³⁾ Romāniū, din cele mai vĕchi timpuri, s'adresaū unulū cĕtre altulū cu «frate.» Veđi *Bul. Instr. pub.* an. I, p. 620, «Fraternitateā și unirea» de B. P. Hărdeș.
⁴⁾ «Nudus ara, sere nudus». Virg. *Georg.* Cart. I, v. 290.

⁵⁾ Arū dice cine-va cā poesia poporului romānū e p'allocurea traducțiunea celei latine. Oare acĕstū versū nu e «*Hiems ignava colono*» alū lui Virgiliū?

⁶⁾ Aceste versuri ne amintescū pe cele din Virgiliū, *Georgice*, cartea I, v. 300.
 «Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur
 «Mutuaque inter se lati convivia curant.

Acestu colindă, pe care noi l'amă auzitū din chiarū gura colindătorilorū, are variate versiuni, căci chiarū și obiceiurile diferū fōrte în numărū și în modulū de procedere, în accesorie. „Cele-l-alte obiceiuri atāta suntū deosebite, ca și aerulū în cele mai multe părți ale țerii“ dice *Cantemirū* ¹⁾.

Orī-ce copilū din orașiū învêță chiarū din seclă uă poezie, intitulată *Plugușiorulū* ²⁾ și care începe cu aceste versuri:

Māne anulū se 'noiesce,
Plugușiorulū se pornesce
Și începe-a colinda
Pe la case, ș'a ura.
Iérna'ī grea, omētu'ī mare:
Semne bune anulū are.
Semne bune de belșingū
Pentru brasa de sub plugū.
Dómne, bine-cuvintéză
Casa pe care-o uréză
Plugușiorulū fără boi.
Plugușiorulū trasū de noi!
Urați flăcăi,
Strigați māi:
Hăi, Hăi
Hăi, Hăi!..

În timpul acestei urări, cei-l-alți, cariī nu vorbescū, nu încetéză d'a totū plesni amarnicū din bice, în câtū totū satulū e desceptatū și anunțatū astū-felū d'acéstă visită, d'acéstă colindare.

Modulū d'a pronunța versurile, verva, conținutulū lorū, trosnetulū bicelorū și credința că urarea aduce fîă-cărei case îmbelșugare, fertilitate, abundența de produse și prosperitate în totū cursulū anulū care începe: tōte implu de bucurie ānima sātēnuluiū românū, care, întreatū de ea se facū, răspunde cu refrenulū din colinde:

«Așia'ī legea din bētrāni,
«Din bētrāni, din ōmeni buni!

Ce suntū acestea, de nu adorațiunea deitei Ops seū Telus — pāmēntulū — celebrarea Cererei, ideia fertilitățiī, a producțiunii, a recoltelorū?

1) Cantemir Dem., în «*Descrierea Moldovei*» Cap. XVII. p. 259.

2) Nī se pare că e a d-lui G. Sion.

Nimicū mai clarū, nimicū mai admirabile. Tesaurū de poesiă, tesaurū de idei, tesaurū de naționalitate !

După trecere d'atâtea veacuri, cine arū mai fi cređutū că datinele Latinilorū se vorū mai conserva pēnē ađi, mai multū seū mai puținū intacte, la strănepoții lorū ?

Sătenii noștrii nu sciū, și puținū le pesă să scie de cine a fostū Bacchus; dērū îi celebră ziua : „*Culesulū viilorū*“.

Puținū le pesă ce erau serbările *Florale*, dērū le serbeză și, ce e și mai multū, le mănținū chiarū și numele : „*Floriile*.“

De Saturnū asemenea, și totuși ilū adoră, puindū numai, în loculū bătrânului părinte alū lui Jove ș'alū lumii, pe bătrânulū, pe moșiulū *Crăciunū*, precum totū așia adoră pe *Ianus*, la începutulū orī-cărui anū, puindū numai numele lui *St. Basiliū*, părintele eclesiei chrestine, aducătore de pace, în loculū numelū lui *Janus*, părintele religiunii păgâne, ȕeulū păcii. ¹⁾

Sătenii români nu recunoscū și n'au nici ideia despre *Diana*: cu tôte astea în colinde îi păstréză numele și renumele, titlulū și calitatea de sora a lui *Apoline* seū *Sórelui*. Astū-felū auđimū într'unū colindū :

Ce 'mă e susū pe lângă cerū ?

Florile d'albe.

E unū negru micū norelū,

Florile d'albe

Nu e negru micū norelū,

Ci . . (utare) . . . tinerelū

P'unū calū galbenū grāngorelū, ²⁾

Șēna lui de aurelū,

Scările 'i în argințelū,

Cu biciulū cu măciulă.

Cu frēnulū cu străgăliă.

Ș'a plecatū în vânătoare,

'N vânătoare-nsurătore.

Se 'ntălni c'ua fētă mare,

Frumosă de sēmēnū n'are.

Era ȕina ȕinelorū ³⁾

Iana ⁴⁾, sora *Sórelui*.

Ș'a plăcut-o

Ș'a luat-o

¹⁾ Janu celū d'ântăiū rădică în Italia temple și învță obiceinrile religiose. *Macrobiu*, în *Saturnale*, cart. I. — Ovidiu. *Fastele*.

²⁾ Ca *Grangorele*.

³⁾ «ȕina ȕinelorū» semnifică Dea pădurilorū și a crāngurilorū, dómna Nimfelorū, Silfidelorū, Naiadelorū etc, cum era *Diana*.

⁴⁾ «Nam sunt qui Janum eundem esse, atque Apollinem et Dianam, dicant, et in hoc uno utrumque exprimi nomen affirmant . . . Pronuntiavit Nigidius, Apollinem Janum esse, Dianamque Janam, apposita d litera, quae saepe i litera causa decoris apponitur, ut *reditur, redhibetur, redintegratur* et similia». Iată traducerea : «Căci sunt unii, cari ȕicū că Janū este totū același ca și *Apoline* și *Diana*, și afirmă că sub uă singură espresione se 'nțelege divinitatea amēndorora. Nigidii s'a pronunțatū că *Apoline* este *Janu* și că *Diana* este *Jana*, adaugindu-se litera *d*, care se pune adesea pentru eufonie din cauza literei *i*, precum *reditur, redhibetur, redintegratur* și cele d'asemenea». *Macrobiu*, *Saturnalele*. Cartea I, cap. IX.

Si în celarū ¹⁾ a băgat-o
In celarū, în păunarū ²⁾.
Sóre veste prinsu-și-a
După ei trâmisu-și-a :
Mis'a jorî căutătorî,
Luceferî ispititorî.
Érū cutare tinerelulū
Din gură astū-felū grăia :
— «Ce vreți, jorî
Căutătorî,

Lucéferî ispititorî ?
In totū loculū sē cătați,
In celarū sē nu âmblați.
Căci, d'o scăpa vr'unū păunū,
Ieaū sórelulū unū calū bunū, ³⁾
D'o scăpa vr'ună pânioră,
Ieaū pe sor'sa soçióră,
Ce-amū găsit-o
Ș'amū luat-o
Si'n casă că 'mī amū băgat-o. ⁴⁾

Iată aci *Iana*, în locū de *Diana*, sora Sóreului, ș'alū cărei nume vine de la fratele său *Janus*.

Iată divinități păgâne, celebrate de creștinii din Dacia, de latinii Români.

Iată poesia poporară dândū pe față originea națiunii noastre.

Serbarea anului nou. — Anna Perenna. — Âmbierea cu sorecova. — Conclușiune.

Celebrii preoți chaldei, cei mai vechi dintre Babilonianii, cum se exprime Diodorū Sicilianulū ⁵⁾, împărțiaū anulū în două-spre-șapte părți egale, în două-spre-șapte lunī. ⁶⁾

Egiptenii fură singurii, cari diviseră anulū într'unū numărū fixū de lunī ⁷⁾

Romulū îl împărți în șapte lunī, puindu 'lū sē începă cu Martiū, ta-tălū său. ⁸⁾

In prima zi a acestei lunī și, prin urmare, în prima zi a anului. s'a-prindea din nou foculū ținutū continuū aprinsū pe altarulū Vestei, pentru ca, cu începerea anului, sē începă și grija d'a-lū conserva.

¹⁾ *Cenaculum*, loculū de cină, deveni mai târziu unul din locurile cele mai ascunse și mai depărtate ale casei — Varron «*De lingua latina*» Cart. I, § 162. — In colindū, unii punū *Celarū*, alții *Cenaculu*. *Celarū*, de la *celare*, a ascunde, e nă parte ascunsă a casei, unde se punū lucrurile de păstrare. In totū cazulū — *cenaculu* orî *celarū* — cuvântulū e latinū.

²⁾ Locū unde se țienai *păunii* său coruptū din cuvântulū *lupănarū*.

³⁾ Iată aci ideia că Sórele are unū carū cu caș de focū, conformū mitologiei.

⁴⁾ *In domum duci*, expresiune sacramentalē pentru a însemna însurătórea în limba latină.

⁵⁾ Diodori Siculi *Bibliotheca* Cart. II, capit. XXIX.

⁶⁾ Idem ibidem.

⁷⁾ Macrobbii *Saturn*. cart. I, cap. XII.

⁸⁾ Id. ibidem.

Ramurele de laurü, care s'afiau implântate la casa regelui, la curie, la casa Flamininelui și care se uscaseră în cursul anului, erau înlocuite cu altele verzi. Mai întâi servitorii publici, apoi poporul mergea să opereze această schimbare și să felicite de începerea anului pe rege, pe flamininü, pe pontifice.

Totü atunci se făceau sacrificie publice și private în onörea *Annei Perenna* ¹⁾, schimbată în Nimfă a rifului Numicius, cu unde nesecate, *perennes*, söü, după cum credü unii, Luna sfirșindü anulü prin succesiunea lunelorü, söü nutricea lui Jove „ care, pe cândü poporul vechiei Rome, dice Ovidiu ²⁾, în epoca în care n'avea tribuni, cari s'î protegă drepturile, se retrăsese pe muntele Sacru, alimentele fiindü consumate, Anna, din orașulü Bovillis, s'eracă bătrână, d'erü vie și muncitoare, prepara provisiuni pe care dimineța le împărția poporului. Cetățenii fură miscăți de această bine-facere și, cândü împăciuirea îi făcu să reintre în Roma, rădicară uă statue Perennei, care îi ajutase în instrimtorare “. Ovidiu dă diferite detăieri despre Perenna, ș'adauge că

*Protinus erratis læti vescuntur in agris
Et celebrant largo seque diemque mero* ³⁾

și că se spunü glume și cântece obscene, cu ocasiunea acestei zile, pe care obiceiulü le a consacratü.

Aceste sacrificie și serbătorii se făceau Annei Perenne la începutulü anulü pentru ca să se pötă petrece bine anulü care începea și cei-l-alți ani viitorü:

Ut annare perennareque commode liceat ⁴⁾

espresiune atâtü de corespundătoare urării nöstre românesci :

La anulü și la multü ani!

D'aci datina d'a se implânta crăci verzi pe la case în ajunulü Florilorü, și mai alesü în dimineța zilei St. George, cândü, fiindü-că la noi în

¹⁾ Macrobiü *Sat. cart. I, cap. 12*: «et publice et privatim ad Annam Perannam sacrificatum itur.»

²⁾ Ovidiü. *Fastele. Cart. 3, vers. 653 -- 700.*

³⁾ »Indată facü oștețe veseli, în țérinele care fuseserä străbătute, și celebrä 'n odihnă ziua, cu multü vinü.» — Idem vers. 655 și 656.

⁴⁾ Macrobin, ibidem.

țeră laurul e departe d'a cresce séu d'a fi crescutu, în locu de lauru, ne servim cu salcie 1).

În sacrificiile publice și private, în celebrarea zilei anului nou cu vinu, găsimu serbarea noastră de aji a înmormântării anului ce espiră, a veseliei și ospetelor în onora celui ce vine.

N'avem lauru, ca să salutăm cu acestu simbolu de glorie și de prosperitate noulu anu, d'érú avem altu ceva, numai datina să fie conservată: și a fostu, este și va fi.

Copiii Românilor, în locul unei ramure de lauru, âmbă din casă 'n casă cu uă frumoasă „Sorocă“ în mână, care na e de câtu uă nuia împodobită cu chârții de diferite color, cu polcielă, betelă, flori artificiale, etc.

Dis-de-diminetă vinu, câte unulú orí mai multí, și, atingându-te, pronunță cu naivitate, inocință, sinceritate și grațiá urmátorele urări:

Sorocva vesela:

Să 'nfloriți

Să mărgăriți.

Peste veră,

Primă-veră

Ca unú p'érú,

Ca unú m'érú,

Ca unú frú

De trandafirú,

Tare ca pétra,

Iute ca săgeta;

Tare ca ferulú,

Iute ca oșelulú:

La anulú

Și la multí ani!

Cu începutul anului nou, la cina de căpeteniă, matrónele romane serviaú pe sclave la m'ésă, precum făceaú bărbații cu sclavi în timpul Saturnalelor, femeiele ca să îndemne pe sclave, prin această onore de la începutul anului, la uă supunere și ascultare mai grabnică, bărbații pentru a mulțami sclavilor de serviciile ce le aduseseră p'ên'aci 2).

Ast-felú, după Romulú, anulú începea la Martiú, și 'n Decembre avea locú serbarea Saturnalelor, Opalielor și Sigilariorú, unite cu Juvenilele.

Numa Pompiliú, următorulú lui Romulú pe tronú, fórte inițiatú în

1) Latinii se numiaú *Laurentini*, din cauza multului lauru ce creștea 'n țera lorú. Capitala li se numia *Laurentum*. — Titu-Liviu, cart. I, cap. I. — Virgiliu *Encida*, cart. VII, vers. 171. — Ovidiu. *Faste*, vers. 599 etc.

2) Et servis conas apponebant matronae, ut domini Saturnalibus. Illae, ut principio anni ad promptum obsequium honore servas ivitarent; hi quasi gratiam perfecti operis exolverent. — Macrobiu, *ibidem*.

sciințele mistice, în filosofia lui Pitagora și 'n astrologia oriintelui, adau-se încă; două luni la calendarul lui Romul și făcu ca anul să înceapă, ca pînă aji la noi, cu 1 Ianuariu, după numele și 'n onoarea lui Janu, căci, fiindu consacrată „deului cu două fețe,“ vede sfirșitul anului care se finesce și privesce începutul celui ce vine ¹⁾).

Ne oprim d'a vorbi d'astă-dată pe largu despre asemnarea între numele Janu și Ioanu, despre cele-l-alte serbători din acéstă lună, despre comparațiunea dintre onorurile lui Janu la Romani ș'ale lui St. Petru la Români, cu care are uă identitate perfectă. Vomu aminti în trecétu că, precum păgânii latini dau lui Janu atribuțiunea d'a purta chiăi spre amintire că deschide anul prin feriele séle și ține în mână chiăiele templului păcii ș'ală resbelului, totu asemenea creștinismul desemnă pe St. Petru ca purtătoru ală chiăielorū paradisului. Precum la păgânii latini Janu era consideratū ca fundatorele sacerdoțiului, ca introducétore ală riturilorū și ca celū d'antăiu care rădică temple și altare, asemenea creștinii vedū în St. Petru pe întemeiătorulū bisericeii, și ponteficele romanu se consideră ca descendinte ală acestui capū spirituale religioșu.

În resumatū, din cele espuse rezultă :

Că cea-a ce facemū la începutulū lui Ianuariu nu e de ieri, d'altă-ieri, ci de decimii de secole.

Că cea-a ce existe la poporulū românū suntū resturile, mai-mai nealterate, ale moravurilorū, datinelorū, deprinderilorū și credințelorū anticității păgâne, adică că :

„Așia 'i legea din bătrâni.

„Din bătrâni ²⁾ din omeni bunii!

Că poesia populară, sub forma de colinde, coprinde unū fondū păgânū, prin idei, prin alusiuni, prin eroii ce cîntă, ănsă uă formă cu totul creștină.

¹⁾ Macrobin, loco citato.

²⁾ Cuvéntulū «Bătrâni» are înțelesulū de «veteres, majores,» străbuni.

ANTAIU MAIU.

Protinus erratis læti vescuntur in agris,
Et celebrant largo seque diemque mero.

Mensis erat Maius, maiorum nomine dictus
Qui partem prisca nunc quoque moris habet.

Ovid. *Fast.* I, V v. 427.

Noaptele suntu deliciose, și rēcorea primăverii le dă unū farmecū nedescrriptibile. Constelațiunea Orionelui nu se mai vede de multū pe partea occidentală a orizontelui: numai Coróna-Boreale licăresce pēnē spre rēsăritulū sōrelui. Hiadele ne suridū ca augurū de mană și de plouii bine-ăcētore, și in curēndū linele adiării ale zefrului vorū fi inlocuite c'ua dogoritōre căldură.

Salutați dērū, tineri și tinere, prima zi a lunii consacrate bătrănilorū, deca vreți s'aveți dreptulū a pretinde ca și ei sē se bucure d'aprinsa vōstră lună, care va aduce véra cu sine.

Ăntăiū Maiū! esclamă cu voioșă tōte animele române, și din dorī de zi, pe cândū paserele intoncă falnicei aurore melodiōsele lorū concerte, strănepoții colonilorū de la Istru se grăbescū sē indeplinēscă uă datinā vechiā, făr'a sēi pentru ce-o serbăză și făr'ași da ostenelā sē caute altū motivū de cătū c'așia e obiceiulū remasū de la părinți.

Timpulū trece, și in urmă 'i lasă schimbări in totū ce viieză, ănsē forța sea nu fu destulū de tare ca sē pōtă nimici tradițiunile latinului nostru poporū. Bătrăniī ce se ducū morū consolați c'au transmisū filorū cele ce-au apucatū și densiī, érū acestū esemplū suntemū datorī sē'lū imitāmū!

erbați dērū, Romāni de pretudindenī, serbați ziua de ăntăiū Maiū,

căci veselia ei nu e mai puțină antică de câtă însăși gîntea latină. Nu vă încrețiți frunțile, n'o treceți cu nepăsare, și, ca se vă convingeți că cele ce afirmăm sînt unu adevăr incontestabile, acordați câte-va momente d'atențiune celui ce se'ncercă a v'arăta forțe pe scurtu originea acestor dîle, în care primele onori s'acordă licórei ce strugurii procură.

Serbătorile Romanilor înainte du Florale.

După ce termină serbătorile destinate lui Bachus și Minervei, veseliei și geniului, Romanii adoraă dulcea Concordiă, pentru salvarea vastului lor imperiu, pentru mănținerea păcii, și închiăiaă luna lui Martiu printr'ua cermoniă în onórea Lunii, cermoniă care se ținea pe muntele Aventin¹⁾.

Luna lui Aprile o consacraă Venerii, născută din albele spume ale oceanului, deita iubirii ș'a frumuseții, patróna curățeniei²⁾ ș'a castei căsătorii.

Serbătórea principală, numită *Vinalia rustica*, se ținea în memoria învingerii lui Mezențiu de către Enea, care, conformu promisiunii făcute, consacraă lui Jove vinurile ce produceă viiele din Lațiu și institui această datină care se păstra în fiă-care an³⁾.

La sfirșitul lui Aprile, flaminii cinali eșiaă la câmp și rugău deita Robigo — *Rugina* — să cruțe holdele ce împodobiaă vastele ogóre, să le crescă răpede, cu paie albe și nalte, cu spice pline și abundante — suvenire de la care a remasă datina *Paparudelor* — și, ca imprecățiunea să aibă efectú, sacrificău uă óuiă ș'unú căne, vėrsăndu uă cupă de vinu peste flăcările mistuitoře. Cu modulú acesta, seceta se credea evitată și constelațiunea Cănelu, care apare pe cerú în această lună, garanța că grănele nu se vorú usca mai 'nainte de timpú.

Astú-felú luna lui Aprile se termina cu serbări pe care noi nu le-amú perdutú, și în care vinulu i-se da importanța ce i se dá și adí.

Căndú Maiú sosese, „cea d'antăiu nópte ne va arăta sténa nimfei

¹⁾ Ovidii *Trist.* lib. III, vers. 882.

²⁾ Id. eod. lib. IV, vers. 108.

³⁾ Și care se dá la a 14-a și înainte calendelorú lui Septembre. — Varron <de ling. lat.>

Amaltea“, transformată în constelațiunea Caprei¹⁾. Lira cu șapte corde și naiul cu șapte țevi voru răsună în onoarea lui Mercuriul și a zeului Panu. Florile cu miile de colorii, stropite de roua dimineții, voru rădica fruntea ca să salute pe deita loru Flora, și muritorii fideli voru ciocni pahare pline, ca nu cum-va, dându-se lenii și nepăstrându datina, vinul din acelu anu să *prindă flóre* în marele butii cercuite²⁾.

„Dără mă veți întreba, dice bătrânul esilat de la gurile Dunării, mă veți întreba de unde vine numele lunii lui Maiu“ ? Și respunsul ce și dă e uă duplicitate de origine, pe care e necesariu s'o indicăm cătu de pe scurtu.

Etimologia și inaugurarea lui Maiu. — Larii domestici. Buna deita.

Cea mai veridică derivațiune a numelui acestei luni este de la *Maiores*, mai mari, bătrâni seii strămoși, cărora cu dreptu cuvântu le-o consacra Romulu în calendarul seii. Perii albi erau foarte respectați : bătrânii sciau să dea resbelnicei junimii romane consilie prudente, ei decideau justitia poporului, ei erau censorii severi ai buneloru moravuri. Romulu puse dărú guvernul noulu seii orașiu în mâna acestorú părinți, și bâteza această lună după numele lorú de *Maiores* — la singularu *Maius*, mai mare — pôte chiaru după indemnul unchiului seii Numitore.

Uă altă derivațiune se crede a fi de la numele uneia din Pleiade, disa *Maia*, cea mai frumoasă din ficele Pleionei cu Atlante și mama lui Mercuriul, inventatoarele lirei cu 7 corde, după numărul celorú șapte Pleiade.

Inaugurarea lunii se făcea prin ceremonia *Cornului abundanței*, pe care nimfa Amaltea ilu impluse cu fructe din care se nutrise Joue.

In calendele lui Maiu, s'aú rădicatú pentru prima óra altare în onoarea divinităților domestice, a Lariloru protectori, pe cari Romanii îi credeau că protegú cu a lorú privire totú ce aparține omului. La picioarele statuelorú ce îi represintaú, figură și'unú căne, simbolu că și unii și altulú suntú păzitorii fideli ai casei.

Buna deita, alú cărei templu era înălțatú de Claudia, avea în această

¹⁾ Ovid. *Irist.* lib. V. v. 117—125.

²⁾ «Vina quoque in magnis opero se condita cellis florent» Ovid. eod.

lună partea sea de venerațiune cu riturî nocturne ¹⁾ care se introduseră la Roma în timpulū regilorū ²⁾ cu cânturî de musică ³⁾, după care venia apoi memoria lui Hias, care dete numele sēū surorilorū din constelațiunea Hiadelorū.

Serbările și atribuțiunile Florei. — Jocurile în onórea sea. — Serbări publice și domestice.

Dérū cele mai sburdalnice veselii se făceaū în prima ȓi din luna lui Maiū, pentru onórea Florei, patróna florilorū, ale cărei sērbători, începēdu-se din Aprile — ș'aci se notămū cu plăcere c'acéstă datină se conservă la noi în tradițiunea d'a se împodobi casele cu verdéță și cu flori în ȓiua de St. George, 23 Aprile — se continuaū în Maiū, și mai alesū în prima ȓi, după mărturia lui ensuși Ovidiū ⁴⁾.

Acéstă este amintirea cea mai justă pe care o celebrămū noi Români pēnē aȓi, ș'o vomū celebra câtū vomū trăi și vomū fi Români.

Cele mai sgomotóse petreceri și veselii, atâtū prin provincie, câtū și în Roma, erau destinate primei ȓile a lui Maiū, cândū teatrele se deschideaū și circurile rēsunaū de lungi aplause.

Castă și fidelē sociă a Zeifurului, Flora își are sērbătórea în cea mai plăcută lună de primă-veră, cândū arborii s'aū invēlitū cu foi și pămēntulū cu verdéță. *Orele*, în haine transparențe, culegū florile adăpate d'ună rouă cristalină, și *Gratiile* le ducū în Olimpū, ca să impletéscă cu ele cunune pentru ȓei și ȓ-ițe. Ea cea d'ântăiū făcu ūă flóre din sângele terapneēnū. Autoritatea 'i-se întiadea peste totū ce imbobocescē și infloresce, începēndū de la holde și legume, pēnē la fructe, pēnē la vița mustósă, care, déca nimfa nu era onorată cu tótă splendorēa, nu producea de locū, sēū, de și producea, vinulū prindea flóre ș'unū gustū neplăcutū.

Acestea erau atribuțiunile Florei, la care, ca coronă, s'adăugea distincțiunea d'a fi și patróna frumoșilorū anī din primăvera vieții, în care omulū e atâtū de aprinsū și de voiosū, întocmai precum primă-vera e simbolulū juneței întregulū timpū de peste anū.

¹⁾ Lactantius in «*divin. instit.*» lib. I, cap. 22.

²⁾ Cicero in «*de arusp.*» cap. 17.

³⁾ Plutarch. «*Quæst.*» cap. 10.

⁴⁾ «Alter, te fugiens, quum venit, alter habet.— Ovid. *Trist.* lib. V vers. 186.

Prima amendă pentru păsciunea vitelor, pusă la Romani sub edilele Publicius, s'atribui Florei, cându totu-d'ua-dată se institui noui jocuri în onorea sea. Serbările acestea fură la începutu neregulate, *conceptive*, ordonate de magistrați cându era secetă ¹⁾. La anul 513 de la fundarea Romei, *Floralele*, în virtutea unei frase a oracelor sibiline, se fixară pêne la 4 din calendele lui Maiu ²⁾, se rădică unu templu în onorea Florei, servitū d'unu flamininū ³⁾, pe care Varron îl numesce *flamen floralis* ⁴⁾ și se bătură și medalie în memoria acestei instituțiuni ⁵⁾.

La anul 581, sub consuli Lenate și Postumiū, se celebrară jocurile oficiale, după unu anume votu alu senatului, care le fixă durata de șese zile și respectarea lor pe fiă-care anu. Uă medalie a familiei Servilia constată c'aceste jocuri publice s'au datu la anul 580 și că chiăltuilele le-a purtatū C. Serviliū Casca, în calitate de edile ⁶⁾. Uă parte dintr'ensele se celebrau nóptea și la începutu se dau în circū. Unu corū de șapte-spredece femei jucau după cânteculū lirei și depuneaū coșiuțele pline cu flori la picioarele statuei deitei, éru uă cétă de alte femei esecutaū danțurī în felulū cancanelorū de ađi ⁷⁾. După anul 580, s'adauseră și *ludi scenici* și *ludi circenses*, reprezentațiunī teatrale și de circū, cu ocașiunea căroră *Mimi* apărură pentru prima óră în jocurile publice romane ⁸⁾.

După serbările publice, veniaū cele domestice: mesele se întindeau, și veselie începea c'ua licință mai mare și cu glume mai puțin pudice decât în alte ocașiuni d'același genū ⁹⁾, pentru că, dice Ovidiū, „Flora nu e uă divinitate aspră, și darurile séle ne acită plăcerea: frunțile se înunună cu flori, mesele splendide se acoperū c'ua plouia de rose, óspețū:

¹⁾ Varro în *de ling. lat.*, §. 26.

²⁾ Plinius în *hist. nat.* lib. XVIII. cap. 29. — *Vell. Paterec.* lib. I, cap. 14

³⁾ Tacit. în *Annal.* lib. VII, § 45.

⁴⁾ Varron *ibid.*, lib. VII, §. 45.

⁵⁾ *Fam. Rom.* pl. 112 No. 1 Vaillant.

⁶⁾ Eckhel. *Doctr. num. veter.* t. V.

⁷⁾ Lippert. *Dactyliotheca.* No. 951, partea I.

⁸⁾ Veđi Charles Magnin în *Orig. du theatre moderne*, tom. I.

⁹⁾ De multe óri serbarea mergea pêne la indecință. Uă dată Catone asista la circū: maiestatea acestei persóne (Val. Max. lib. 11) ópri pe poporū a face necuvințe. Favoniū, amiculū séu, observă și'i spuse acesta: atunci eși din circū, ca nu cum-va să facă a se împedica observarea riturilorū obicinuite.— Seneca, ep. 79 — Martialis lib. 1 *epigr.*

pe capu cu ghirlande legate cu sfori de teiü, sarü și jöcă dispuși de fumulü vinului, și, in mișcările lorü neregulate, nu conoșc altü stäpänü de câtü beutura. In timpulü acesta, ori-ce afacere seriösă este suspinsă, și cei încoronaji cu flori nu punü in gura lorü nici unü picü de apă, căci și lui Bacchus îi placü florile, și Flora, nefiindü uä divinitate posemoritä, vrea ca totü poporulü să petrecă cu tötä veselie și cu tötä libertatea in acéstă și a sea¹⁾.

Iatë dëru serbarea poporärä, d'acum atâtea miș de anü, pästratä la noi Romänii din Dacia in tötä fidelitatea, căci, de și ziua de 1 Maiü e respectatä și in alte țeri, nicäiri äuse ca la noi libațiunile nu suntü mai originale, petrecerile mai caracteristice și mai conforme prescripțiunilorü vechielorü riturii pägäne.

Iatë pentru ce o ținemü, pentru ce-o onorämü, pentru ce ne veselinü intr'äsa: nu pentru că ne-a votat-o senatulü, nu pentru că ne-o impunü edili, nu pentru că ni se strică vinurile, ci pentru că suntemü viță de latinü și, strămutändu-ne ca coloni in Dacia, amü adusü cu noi datinele și credințele antice, care, cu tötä creștinätatea nösträ, ne äü ramasü in sânge și, priu tradițiune, se perpetuä din tatä in fiü, din mamä in fiică.

Spälatulü cu rouä in dorii zilei.

Scriindü aceste linii, ne aducemü aminte cum, äncä din primii anü ai copiläriei, bëtränii ne inițiau la pästrarea datinei ca, in dimineța zilei de 1 Maiü, de nöpte, pënë nu räsare sörele, să ne spälämü pe mänü și pe față cu roua ce căduse nöptea peste flori și peste ierburü.

Pentru ce? era întrebarea ce le adresamü, și, nesciindü nici uä esplancațiune, se märginiaü a raspunde că „așia e obiceiuä.“

Dëru ce este acéstä spälare cu rouä in dorü de și?

Së lä-ämü pe Ovidiü së ne-o spoie.

„Cändü täcerea face ca somnulü së fiä dulce, cändü nu s'äude nici lätratulü cänilorü, nici cânteculü pasërilorü, omulü care a ramasü creșdinciosü riturilorü antice se scölä fără încălțămintë și 'și spalä mänele de trei ori in apa unei fontäne“²⁾.

¹⁾ « Vult sua plebeio sacra patere choro » — Ovid. id. vers. 352

²⁾ Ovid. *Trist.* vers. 428-442.

Sămbăta Morților și a Moșilor.

Datina care se păstra cu ocaziunea comemorării repausaților fu înstituită de Pomul în onoarea fratelui său Remu, și se celebra pe la fiece lui Maiu : la noi pene astă di e represintată prin pomenele ce se fac în așa numita *Sămbăta Moșilor* și *Sămbăta Morților*.

Iată datine, iată moravuri, domnilor scriitori germani și slavi, cari vă siliți a ne contesta originea latină, iată datine și moravuri care vă vorbesc cu putere. De n'amă fi latini, de unde amă luată tôte acestea, cine ni le-a impusă, și de ce nu le posedă tôte națiunile ?

Tradițiunea despre Joue, Mercuriu și Neptunū călătorindū ca omeni.

Pe lângă cele espuse, se mai menționămă încă uă credință antică, a cărei amintire va fi unū nou motifū pentru care vinulū servă în modū tradițiionale ca bētură de predilecțiune în acestă di.

Joue, Neptunū și Mercuriū călătoriau uă dată pe pământū. Bētrānulū Hirieu îi vede obosiți de drumū și îi chiamă în casa sea să'i ospēteze. Pēne una-alta, bētrānulū cu mâna tremorāndă imple uă cupă de vinū roșiū, pe care Neptunū o sōrbe cu sete și dice : „dă acum și lui Joue, să bea și elū.” Bētrānulū, auzindū acestū nume, se înspăimēntă, sacrifică boulū care îi lucra câmpulū, scōte vinulū vechiū pe care'lū păstra din tinerețe, și dă deilorū-omeni unū ospēțū superbū, în care vasele pline cu vinū străluciau în capulū mesei.

În fine, la idele lui Maiū erau dīelele consacrate lui Mercuriū, dēnlū comerciului, alū comunicațiunii și alū hoțilorū.

Serbările de la noi. — Grădinele din București, renumite mai 'nalte pentru asemenea ocaziuni.

Spre aducerea-aminte a tuturor acestorū vechi credințe, Romāniil serbēză dīua de 1 Maiū.

Ca lună a bētrānilorū, Maiū represintă trecutulū. Serbați dērū, Romāni, dīua de întăiū Maiū, spre comemorarea gloriosului vostru trecutū.

Ca lună a florilorū, represintă junețea, viitorulū. Serbați-o ca aspirațiune pentru unū viitorū fericitū.

Altă dată, părinții părinților noștri o celebrau cu inimă bună, căci nevoiele nu se îmulțiseră ca cele din timpul noștri.

Acum vre 10-15 ani, câte-va grădini renumite din Bucuresci gemeau de numeroase familii. La Livedea-cv-dușii, la Grădina-cu-caii, la Brăsele, la Gălcéva, la Bordeiu, la Fieraru, la Piga, la Deșliu, la Dugiunea, la Eliade, la Bănésa, la Pietrosu, lumea veselă și cu mai multă sânge în vine, petrecea cu pelin bun din ploscă și cu câte un taraf de lăutar, cari oftău cântece pline de dor și de caracter popular, recitându versuri făcute sevă puse pe arii de repausatul Anton Panu, eminentele reprezentate alu lirismulu român d'acumu câte-va decimii de ani, cântece ca „Muguru mugurelu“ — „Sub umbră de nucă“ — „Bobocelu de la ferăstră“ — „Nu de multă vreme“ etc.

De multe ori, în vremurile mai vechi, giubéua, fermentéua și scurteica erau trântite pe ierbă verde, anterioru sumesă în brău, și bătrânulu căruntă, ca se ție obiceiulu țerii, învertia unu jocu românescă ca se și madaucă aminte de tinerețe. Femeiele, de ordinară cu mai puțină inițiativă de câtă bărbații, se întreceau care mai de care se dea cea mai deplină veselie acestor petreceri, și forte adesea începeau să cânte, cu subțirele lor voci, duiose molodii care acum suntă mai cu totul uitate.

Aji poporațiunea bucurescena, care se numesce cultă și pretinde că s'a civilisatu, face Maiulu în Cismegiū, la Comana, Herăstrău, etc.

Restulu națiunii ănsé, începându de la clasele de mijlocu din capitală, fă face cum l'a făcutu pên'acum și cum ilu va face și d'aci înainte: pe ierbă verde, la aeru curatu, în cântulu paseriloru, cu lăutari sevă cu cimpoi, și . . . cu vinu.

Datinele străbune nu trebuiesc părăsite.

DIFERITE

CREDINTE, DATINE SI MORAVURI

Nevoindă a latinisa cu orî-ce prețu tôte datinele ce se practică de poporul nostru, amă alesu să tratăm de preferință despre instituțiunile și moravurile romane ca punctu de plecare alu celoru conservate la noi pêne astăzi, și transmise, prin dreptul de ereditate, de la *poporul rege* la poporul român. Aceste datine și moravuri, răsărind din religiunea vechiloru Pelasgi, transplantată la Etrusci, Sabinii, Oscii, Ernicii și Latini, deveniră, puțin câte puțin și pe nesimțite, basa civilizațiunii lumii în cursul mai multor secole întregi. Dăcă astăzi suntu considerate ca fiindu de domeniul superstițiunii, probăză însă, într'unu modu claru ca lumina zilei, că națiunea română a păstratu, dăca nu gloria resbelnică a strămoșiloru, celu puțin individualitatea vieței publice și private, sollicitudinea d'a mănținé datinele, moravurile și credințele naționale.

Acestu subiectu e unu nesecatū isvoru de studii și de descoperiri prețioșe, căci cine se mai îndouiește cătu de felurite, de minunate și de interesante suntu datinele năstre romănesce? Cine dintre noi nu scie că, de la cântulū de lăgănu ce mama intoneză cu duiosă copilașulu iubitū, de la modulū d'a crede în fenomenele naturale ca în nisce manifestațiunii ale voinței divine, d'a lua dreptū sfântă vétra foculu, d'a crede în felū de felū de superstițiunii care esistaū la Elinii și Romani, de la doinele de iubire pêne la cele mai adănci suspine provocate de împilători, Românul are unu modu propriu alu său d'a se exprime, amintiri dintr'unu trecutū pe care i l'au naratū bătrānii și care e de datorria năstră a ne sili sēlū punemū în corelațiune cu presintele?

Sacerdoțitul latin în comparațiune cu cel elin. — Importanța studiilor de felul acestora.

S'admite că, la început, popoarele s'afiau într'ua stare de sëlbatöciä. Prima fasă prin care trecură, primul pas spre ameliorațiunea morală și fizică se datoresce instituțiunii sacerdotale, care, în cursul acestei epoce, singură avea în mână artele, sciințele, legile, dominațiunea peste spiritul și dominațiunea peste materia, ea una ce se pretindea descendinte a divinității și represinfantă a ȳeilorü.

Influița instituțiunii sacerdotale decise de viitorul civilizațiunii.

Criticii în genere sunt de acordü a constata că civilizațiunea elină antică are de caracterü principale și se datoresce geniului religios alü acelui poporü.

Cureții, Dactilii, Cabirii, Titani, Telchini și Ciclopü fură cei mai vechi sacerdoți ai elinismului, și doctrina lorü, la început crudă și fierösă, cerëndü sânge umanü dreptü sacrificiü spre împăcarea mâniei ȳeilorü, fu în curëndü îndulcită, grațiä pe d'ua parte faselorü prin care trecu, pe d'altä parte poematorü lui Omerü și lui Esiodü, care formaü, așia ȳicëndü, evangeliulü politeismului: în locu'i, se stabili cultulü umanilorü ȳei ai Olimpului.

La Romani se întemplä din contra: cultulü ȳeilorü Saturnu, Ops, Panu, Vesta, Marte, etc. continue d'a fi aspru, violinte și chiarü sängerösü. D'aci consecința că moravurile, datinele, instituțiunile Romanilorü remaserä mai totü-dé-una rude, cu ceva care dä pe fačiä uä träsäturä öre-care de barbariä, de sëlbatöciä: barbaria și sëlbatöciä cultului ȳeilorü pelasgi s'a celui saturnalü.

„Cutezä a afirma, ȳice d. Charles Magniu ¹⁾, că duritatea și barbaria pe care vomü avé së-le semnalämü în moravurile și artele Romanilorü, vinü mai cu sëmä din cruȳimea cultului saturninü și din barbaria ȳeilorü pelasgici, cariü remaserä în Italia, pënē la cäderea pägänismului, divinitäțile în adevëru naționale.“

Și'n adevëru c'acësta fu unica religiune curatü națională, care durä

¹⁾ Charles Magnin. «*Les origines du theatre moderne*» Tom. 1, capit. III, pag. 227.

până la fine, cându, după ce suferise diverse modificări, avu să se lupte amarnică cu creștinismul, noua dogmă ce se rădica dintr'un colțu alu Iudeiei, propagată de câți-va apostoli desculți.

La Elini, influința sacerdotală fu încetă și solidă, prin urmare durabile: născu poesia, artele și științele.

La Romani, din contra, autoritatea civilă obținū preferința, pe cându cea sacerdotală fu silită să și plece capulū. Până și Numa Pompiliū, primulū orgaizatore și legiuitorū alū Romei, primulū și celū mai religiosū alū ei rege, care luase învățăminte de la Pitagorași care „inițiā pe 6menii locului in ceremoniele sacrificielorū și pe ginteā aplecatā spre ferocele resbelū o atrase către pacinicele arte“ ¹⁾, chiarū dēnsulū supuse cultulū divinităților cultulū legiī civile, puindū clasa laică mai pre susū de cea sacerdotală, cu t6tā știința și geniulū ei superioare.

„Roma care, propriū vorbindū, n'avū altū deū de cātū geniulū Republicei, după expresiunea lui Montesquieu ²⁾, sciū să forțeze religidnea ca să nu fiā de cātū uā r6tā secundarā și docilē a constituirii statulū. D'aci superioritatea Romanilorū in guvernāmētū și inferioritatea lorū in arte și in poesiā ³⁾

*Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hec tibi eruat artes* ⁴⁾.

Și Romanii domnirā prin comandā, prin arme, domnirā lumea întregā, erū artele și literile rēmasesā mai-mai rudimentare. Abia prosa cātorū-va istorici face esecțiune prin originalitatea sea, abia câți-va poeți distinși, Virgiliū, Orațiu, Ovidiū etc., întrecū p'acea de cari se servescū ca de modele, prin ingenioase inovațiunī.

Nu va fi derū ceva de mirare cândū, aruncāndu-ne privirile asupra n6strā Romānilorū, ne vomū afla nu puținū diferiți, in acētā privință, de străvechii strămoși.

S'adaugemū apoi, s'adaugemū la vēna de sange romanū și vēna de

¹⁾ «Sacrificos docuit ritus, gentemque, feroci
Adsuetam bello, pacis traduxit ad artes. — Ovidius *Metam.* Lib. XV v. 483.

²⁾ *Dissertations sur la politique des Romains dans la religion.*

³⁾ Charles Magnin, tom. I, cap. III, pag. 243, cod. loc.

⁴⁾ «Tu, Romane, adu'ți aminte ca peste pop6re prin comandā sē domnesci: acestea îți vorū fi artele tēle».

sânge dacă — acelă elementă plină de vigóre cu care a trebuită să se altoiească cele introduse prin coloniă aduși în aceste ținuturi — s'adaugemă seutului, togei și hastei romane arculă și pielea de ursă a îmbrăcăminteii dace, și vomă fi mai în stare să ne dămă rațiunea pentru ori-ce întârziare de cultură literară și artistică pên'acum la noi, pentru tóte veleitățile prin care a fostă nevoită să trecă politica statului, literile și artele nôstre.

În totă casulă, pentru ca să ne-o dămă mai cu înlesnire și mai cu siguranță, e de trebuință în primulă locă să studiămă trecutulă vieței nôstre private și publice, trecutulă și originea, căci ne suntă mărețe, avute în exemple frumoșe, în mari virtuți civice, în fapte strălucite, în moravuri clasice, în fericire domestică. Privirea acestui trecută străbună e preferibile din mai multe puncte de privire, căci celă puțină ne permite, cum ȕice Titu Liviu, *ut nos a conspectu malorum, quæ nostra tot per annos vidit ats, avertamus* ¹⁾.

După documintele istorice, ce ne staă la îndemână, rezultă că coloniă aduși în Dacia aă fostă luați „*ex toto orbe romano*“ prin urmare și din Etruria, Samniă și alte țeri locuite de elemente deosebite. Precum dără limba aceloră coloniă nu putea fi dialectulă literată ală Romei culte, ci limba provinciiloră italice, asemenea datinele și moravurile cu care veniaă nouii ôspeți diferiaă după țeri și stirpe. Pe lângă acestea, în Dacia se întâlni ună elementă quasi-tracică, locuitorii originari, cu credințe, obiceiuri și tradițiunii proprii. Din marele procesă ală asimilării, ală contopirii tuturoră acestoră factori, va resulta naționalitatea română, cu caractere distinctive, care îi aparțină ei și numelă ei.

Din aceste indicațiuni, se vede și mai lămurită importanța și necesitatea ce se simte ca, în studiulă de felulă acestora, să combinămă originea, moravurile, tradițiunile cu care s'aă transportată în Dacia coloniă romană, să le combinămă cu austeritatea, frugalitatea și agerimea decisivă ce caracteriza pe Daci. Atunci vomă fi și mai multă în pozițiune să recunoșcemă meritulă celoră ce ni le-aă transmisă, ș'ală bătrâniloră noștri scriitorii cariă nu uită a adauge la finele scrieriloră loră : „ș'acestea

¹⁾ *Titii Livii « Historia præfatio, »* p. 4, t. I.

le-amü arëtatü ca și dintru aceste së se cunöscä neamulü cu obiceiurile cä aü eșitü de la Rômu“¹⁾.

Së le combinämü, și ne vomü esplica esistența lorü pënä ađi, dup'atätea secole. „Multe obiceië suntü a Italianilorü și *träiescü pënë astäđi*,“ ñice cronicarulü. „Ințelege-vei cä și limba este dovädä, cä in graiulü nostru pënë astäđi suntü cuvinte unele lätinesci și altele italiänesci“²⁾.

Së le combinämü, së pëtrundemü „*et res et tempora rerum*“,³⁾ së studiämü vieța străbunilorü, și vomü face — nu pentru noi, cäci o avemü deja — vomü face lumina mare pentru străini, și póte pentru multü timpü, c'aci viețuesce uä nobilë națiuue, demnä d'a fi pusä pe trépta națiuilorü celorü mai alese.

Originea datinelorü și moravurilorü. — Prima ideä a sacerdoțiului italicü. — Cärmenta. — Sibile. — Fauna și Fauna.

Moravurile, datinele, apucäturile, usanțele unui poporü suntü inspirate sëü, mai esactü, influințate de religiune, și cu deosebire in epocele primitive, in infanția popórelorü. Aceste obiceiuri se transformä cu timpulü, se perfecționözä, devinü instituțiuni organizate, și, fiindü-cä organizațiunea, prin schimbärilor de care e susceptibilë, prin ameliorärilor la care naturalminte și de necesitate e supusä, aparține mai multü generalului de cätü particularului, mai multü poporului, mulțimii, de cätü castei, mai multü puterii civile — mai întinsä, mai numerösä, mai liberalë, de cätü sacerdoțiului, mai limitatü, mai in micü numëru, mai despoticü, de acea-a e consecinte ca aceste instituțiuni organizate së trecä de la sacerdoși la profani, de la micü la mare, pënë cândü in cele din urmă së devinä proprietate a celorü din urmă.

Legea e constantë: totulü in anticitate începe de susü, pentru ca së ajungä josü.

Tötä filosofia anticä începe de la cerü, de la originea și cauza mundului, pentru ca mai târđii s'ajungä, cu Socrate, la omü și la destinațiunea lui.

¹⁾ Mironü Costinü. *Predoslovica* cärtii pentru descälecatulü d'antäiü alü țerei Moldovei. Cap. VI. .30. *Letopisițele*, tom. I.

²⁾ Idem, cap. XI, p. 66, *Letop. Mold.*

³⁾ Ovidius. «Și lucrurile și împrejurärilor acelorü lucruri.»

Totul poetulă, epică s'eu dramatică — prin esordiu celă d'ântăiu, prin prologă celă d'ală douilea — începe de la culme și se scoboră la amănuntele cuvenite, la basă.

Incepândă d'eu de la sacerdoțiă, prima și cea mai antică ideă, ce găsimă în Italia despre d'ensulă, este ideia de îngrijire a divinității pentru fericirea omniloră, ideia de profetiă, represintată prin profetesa Carmenta, mama lui Evandru, a aceluși săracă rege ală Italiei, care, după mărturierea lui Liviu, „domnia peste acele locuri mai multă prin influință de cătă prin putere, fiindă ună bărbată venerabile din causa minunatei s'ele sciințe literare, a unăi noiă lucru pentru nesce omeni inculți în cea-a-ce privia artele, d'eu încă și mai venerabile din causa divinității ce s'atribuia mamei s'ele Carmenta, de care acele ginți rămăseseră în mirare, fiindă prevestitore de destinuiri mai înainte de venirea Sibilei în Italia“ ¹⁾.

După Carmenta, apare în Italia Sibila de la Tibure, adorată pe țărmii rului Anio ca deită, sub numele de Albunea, după mărturia lui Varron ²⁾, apoi Sibila de la Cume ³⁾ a cărei ne e cunoscută fabula relativă la presintarea sea, cu cele nouă cărți așa numite sibiline, la curtea regelui Romei, la refusurile succesive și la arderea în două rânduri a câte trei-trei din ele, în fine la cumpărarea celor rămasă.

D'eu nu e destulă profetiă Sibileloră : mai găsimă în Italia și alte personagie, totă cu menirea d'a prevesti viitorulă, prin urmare d'a pune pe omeni în pozițiune să evite r'eu și s'alégă binele. Astfelă suntă Faunū și Fauna, s'eu Fatuus și Fatua, celă d'ântăiu predicătoră bărbăților, cea d'a doua — femeia s'eu ficia sea — predicătoare femeieloră. Succesorii lui Faunū fură preoții numiți Fauni, totă prevestitori de cele viitoare ș'ale căroră profetiă atrăgeau mulțimea și dau direcțiune întreviețe sociale din acea epocă.

¹⁾ Auctoritate magis quam imperio regebat loca; venerabilis vir miraculo literarum, rei novae inter rudes artium homines; venerabilior divinitate Carmentis matris, quam fatiloquam, ante Sybilae in Italiam adventum, miratae hae gentes fuerant. — Titi Livii *Hist.* lib. I, cap. VII.

²⁾ Varro ap. Lactant, *Divin. instit.* lib. I, cap. VI.

³⁾ Titi Livii *Historiae*, cart. I, cap. VII.

Credința poporului în unele personajie dotate cu prevederi divine se conservă la Români într'unu gradū incalculabile de originalitate.

Cine nu scie cu câtă pietate și încredere ascultă ei prevestirile de cele ce au să se întemple peste câțiva ani viitori, acele cuvinte ecivoce ale unui eremitū — care ne amintese pe orbulū Tiresias din timpulū regelū Edipū și despre care Sofocle ne documenteză în tragedia sea cu același titlu — și vorbele cutărei seū cutărei bătrâne! Cine nu scie câtă încredere se dă, mai alesū la țeră, ghicitorilorū și prevestirilorū de totū felulū!

Ceva mai multū. Cine nu scie câtă influință au tôte acestea asupra vieței omulū, care, preocupatū continuū cu ideia prevestirii, nelucrându și nefăcându nimicū de câtū sub influința și imperiulū ei, în cele mai multe casurī crede că vede în fiă-ce evenimentū împlinirea unei părți seū a totalei prevestiri!

S'arū mira unū străinū, care arū fi versatū în studiulū moravurilorū anticității, vędendū cum pēnē ađi se conservă la noi Romāni acei Fauni cu care au atāta asemēnare *Păunașii de codru*, acele Sibile represintate prin ghicitoare, vrăjitoare, cārturārese etc. cari, toți și tôte „punū la stele“, „daū cu bobii“, „consultă crugurile cerulū“, „calculēză mersulū și pozițiunea, influința și destinele omulū dupā zodii seū constelațiuni“, „descāntă în apă neincepută“ etc. și din tôte deducū prevestiri pentru sōrtea cutărui individū, pentru apropiarea seū durata cutărui evenimentū, pentru evitarea cutărui rēu și dobāndirea cutărui bine.

Meritulū preoțilorū latinī. — Influința etruscā. — Fulguralele. — Atragerea trāsnetulū.

Sacerdotismulū latinū din epocelē posterioare n'are, ca la începutulū instituirii sele, acelu caracterū de revelațiune pe care pretirdea că i-o comunică divinitatea, ci face ceva și de la sine, inventă, perfecțiōneză, și în acēsta constā meritulū seū de căpeteniă. Observă fenomenele principale și constante ce se producū în natură, cāntāndū a 'și da rațiune despre dēsele, a le interpreta, a le esplica causele și efectele.

Printr'ua asemenea procedere, era cu totulū naturale ca la acestū

poporū s' apară mai întâiu legile științifice după care se operează mișcarea și combinațiunea mundului materialū, în câtū „deca preoții ȳilorū Ops, Saturnū, Panū, Vesta, Janu, n'arū fi fostū turburați. În lucrările lorū, de bătălii și de politica cea turbulentă a Romei, e probabile c'arū fi exercitatū asupra progresului științelorū fizice și de observațiune uă influință analogă cu aceea-a pe care sacerdoțiulū celū antropomorfistū alū Greciei a exercitat-o asupra artelorū plastice ș'a imaginațiunii. Etruria arū fi fostū l'egănulū științelorū naturale, precum Grecia a fostū alū poeziei ș' alū statuariei“ ¹⁾.

Deca preoții Egiptului, prin contemplarea cerului, pentru fixarea epocelorū la care se făceau versăturile Nilului, merseseră departe în știința astronomiei, nu mai puțin și preoții etrusci și latini studiaū fulgerele și trăsnetele pe care Joue le agita cu vigrōsă'i mână ș'ajunseseră s' e formeze uă anume operă, compusă din colecțiunea tutorū scrierilorū relative la meteorologia lorū cea sacră și cunoscute sub numele de *Fulgurale*.

Preoții etrusci une ori erau deificați. Astfel Ovidiu constată că suntū „ȳei agrestii“, nesce *Pănași-de-codru* d'ai nostrii, și le pune în gură aceste cuvinte :

Di sumus agrestes et qui dominamur in altis montibus ²⁾.

Acestorū sacerdoți poporulū le atribuia puterea d'a atrage fulgerulū josū pe pământū, prin mijloculū ȳre-cărorū conjurațiunii s'eu vrăjitorii, pe care mai târziu, după îndemnulū ȳeiței Egeria, Numa Pompiliū în zadarū încerca s'ȳi constringă, în persōna lui Faunus și Picus, a i-le revela.

Egeria ȳi ȳisese : „nu te teme de nimicū; se potū depărta sinistrele prevestiri ale trăsnetului și potoli teribila mânia a lui Joue“ ³⁾. Apoi ȳi spuse că Picu și Faunū ȳi potū destăinui artea d'a ajunge la acestū scopū. Picu și Faunū suntū îmb'etați lângă uă fontană din crângulū sacru pe care ȳlū visitaū, suntū legați pe cândū dormiaū, și constrinși a

¹⁾ Charles Magnin loc. cit.

²⁾ «Suntem ȳei agrestii și cariū dominū în munții cei înalți»: — Ovidius in *Fast.* lib. 3, vers. 315.

³⁾ «Cui dea: ne nimium terrere; piabile fulmen»

«Est ait; et s'œvi flectitur ira Jovis» — Ovidius in *Fast.*, cartea 3, vers. 289.

da pe față misterul. Dérü... în zadar! — „Cerî lucruri mari, și nu e permisă să le înveți după spusa noastră : puterea-ne divină își are limitele seale“ ¹⁾.

D'aci Dutens ²⁾ a crezut că e potrivit să conchidă c'acești preoți etrusci fuseseră, mai înainte de Priesthley și de Franklin, descoperitorii teoriei electricității și ai paratrăsnetului.

Acastă conclusiune ni se pare forțată și basată numai pe tradițiunii, căci nu scim pînă la ce punctu se pôte proba în modu irecusabile. De la nesce silințe pentru a face pe popor să se devoteze și să se supuie sacerdoțiului, pînă la formularea științifică a legilor fluidului electric și aplicarea lor la necesitățile omului, diferența e atât de mare, în câtu nici că mai pôte da locu la discussiune.

Dérü, ori-cum, Faunu și Picu promitu că „Jupiter huc veniet, valida deductus ab arte“ ³⁾. Și'n adevărü, „nu se scie ce versuri magice pronunțară, căci făcură ca fulgerulü-Joue să se scobore din celestele locuințe“ :

Quae carmina dicant
Quaque trahunt superis sedibus arte Jovem.

Dérü prin ce meșteșugire, prin ce artă? Sacerdoțiulü, gelosü d'asemenea prerogative, le păstrează numai pentru densusü, și bătrânulü Ovidiü se mulțămesc a declara netedü că acestea nu e permisü omului a le sci — „scire nefas homini!“ — ș'a esclama :

Eliciant celo te, Jupiter, unde minores
Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant ⁴⁾.

Aceste versuri, ș'acela alü lui Maniliü :

Eripiunt Jovi fulmen, viresque tonandi ⁵⁾

parü că ne determină, și cu dreptü cuvëntü, a ne opri s'admirămü câteva momente p'acești venerabilü represintanți ai primitivei păgănități,

¹⁾ «Magna petis, nec quae monitu tibi discere nostro

«Fas sit: habent fines numina nostra suos. — Idem *Fast.* lib. 3, vers. 313.

²⁾ *Origines des découvertes attribuées aux modernes*, tom. I, pag. 296.

³⁾ «Joue (trăsnetulü) va veni aci (josü), atrasü printr'ua artă puternică.» Ovidiu ibidem. vers. 321.

⁴⁾ «Joue, cu monielele lorü te atragü din cerü, de unde (rămase datina că' armașii ș'acum te celebră și te numescü Eliciu» Ovidiu. vers. 327 *Fastorum*.

⁵⁾ Manil. *Astron.* I, v. 130. «Îi răpescü lui Joue trăsnetulü și puterile tunetului»

ale căroră urme se mai simtă încă și azi la noi, după miș de ani de frământări, după atâtea schimbări de doctrine religioase.

Credințe, datine și moravuri poporare, relative la fulgere și trăsnete — Sfântul Ilie. — Paratrăsnetul poporaru. — Adăpostirea sub arbori. — Gonirea cânilor și pisicilor în timpul fulgerelor.

Aducerea aminte despre aceste credințe, practicarea acestor datine se conservă cu totul neschimbate la poporul nostru. Fiă-care păstoru, fiă-care femeie la țără, bătrânii ca și tinerii, știu că, *fulgerându la cornul caprei*, va ploua negreșit; că, trăsbindu uă casă e — dămne feresce! *procul omen abesto* — semn rău, pedepsă divină; că, tunându primă-vereă pré de timpuriu, e arătare că véra viitoare va fi plouioasă și fertilă; că, sclipindul fulgere la apus, furtuna e apropiată; că în fine fulgerule de iernă sunt semne de tempestă. ¹⁾

Tóte acestea sunt probe că poporul român, cu totu crestinismul ce profesază, conservă încă, fiă și în alegoriă, fiă și în modu indirect și transformată, memoria despre *Jupiter tonans*, despre Joue ca *Pater omnipotens*, care, cum dice Ovidiu, *misso perfregit Olimpum fulmine* ²⁾

Fiindu-că ênsé crestinismul era contrariu păgânismului, numele lui Joue dispăru, spre a fi înlocuit cu alu sfântului Ilie, care, după cum spune biblia, fu înălțat la ceru într'unu caru de focu, în mijlocul fulgerelor și trăsnetelor. Poporul dérú îi atribuie stăpânirea fulgerelor și trăsnetelor, prin reminiscință despre lupta lui Joue cu gigantii, și misiunea d'a alerga cu divine săgeți după spiritele necurate, revoltate și conspiratóre 'n contra eternului tronú alu divinității, precum gigantii se revoltaseră și conspiraseră în contra tronului jupiterianu.

Ca credința se fiă ênsé și mai păgână, poporul mai susține că sf. Ilie arú fi schiopu, dându-ne se înțelegem că în acestu personagiú nu vede altu ceva de câtu unu omu suitu prin favóre la rangul de deú, nă ființă umană care fabrică fulgerile și trásnetele, și care nu e de câtu Vulcanu.

¹⁾ G. Missail în *Ateneulă română*, an. I, p. 250

²⁾ Ovid, *Metamorfosele*, cart. I. «Sdrobi Olimplu prin aruncarea trásnetului».

Claritatea e pré mare, pentru ca cine-va s'è mai reție în spiritù umbre de îndoielă.

Câte anecdote, câte variante n'are poporul românù despre Vulcanù: crestinitù sub numele de sf. Ilie! Aci gonesce pe draçi după porunca lui Dumnezeu, aci îi fugăresce cândù scie că i-se celebrăză ziua. Dumnezeu însè nu'î spune nici-uă-dată cândù e ziua lui, căci atunci s'arù bucura pré tare, toți demonii arù fi nimiciți, ș'acésta nu se póte, căci trebuie s'è existe și s'è ispitescă pe omù spre a'lù face s'è se róge lui Dumnezeu ca s'è'lù ajute.

Poporulù, în naivitatea sea, străvede necesitatea ecilibrului între bine și réu, între interesù și abnegare, între spiritù și materiă.

E păgână acéstă credință, este latină, este etruscă, căci numai anticii admiteau pentru deș pasiunii și veselii, numai Jone putea s'abuse de fulgere spre a le arunca în Titanii în ziua aniversară a victoriei ce repurtase în contra lorù. Crestinismulù nu admite pentru sfinții s'ei de câtù pietate și respectù. Ș'apoi era și firescù ca Vulcanù s'è se bucure, aflândù că i-se celebrăză ziua numelui, elù, simplu muritorù, căruia i-se acordase favórea d'a locui în cerù, ca și sfântului Ilie.

Și poporulù românù, păstrândù aceste arhaice credințe, le a mântinitù totă păgânétatea. Ca și cum arù vrea s'è înlătore ori-ce pericolù provenitù din trăsnetù, cândù plouă, femeia seù omulù de țeră înfige toporulù în pământù, în mijloculù curții, puindu'î d'asupra uă mână desare și dicéndù că, în casù d'a trăsni, fulgerulù nu isbesce în casă, ci în toporù. Acéstă datină e de la b'etrâni, ne spuneau părinții cândù le cereamù se ne-o esplice.

Iată conjurațiunile sacerdoșilorù latinii, rudimentara origine a para-trăsnetului.

Pe d'ua parte acéstă procedere e considerată ca unù descântecù magicù, ca uă abatere a trăsnetului, érù pe d'alta conține noțiunea admisă, de fizică că fierulù, prin magnetulù ce conține, atrage electricitatea, și sarea ce se pune pe toporù servă s'è'lù face și mai bunù conductore spre a comunica solului schînteiele ce l'arù nemeri.

Apoi adesea mamele învétă pe fiice și părinții pe băieți ca atunci,

cându îi voru apuca plouia și trăsnetele pe drumu, să nu s'adăpostescă sub arbori, mai alesu sub stejari înalți, căci suntu amenințați de trăsnete, fiindu că ucigă'lu-crucea se ascunde într'ensii, mai cu osebire în stejari, unde se preface în ghindă.

Iată ș'aci pe d'ună parte noțiunea sciințifică că arborii, mai cu sémă stejari, prin magnetul ce posedu și prin virfurile lor înalte, atragü electricitatea nourilorü, eru pe d'altă parte credința păgână că stejarulü era arborele consacratü lui Joue, care scia să se transforme în atâtea lucruri terestre.

Dice-vomü ceva despre gonirea cânilorü și pisicelorü din casă, în timpulü cândü fulgeră și tună, cea-a ce pentru noi este esplicabile prin calitatea përlului lorü d'a desvolta electricitate resinösă ?

De unde dëru are poporulü aceste noțiunü ? Nu le-a învățatü în scole, nici le-a cititü în cărți, ci i-s'au transmisü prin tradițiune, de la moși strămoși, de la anticitatea păgână.

Preutindenü în România, în actele vieței domestice și'n deprinderile poporului, întâlnimü la totü pasulü scumpe reamintiri pe care nu le putemü esplica de câtü ca moștenite din timpii cei mai depărtați, de la vechii Romanü, la cari Etruria era renumită în artea d'a cunoște și interpreta fulgerile, în aruspicatü și în auguratü. Cicerone recunoște unü adevëratü meritü, cândü dice că Etruria observä cu förte mare sciință cele ce s' atingü de cerü și le interpretä, esplicändü ce se arëtä, prin ce semne și prin ce miracule ¹⁾.

Asemenea Diodorü Sicilianulü declarä cum că literelorü și mai cu sémă sciințelorü naturale și divine le consacrarä förte multä trudä, eru pentru observarea trăsnetelorü își deterä mai multe silințe de câtü totü ömenii, și de aceea-a ș'acum, în acëtä epocä, conducëtorii mai din totä lumea admirä p'acëstii bărbați și se servescü de interpretäriile lorü în cea-a ce privesce sennel seü miraculele arëtate prin trăsnete ori fulgere ²⁾.

¹⁾ «Etruria de caelo tacta scientissima animadvertit eademque interpretatur quid quibusque ostenditur monstria atque prodigiis» — Cicero in *De divinit.* I. §. 41.

²⁾ Γράμματα δὲ καὶ φυσιολογίαν καὶ θεολογίαν ἐξεπόνθησαν ἐπὶ πλείον, καὶ τὰ περὶ τῆν κεραυνοσκοπίαν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ἐξεργάσαντο. Διὸ καὶ μέχρι τῶν νῦν χρόνων οἱ τῆς οἰκουμένης σχεδὸν ὅλης ἡγούμενοι θαυμάζουσι τε τοὺς ἀνδρας καὶ κατὰ τὰς ἐν τοῖς κερανοῖς διασημίας τούτοις ἐξηγηταῖς χρῶνται» Diod. Sicil. Lib. V §. XL p. 279, vol. I, ed. Didot 1842. Paris.

Știința medicală a sacerdoțiului italic. — Resturile conservate la poporul român.

Pe lângă știința d'a revela viitorul și știința fizică a fenomenelor meteorologice, preoții etrusci cunoscău și botanica medicală, proprietățile salubre sêu vătămătore ale plantelor.

Virgiliu ne spune că „ierburile culesse de pe munții marsi aveau puterea d'a vindeca lovitura de lance“ ¹⁾.

Cuî, deca nu transmisiunii acestor străvechi cunoscințe, atribuirom nouă cunoscerea proprietăților ce au plantele, cunoscință răspândită în totă țera, pretutindenî pe unde trăiesc Românii?

Toți scimă ce căutare și câtă casă facă la noi babele și bătrânii cu știința lor medicală. A culege cutare și cutare plantă, care are cutare sêu cutare proprietate, despre care medicinei nici nu'i trece pôte prin minte, a o fierbe ș'a o aplica la cutare sêu la cutare bôlă, a o plămădi, descânta cu câte-va versuri și imprecățiuni păstrate ciuntit sêu neciuntit din cărțile sibiline ori divinatorie, ș'apoi a-o aplica în anume timp determinat, făcendă sêu nu semne pe ceră, a incepe sêu nu lecnirea în cutare și sêu în cutare stagiune : tôte acestea forméză la noi și voră forma multă timpă uă profesiune din cele mai importante a femeielor române, mai alesă a babeloră.

D-lă B. P. Hasdeu, sub titlă de *Uă notă istorico-medicală*, a publicat în *Columna lui Traianu* ²⁾ ună articlu privitoră la acestă subiectă, din care nu ne putemă opri d'a reproduce următorele părți :

„In dureri de capă, țeraulă nostru pune la frunte și la cefă foî de vėrdă ³⁾. Pliniu ⁴⁾, repetindă ună preceptă și mai vechiă ală celebră-lă Catone ⁵⁾, dice că tôte felurile de vėrdă suntă de minue la dureri de capă : *Cato crispam (brassicam) maxime probat, dein lavem grandibus foliis, caule magno; prodesse tradit capitis doloribus*. „In oftalmiă, țeraulă nostru recurge la sucă de cėpă ⁶⁾. Pliniu ne

¹⁾ «Herbæ quasitæ montibus Marsis valebant medicari cuspidis ictum.» Virg. *Eneida*, cart. VII, vers. 758, p. 380.

²⁾ No. 33 (143) din 1 Noembre 1872 pag. 229.

³⁾ *Vernav. Physiographia Moldavie*, Budă, 1836, in-8, p. 57.

⁴⁾ *His. Nat.*, IX, 33.

⁵⁾ *De re rustica*, 157 : «De capite et de oculis omnia deducet.»

⁶⁾ *Vernav*, 58.

spune că, pentru îndreptarea vederii, este foarte bine măcară a miroși căpa, dărî mai cu sémă a'și freca ochii cu sucúlú ei : *capæ silvestres non sunt ; sativæ olfactu ipso et delacrymatione caligini medentur, magis vero succi inunctione* ¹⁾.

„In abscese sėu uime, țeranulú nostru întrebuinteză pătlagina ²⁾). Pliniú atribuie acestei ierbe întocmai aceași acțiune : *vis mira in sic-cando densandoque corpore, cauterii vicem obtinens* ³⁾, și într'unú altú locú : *plantago omnium generum hulceribus medetur* ⁴⁾.

„Pentru tuse, țeranulú nostru scie uă multime de miđlóce. Mai tóte se găsescú în Pliniú. Pe săténulú românú îlú vindecă de tuse hrénulú amestecatú cu sacharú ⁵⁾. În locú de sacharú, Románii cei vechi indulciaú hrénulú cu miere. Ecé tótá diferința ! Pliniú dice : *ad tussim etiam mane jejunis raphanus prodest cum melle* ⁶⁾. Țeranulú nostru mai are în contra tusei nalba : *althaea officinalis* ⁷⁾. Pliniú de asemenea constată că cea mai îndărėtnică tuse trece de foile nalbei fierte în lapte : *in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissime medentur* ⁸⁾. Totú în contra tusei țeranulú nostru are planta numită lumínarea-Domnulú : *verbascum* ⁹⁾. Ei bine, Pliniú ne spune că acestú medicamentú vegetalé are atáta putere, în câtú vindecă de tuse nu numai ómenii, dărú páně și vitele : *tanta huic vis est, ut jumentis etiam non tussientibus modo, sed illa quoque trahentibus, auxilietur potu* ¹⁰⁾. Moreovulú în contra tusei îlú recomandă ierăși d' uă potrivă sátenii noștrii ¹¹⁾ și Pliniú ¹²⁾. De asemenea planta potbélú : *tussilago* ¹³⁾.

„Pentru darea îndărėtú a laptelú, babele románe de la țerá daú femeielorú rosmarinú ¹⁴⁾. Pliniú dice : *rosmarinum auget et lac in vino potum* ¹⁵⁾, mai adăngendú apoi : *lactis ubertatem facit* ¹⁶⁾.

„Pentru durere de dinți, țeranulú nostru își afumă gura cu dinte de calú ¹⁷⁾. Unú medicamentú atátú de curiosú s'arú páre unicú în felulú sėu. Și totuși noi îlú găsimú la vechii Romani. Pliniú dice : *in corde equorum incenitur os, dentibus caninis maximis simile ; hoc scari-*

¹⁾ *Histor. Natural.*, XX, 20.

²⁾ *Vernav.*, 60.

³⁾ *Hist. Naturalis*, XXV, 39.

⁴⁾ *Ibidem*, XXVI, 87.

⁵⁾ *Vernav.*, 58.

⁶⁾ *Historia Naturalis*, XX, 13.

⁷⁾ *Vernav.*, 51.

⁸⁾ *Historia Natur.*, XX, 84.

⁹⁾ *Vernav.*, 58.

¹⁰⁾ *Historia Naturalis*, XXVI, 15.

¹¹⁾ *Vernav.*, 58.

¹²⁾ *Historia Natur.*, XXVI, 15.

¹³⁾ *Vernav.*, 58. *Plinii liber*, XXVI, 16 : «tussim sedat bechion, quæ et tussilago dicitur.»

¹⁴⁾ *Vernav.*, 59.

¹⁵⁾ *Historia Naturalis*, XXIV, 59.

¹⁶⁾ *Ibidem*, XXIV, 60.

¹⁷⁾ *Vernav.*, 58.

ficar dolorem, aut exento dente e mortui equi maxillis, ad numerum ejus qui doleat, demonstrant ¹⁾).

«Și mai originală este mijlocul sătenilor români în contra anginei : cuibă de rîndunică ²⁾. Cine 6re nu va fi surprinsă de a'li găsi deja întocmai așa în străbuna Romă ? Écē cuvintele lui Pliniu : *in sale quoque servatae hirundines ad anginam una drachma bibuntur, cui malo et nidus earum mederi dicitur potus* ³⁾. Același medicamentă, ca poporană, îlă mai indică Celsu, ună altă scriitoră totă din epoca lui Traiană ⁴⁾.

„Acestea, conchide d. Hasdeu, vină a demonstra legitima descendență italică a Româniloră pēnă și prin medicină, a demonstra, pe calea cea mai geni6să, latinismulă neamului românescă“.

Sulzer dicea în seculă trecută, adauge distinsulă istorică, că nu e-siste mai nică uă b6lă, în contra căreia babele române sē nu cun6scă vre-ună medicamentă ⁵⁾.

Efectele acestei arte medicale de multe ori suntu admirabile, și . . . cu t6te astea, la ce sc6lă le-au înv6țată babele ? Nu le sciū, nu le-au înv6țată de câtă transmițendu-și-le una alteia, din generațiune în generațiune, din cele mai adănci epoce pēnă în momentulă de față, adică d'atunci cāndă aceste noțiuni erā cāutate și dezvoltate, d'atunci de cāndă preoți etrusci erā influinți asupra poporului romană, de cāndă sciința loră începuse sē se divulge, eră noi venirămă cu densa aduși ca colonă în Dacia.

Sorgintele de ape termale și minerale, în care, după cum mărturisește Strabone ⁶⁾, „solululă Italiei este f6rte avută,“ cum și diferitele ape de fontāni, care mai t6te erā consacrate căte unei deite, fiă chiară Silfideloră și Driadeloră, plantele cele succulente și variate ce crescă p'acelă fertile pământă, nu întărdiară s'atragă asupra-le atenziunea sacerdoșiloră latini spre a-le utiliza, spre a vindeca b6lele și suferințele, spre a domina cu modulă acesta poporulă incultă ș'a'li face sē credă cu mai

¹⁾ *Hist. Natur.*, XXVIII, 49

²⁾ *Vernac.*, 58, loc. cit.

³⁾ *Hist. Natural.*, XXX, 12.

⁴⁾ *De re medica*, IV, 4, § 1.

⁵⁾ *Gesch. des transalp. Daciens*, III, 56 apud Hasdeu în *Columna lui Traiană* loc. cit.

⁶⁾ Strabo lib. V. p. A.

multă tăria în puterea zeilor olimpici, sub ale căroră auspiciu esecutău acele vindecări.

Cui d'érü, déca nu lorü, vomü atribui noi rămășițele conservate la poporul nostru, acea încredere ce se dá *apei neincepute* cu care se desecantă, apa luată din fontână imediatü după presința și berea zeitei, care i-a transmisü proprietatea d'a vindeca și însănătoși, cui altü de câtü acestorü frumoșe reminiscențe ?

Ele suntü frumoșe, în naiva lorü originalitate, și creștinismulü n'a avutü oă putere mai mare de câtü mulțimea seculilorü, pentru ca să le nimicească. Suntü frumoșe, clasice, și probéză péné la evidența cine ne au fostü părinți, de unde ne tragemü, ce meritămü să fimü. Tăcere d'érü, calomniatori cari nu vë sfiitü a repeta că poporul stăpânü pe țerü Dunării e unü poporü barbarü séu de origine germană ori slavă. Déca se póte numi ceva barbariă, este acea poftă d'a falsifica evidența, d'a micșora drepturile națiunilorü, contestându-le originea și prin urmare viitorulü !

Auguratulü și aruspicatulü. — Pronostice poporare. — Inceputurile anatomiei. — Inaugurarea prin serbări religioșe a întreprinderilor publice și private. — Concluziune.

D'érü, mai pre susü de tóte, preoți itali se distingeau prin auguratü și aruspicatü.

Să vedemü ce s'a conservatü la noi dintr'ensele.

Auguratulü și aruspicatulü constituiaü unü felü de sciință ornitologică, sacră, și constaü în artea d'a ghici — după direcțiunea și sborulü paserilorü, după cântulü, după modulü mănecării și berii, după mișcările, culcatulü, obiceiurile și afecțiunile organelorü lorü interne — d'a ghici evenimentele viitoare, fiă ale vieței domestice, fiă ale vieței publice : fiă marele accidente ce aveaü s'amenințe familiile, fiă norocirele ce aveaü să favorizeze séu desastrelle ce aveaü să isbescă statulü.

Este adevăratü că sacerdoți elini fură cei d'antăii cari făcură mare easü d'acéstă sciință séu mai bine d'acéstă artă, însă nu e mai puținü adevăratü că sacerdoți itali merșeră multü mai departe de câtü inițiatori lorü.

Elinismul e mai idealist, mai filosofic, mai formalist, mai supraficial, în comparațiune cu italismul, care e mai materialist, mai practic, mai pozitiv, mai scrutator. Augurii elini se limitaseră la observarea sborului ș'a celorlalte mișcări numai esteriore ale paserilor. Cei latini, alți căroră caracteru era mai aspru și mai neîncredător, merseră mai departe: pătrunseră în interiorul lor, le tăiară, ca să le vedă intestinele, pipota, ficatul, creierii, oșele.

Aruspicalul perfecționează auguratul: Etruscii progresază în arta Elinilor. Așia Ovidiu ne spune între altele că „un plugar din Etruria zări în mijlocul semănăturilor un bulgăre de pământ ursorit, mișcându-se mai întâiu de sine, fără ca să-l atingă cine-va, părăsindu-și apoi forma de pământ și luându pe cea de om și deschidându-și gura și cea de curându spre a revela destinele ce aveau să se întâmple. Locuitorii țerei îl numiră Tage, și elu cel d'ântăiu învăța ginta etruscă ca să descopere întâmplările viitoare¹⁾. Ovidiu ne arătă d'ert că aruspicalul e originale din Italia, fiind că Tage eși din chiaru solul italu, ș'acesta o confirmă și Cicerone²⁾.

Aruspicalul consta în examinarea anatomică — examinare supusă negreșitu unor ore-care regule — a viscereloru, ficatulu, animei, splinei, rônichiloru, limbei, conformațiunii, colorii oșeloru și creieriloru animalulu sacrificat, de unde apoi se trăgeau diferite coniecture, date adesea ca ceva forte pozitiv, despre starea vieții lu și, prin combinații și deduceri necunoscute nouă, despre evenimentele mai multu sau mai puțin apropiate.

Virtruviu, în cartea sea, ne spune c'aceste observații, care adă pară multora nescie copilării ridicule, adesea isbutiră ș'avură cele mai bune rezultate igienice. „Negreșitu, observă d. Ch. Magnin, după starea viscereloru animaleloru se putea da sēma despre salubritatea aerulu ș'a

¹⁾ Ovid. în *Metam.* lib. XV. V. 533, 550: — ... Tyrrhenus arator

Fatalem glebam mediis adspexit in arvis

Sponte sua primum, nulloque agitante moveri,

Sumere mox hominis, terraque amittere formam

Oraque venturis aperire recentia fatis.

Indigenae dixere Tagen, qui primus Etruscum

Edocuit gentem casus aperire futuros.

²⁾ Cicero în *De divinitate*, lib. II. cap. 23—38.

apei. " Astăzi știința a suplinit aceste prin termometre, barometre și igrometre, și n'a mai rămas din aruspiciat de câtă nesce urme vage și neînsemnate în țără la noi, urme strecurate prin multe anevoințe, d'eu care totu suntu destul de puternice pentru a ne dovedi și indica originea din care descindem, moravurile cu care am venit să locuim acestu teritoriū, și țaria de credințe, fidelitatea cu care le-am păstrat în decursul atătoru giganți de seculi. Iatē câte-va semne, câte-va pronostice poporare :

Cocoșii cāntāndū de vreme

Sēra, la culcușulū lorū,

N'avemū de altū a ne teme

De cātū de plōiā sēu norū.

Pisica cāndū se va pune

Cu spatele lāngā focū,

Frigū sēu ninsōre ne spune

Peste puținū sēu pe locū.

Pasērile 'n bātăturā

Cāndū vorū sārī g'orū juca

Ca cāndū ne spunū fār' de gurā

Cā timpulū se va schimba.

Vrābiile cāndū s'adunā

Pe gardurī, și se sfādescū,

Timpulū sēu vremea cea bunā

Cā se va strica vestescū.

Ciorile strinse grāmādā

Cāndū pe sus ciuindū sborū,

Iērna ne vestescū zāpadā,

Erū vēra plōiā sēu norū.

Sōrele cāndū prē pripesce

Și muscele mușcă, 'nghimpā,

Plōiua negreșitū sosescē

Peste cātū de puținū timpū. ¹⁾

Afară d'acestea, ni-se spune la țără că, dēca osulū peptulū de la vr'uā pasēre domesticā, tăiatā la nuntā sēu în orī-ce altā ȝi, la ospete sēu la ȝile de sērbātōre, este dreptū, acēsta e semnū că ambiū soȝi suntu fidelī unulū altuia și că fericirea familieī e asicuratā. Dēca centrulū acēstuī osū e d'uā colōre roșīā, e semnū că paupertatea e departe d'acea părechīā de soȝi, erū dēca colōrea e albā sēu puținū roșīā, însemnēzā că avuȝia nu'ī prē iubescē.

Arū fi lungū a enumera aci tōte resturile ce se găsecū aȝi în poporulū nostru din acēstā vechīā știinȝā. Vomū mai aminti numai pe cele mai importante.

Cocoșulū, cāntāndū dinaintea ușei, anunȝā venirea unūi ospe.

Auȝindū cineva cānteculū cucuvelei, e prevestire de mōrte.

Coȝofana, cāntāndū pe parū, dā de scire că va veni uā rudā sēu c'uā velseliā sēu uā mēsā ascēptā în acea ȝi pe celū ce a auȝit-o sēu vēȝut-o.

¹⁾ Pronest. din «Calendarulū babelorū». Calend. pe 1848 de Anton Panu p. 32.

Vedându primă-vera mai întâiu fluture albū; e semnū de indolință, erū vedându fluture roșiu e semnū de vieță activă și prosperă.

Cândū unū păiajenū se lasă în fața cui-va, e semnū că'lū vizitează cunoscințe iubite.

Suntū fôrte numerose aceste resturī de auguratū și aruspicatū: destulū că dintr'ensele constatămū că — de și nu se conservară multū timpū ca uă sciință completă și de sine esistinte — totuși suntū și vorū fi documintele cele mai autentice despre latinitatea Românilorū.

Astū-felū preoții etrusci, prin acestū studiu alū interiorulū animalelorū, puseră cei d'ântăiu pétra fundamentală a sciinței anatomice, făcură cei d'ântăiu pași în zoologiă, și nu fără cuvântū Jac. Harmann, Cuntz și alții le daū meritulū d'a fi începătorii acestorū sciințe și mai alesū ai anatomiei.

Urmă deci ca preoții itali să aibă influință asupra poporului superstitiosū, și acesta cu atâtă mai multū, cu câtū nu se mulțamiau a studia numai fenomenele naturale, ci se siliaū a le da ș'ună aplicațiune câtū mai întinsă asupra necesităților cotidiane ale vieței, asupra economiei domestice, asupra afacerilor publice.

Nici uă casă, nici unū templu, nici uă expedițiune, nici unū resbelū, nici uă coloniă, nici uă fundațiune de cetăți nu se putea face fără concursulū și consimțimântulū augurilorū. Ce e mai curiosū, e că Serviu dă cuvântulū Faunus etimologia că „Faunus qui primus fani conditor fuit“ adică că „Faunū e acela care celū d'ântăiu fu ziditorū de temple.“

Positivū că scie că auguriū erau consultați la ori-ce întreprindere publică seū privată, la fundarea fiă-cărei instituțiunii, și numai de la numele lorū și de la ceremoniele ce întroduseseră pentru acestū fine se pôte esplica originea cuvântulū de *inaugurare*.

Déca crestinismulū va veni mai târziū să dărapene aceste credințe și obiceiuri, le putu ôre înfrânge cu totulū și pretutindenī? Nu. Pênē și ađī tradițiunea despre concursulū sacerdoțilorū e conservată de religiunea crestină. La noi Româniū, nu se face uă casă, uă întreprindere privată seū publică, nu se fundează instituțiunii, nu se punū temelii unei clădiri, fără ca preotulū să nu vie să imprecă și se învoce divinitatea spre a fi

favoritoare acelei instituirii, spre a fi protectoare acelei construcțiuni, ca Laril și Penații păgânismului antic.

Negreșit, ingineria și arhitectura au ușurată multă sarcina sacerdoților, și atribuțiunile de aji ale unui pontefice nu mai concordă eu etimologia cuvântului *pontifex*, de la *pontem-facere*.

Aji acele sarcine sunt, după natura lor, civile, căci — cum am vădit la început — mare parte din funcțiunile sacerdoțiului trecură la profani, la popor, devenind de domeniul laic, rămânând proprietate numai a claselor cetățenești. Cu toate acestea, nu se poate contesta că, grație lor, sacerdoțiul italian exercită și conservă multă timp o vastă influență asupra spiritelor.

Și dec'acei sacerdoți erau materialisti; deca căutau să tragă profit după urma unei științe pe care n'o cumpăraseră cu prețul nici alți aurului, nici alți fatigei, ei pe care o dau ca revelațiune a țărilor; deca, cu ajutorul augurului, aruspicatului și conjurațiunii trăsnetelor, căutau să domine mai mult prin spaimă de cât prin simpatie; apoi pe d'altă parte tot ei îngrijau foarte mult de lucrul public, de utilitatea generale, de prosperarea individului, de sănătatea lui prin exercitarea medicinei.

Superstițiunile nu puțină putere au asupra popoarelor: istoria ne oferă la unele națiuni exemple în care o superstițiune, o predicere, o frică sau o credință în cutare oracol, opriră reșele, impuseră victorie memorabile și le scăpară de cumplite calamități.

Din usul d'a se observa semnele fatale, prevestitoare de viață sau de moarte, născură diferite alegorii, diferite legende, mai toate compuse și transmise în mod narativ, și d'ună poezie când fiorosă, când plăcută.

Câte basme nu se spun la noi pe la sate, mai ales în timpul iernei, câte alegorii d'asemenea natură!

Concluziunea tuturor acestora e că la noi, poate mai mult de cât la orice popor — întocmai ca o dăniură în Italia antică — se conservă atâtea credințe, atâtea moravuri străvechi, în cât numai cei ce nu le cunosc și nu vor să le studie sunt în stare să le disprețuiescă.

GENII. SERPII DE CASA.

«Și la nunte, la îngropări și la alte întâmplări, știute de dânsii, cinstescă prin versuri și cântări nesce dumnezeiri necunoscute și duhuitoare a idoli daci.» — Cantemir în *Descript. Mold.*

Caracterul acestei credințe. — Genii și numirile acestor divinități.

Multe și variate sunt credințele popoarelor.

Multe și variate sunt și credințele poporului român, eru „cele-lalte obiceiuri atâta sunt deosebite, ca și aerul în cele mai multe părți ale țerei“¹⁾. Dintre acestea, credința în *Serpii de casă* ne-a atras de preferință atențiunea, și ne-am decis a spune ceva despre dânsa, atât din cauza plăcerii și interesului ce ofere studiul ei, atât din cauza marelui importanțe ce i-se dă de popor, cât și pentru motivul că nimeni pene astăzi nu s'a ocupat de dânsa.

Caracterul principal al acestei credințe este generalitatea.

Sunt unele credințe care există numai în unele părți ale Daciei, în unele provincie seu părți de provincie : p'acesta însă o găsim la toți Românii, în toate locurile, fiind că e vorba de divinitatea cea mai apropiată, de ângerul păzitor al individului, de zeul protectore al căminului, de patronul familiei, orașului.

O vom găsi pretutindeni, fiind că pretutindeni existe câte un *Dei locale*, câte un *Geniu*, câte un *Serpe de casă*, πάντη φοιτῶντες ἀπ' αἰῶν, cari percurgă orî-ce parte de loc, ca să ne servim de energica expresiune a lui Esiodu²⁾.

¹⁾ Cantemir în «Descrierea Moldovei» cap. XVII p. 259.

²⁾ Hesiodi Lib. I *Geneal.*

Numirea de *Geniu* se derivă din latinescul *gigno*, elinesce γίγνω, care însemnează *a nasce, a produce*.

Și 'n adevăr, acestu ângeru păzitoru alu păgânismului se credea în anticitate că formeză spiritulă aceluia pe care'lu protege, că 'i nasce sufletul.

Geniulă, ca spiritulă primordiale, după credința comună ce aveau anticilă, presidase la crearea lumii, dedese concursulă sêu la nascerea universului și, amestecându'lu în elementele și 'n acțiunile ómeniloră, i se atribuia unu rolă invisibile, dérú puternicú, în drama ce jócă întréga ómenire.

Printre forțele elementare și creatóre, santú unele a cărorú esistență se asociéză cu a fluviiloră, a riuriloră ș'a munțiloră, altele care protegú fundarea imperiiloră, altele 'n fine care, cu aripele lorú divine, protegú destinele fiă-cărui omú, din leagănú pêné la mormêntú.

Aceste ființe santú *Geniú tutelari, Larí domestici* și *Penațiú paterni*.

Geniú, *divinități locale* — de unde și numirea lorú la Elini de εἰρηνοποιοὶ θεοὶ, δαίμονες și ἥρωες, *dei locali, divinități, eroi* — erau în mare adorațiune la anticilă, *qui locis et regionibus Genios praeesse credebant* ¹⁾.

În cursulă acestui studii, a-rare orí vomú aminti despre *Lari* și *Penați*, ocupându-ne în speciale despre *Geniú*. Cu tóte astea găsimú de trebuință a stabili încă de la începutú că adesea Elinii și Romanií confundaú pe *Lari* și *Penați* cu *Geniú*, adorându'í d'ua-potrivă ca divinități protectóre ²⁾. *Geniú* erau adesea considerați și ca umbre ale repausașiloră. *Geniú* era uă numire generică, ale cărei specie erau *geniú fiă-cărui omú, Geniú fiă-cărei case* carií se chiămau și *Lari, Geniú fiă-cărui finutú* sêu *fiă-cărui orașiú*, desemnați și sub numirea de *Penați* ³⁾.

¹⁾ Coment. Lycophr. de Meursius Not. 1473, pag. 105, ed. 1697.

²⁾ Montfaucon în *Antiquitat. græc. et roman.* edit. din 1857 adnot. de M. Ioh. Ioc. Schatzio.

³⁾ Idem eod. loc. cit. pag. 73.

Istoricul acestui genū de deī.

Indianii, din cei mai vechi timpī, adoraū uă clasē de Genii, cunoscuți sub numirea de *Djinns*.

Omerū se servă 'n genere, în operile sēle, cu numele de *Dei* și *Genii*, rarū cu acela de *Δαίμονες*, *Divinii*.

Esiodū e celū d'antăiū care, în modū distinctū, arētā cu argumente că suntū patru genurī de ființe superioare 'n mundū : 1. *Dei*, 2. *Genii*, 3. *Eroi*, 4. *Omenii*. Elū stabilește trecerea Deilorū în Genii și a Semișeilorū în Eroi.

Acelea dintre sufletele Geniilorū, care s'au purificatū printr'ua îndelungă practicare a virtuții, se facū părtașie naturei divine ; altele, de sine neputincioșe d'a deveni capabile d'ua asemenea perfecțiune, suntū demise și din nou introduse în corpuri umane : lipsite de lumină și obscure, redobândescū vieța ¹⁾.

După Esiodū, ²⁾ precum între omenii, astū-felū suntū și între Genii diferite clase și clasificățiuni.

Erodotū ³⁾ declară că, din cele petrecute la misterie, se pōte deduce cele mai mari indicie și argumente despre adevērata natură a Geniilorū, dintre cari unii au menirea d'a protege umanitatea, alții d'a rēsbuna crimele publice.

Plutarchū ⁴⁾ declară că natura Geniilorū e astū-felū, că au în sine și afecțiuni omenesci și, alături cu acestea, și natura divină. Apoi se exprime în modulū următorū :

„Cele ce se petrecū la sērbări și la sacrificie, ca în nesce zile negre și nefaste — în care se bea sânge, se sfășiiă omenii în bucăți, se lasă a muri de fōme și se face usū de bătăi, ba chiarū și de vorbe netrebnice, de furorī, de conclamări belice, escitate cu strigăte și sgduiturī din capū — nu e nici unū dētū în cerū pentru care sē se facū : acestea s'au instituitū spre a se împăca și depărta *Genii ceii rēi* ! Fiindū c'ua dinioră s'au sacrificatū omenii, nu e probabile ca deii sē fi cerutū și admisū asemenea sacrificie. Dēcā cu tōte astea regiū și ducii au ținutū sē dea ca sacrificie pe ēnșii fii lorū, se preșēdă la acele sacrificie și sē injun-

¹⁾ Plutarch. *De oraculorum defectu*. p. 415.

²⁾ Esiod. apud Plutarchum cit. în *de orac. def.* p. 415.

³⁾ Erodotu cit. apud. Plutarch. eod. cap. p. 417.

⁴⁾ Plutarch. *Ἐπὶ τῶν ἐκλελοιπότων χριστήριων*., pag. 417.

ghie ei înșuși victimele, acesta a făcut-o ca să potolească indignațiunile *Geniilor răi* și *reutaciosi* și să împace pe *demonii îngrozitori* etc.“

Resultă d'eră d'aci că, afară de Genii cei buni, suntă și unii răi, pe cari Clemente, în limbagiul celă veeminte, îi numesce *λιχνοὶ καὶ μαπολ*, lacomi și scelerați, în comparațiune cu deii locali, *δαίμονες ἐπιχωροί*. Astă-felū are un pasagiū în care spune clarū : „așia d'eră, de și unii dintre Genii suntă lacomi și scelerați, totuși putemă găsi pe la orașie Genii locali, cari obținū onorū manifeste publice“ ¹⁾.

Genii adorați ca deii locali și ca intermediatori pe lângă divinități, asemenea sfinților și îngerilor creștinismului.

Orî-care arū fi înșe clasele în care diferiților autori anticîi le place a'î divide, Genii erau adorați ca deii a'î fiă-căruî omū ș'a'î fiă-căruî locū.

Originea acestei adorațiunii e de bună sēmă forte vechie.

Plutarchū, voindū a da uă ideă despre vechimea originel acestei credințe, dice : „sē c'acastă doctrină este a Magilorū și a lui Zoroastru, sē că e traciă, rămasă de la Orfeū, sē că e a Egiptenilorū orî a Frigienilorū, după cum aflămū și de la unii și de la alții“ ²⁾.

Genii erau adorați ca intermediatori între omenii pe cari îi aveaū sub a lorū protecțiune și între deii, jucândū rolulū pe care ađi eclesia creștină îl dă sfinților și îngerilor. Ș'acesta se probéză din dișele lui Plutarchū : „mie totuși mi se pare c'aū deslegatū mai multe și mai grele îndouiel aceia, cari puseră genulū Geniilorū sē alū Eroilorū ca mijlocitorî între deii și omenî, și inventară astă-felū împăcarea și unirea ôre-cum a unora cu cei-l-alți“ ³⁾.

Și mai în urmă, în același capitulū, Plutarchū, vorbind despre durata metamorfosării sufletelorū de care se ocupă Esiodū, adauge : „înșe, orî că e mai lungū, orî că e mai scurtū, orî că e, orî că nu e hotăritū timpulū în care se schimbă sufletulū Geniulū sē viēta Eroului, dāndu-se acesta în judecata orî-căruia, se va dovedi, prin argumentele înțelepțilorū ș'ale anticilorū, că esistū unele nature care suntū ôre-cum puse ca

¹⁾ Clemens Protrept. apud. Lycophyr. coment. p. 105.

²⁾ Plutarch. capit. *Cur oracula eđi diferint* p. 415.

³⁾ Plutarch. eod. capit. cit. edit. în 1620.

midlocitoare între deși și omenii : pe acestea, după instituirea strămoșilor, e dreptu a'i chiama în ajutoru, a'i respecta ș'a-l adora¹⁾.

„După instituirea strămoșilor“ adange bătrânul filosofu biografu pe timpul său, și seculi mulți au trecut de la elu până adî, și această expresiune o conservăm încă ș'o totu repetăm nelncetat, căci instituțiunile strămoșesci suntu comori neprețuite pentru generațiunile viitoare. Da, după instituirea strămoșesci, se repetim cu mândrie, căci prin ele ni s'apăstrat nouă totu ce avem adî, totu ce ne face a fi Români : loru le datorim ocașiunea d'a constata, după credințele rămase, originea acestui neam alu nostru românesc.

Ș'unu cuvintu mai multu ca se dăm credemintulu păreri lui Plutarh, e că cei ce nu admitu ginta Geniilor, aceia între deși și între omenii nu lasă nici uă relațiune, nici uă putere interpretă, cum se esprime Platone²⁾, astu-fel în cătu nu mai rămâne îndoielă că cea-a ce adî suntu pentru creștinismu sfinții și angerii, erau pentru păgânismu Genii și Eroii.

Loru li se încredința misiunea d'a interveni pe lângă viețitorii din Olimp, ei erau onorați și invocați mai întâi la sacrificie, dintre care uă bună parte se făceau în onorea loru, și adî, peste trei-patru mii de ani, aceiași Genii tutelari suntu încă în adorațiune la colonia de la Istru, cu deosebire că, în locu d'a sacrifica pentru Geniulu jovianu, minervicu, dionisiacu, apolonianu, mercuriale etc.³⁾, ori pentru eroulu cutare său cutare, adî noi Români facem colivi, adică totu sacrificie, și prăsnim pe sfântulu Atanasiu, Georgiu, Demetriu, Nicolau etc., ca ei, împreună cu angerii — Eroii, Larii, Penai și Genii — se roge pe ființa supremă pentru iertarea erorilor comise.

Iată d'eră că această credință, ca mai tote ale poporulu român, poartă forma, vesmentulu religiunii creștine, pe cându fondulu său este păgân, și că numai conservându fondulu păgân, cu modifițiuni de formă, a pututu prinde rădăcină creștinismulu, care, la din contra, deca ș'ară fi

¹⁾ Plutarh. eod. loc. cit. pag. 416 ead. edit.

²⁾ Plato apud. Plutarchum eod. capit. p. 416.

³⁾ Plutarh. eod. capit. cit. p. 421.

propusă transformarea radicală a credințelor în ereditate și epocii, ar fi și pînă azi nestabilită și neconsolidată.

Ca să probăm că în adevăr Genii erau adorați în sacrificie ca sfinții de azi, de-ni-se voie să răsfoim ierăși pe Plutarchū.

Iată cât de clar se exprime densusul : „statuăm că Genii sînt aceia, cari președū la sacrificiile și ospetele (date în onorea) ȳeilorū, cārora le servescū, protegiāndū pe unii omeni și devenindū resbunātori asupra celorū superbī și asupra celorū ce comitū nelegiurī teribile.“ ¹⁾

Numirile speciale și locuințele Geniilorū.

Despre numirile speciale ale fie-cārui Geniū, același scriitorū urmēzā a raționa că nu trebuie să se parā de mirare, dēca pe unii Genii îi numiaū cu numele primate de la ȳei, cāci, dupā cum fie-care Geniū era alipitū pe lāngā unū ȳeu, de la care' și dobāndise puterea și adorațiu-nea, totū asemenea se bucura și de avantaȳiulū d'a se numi dupā numele ȳeulū, chiāmāndu-se ast-felū unulū jovianū, altulū minervicū, altulū dionisiacū, apolonianū etc., ērū unii fiindū numiți dupā localitāți seū dupā întēmplare. ²⁾

Acesti Genii, ca servitori ai ȳeilorū, îngrijiāū de temple și aduceāū oraculele, dupā cum vomū proba, ca să le dea omeniilor ca voință a ființei supreme, ca destinū.

Ei locuiescū în Lunā, credeāū Elinii și Romani, din care, adauge Plutarchū, ³⁾ descindū ca să procure oracule și ca să fie presinți la ospete și sacrificie, să pedepsescā nelegiurīle, să lumineze pe salvatori în resbele și pe mare. Dēca vr'unulū dintr'ēnșii nu se purta bine, ci cu pasiune seū c'ua nedreptā pārtinire, ori cu urā, atunci își lua pedepsā, cāci ierāși era scoboritū pe pāmēntū și introdusū în corpū umanū. Și din cei mai bunii Genii, cāți aū fostū impreună cu Saturnū, se ȳicea că sūntū ai lui din cea mai adāncā anticitate, adicā în Creta *Dactilii Idēi*, în Frigia *Cori-lanții*, la Lebadia *Trofonigii Beotiei* și — subliniēzā Plutarchū — μωρίους ἄλλους πολλαχόθεν τῆς οἰκουμένης. ὡν ἑσθὰ καὶ τιμαί, etc. : și

¹⁾ Eod. loco citat. p. 417.

²⁾ Eod. loc. cit. p. 421.

³⁾ *De facie in orbe Luna* Plutarch. p. 944.

alți nenumerați Genii de pe totă fața pământului, ale căror sacrificie, onori și nume au rămas pînă acum ¹⁾.

Sancțiunea adorațiunii Geniilor. — Recapitulare.

Care era însă sancțiunea adorațiunii Geniilor la antici? Această sancțiune era destul de însemnată și o găsim în următoarele confirmări ale bătrânului biograf:

„Se află o multime de insule lângă Britania, răspândite ici și colo, din care cauză Elinii le numesc *sporade*. Dintre aceste insule pustii ²⁾ sunt unele dedicate Geniilor și Eroilor, pe cari toți Britanii îi cred sacri și inviolabili. Cândă sunt atacați se ucid, adesea aduc vânturi și furtune, și câte-odată infectă chiar aerul cu pestilență ³⁾).

Aceasta era sancțiunea adorării Geniilor, și această sancțiune vom vedea că se conservă și azi la Români în privința acelorași divinități, cunoscute sub numirea și forma *Serpilor de casă*.

Să nu trecem înainte, fără a mai nota și comuna credință cum că le era interzis Geniilor, cari aveau sub a lor protecțiune oraculele și profețiile, să le părăsescă; erau deca dispăreau de la dăsele se u fugiau, ducându-se în altă parte, atunci își perdeau pentru moment puterea divină și, numai după ce se întorceau, trecându îndelung timp, locurile profetice resunau la apropierea lor ca mai înainte.

Din cele de pînă aci rezultă că *δαίμονες, ήρωαι* se *ερχομαι θεοι* ai Elinilor, erau la Români *Genii*, erau divinitățile sub a căror protecțiune era pus fie-care individ, că presida sacrificiile, c'aveau sub protecțiune oraculele și ori-ce prevestire a destinelor, că pedepseau pe omii ce comiteau crime, protegiindu pe cei virtuși și bine-făcători, că erau cea-a ce sunt azi *ângerii* în religionea creștină, că în fine erau în număr infinit de mare, locuind parte în Lună, parte în insulele Sporade, parte pe cea-l-altă parte a suprafeței globului, avendu ca sancțiune a adorării lor pedepsa cea mai atroce.

Remâne să probăm, printr'oa multime de poezii și diferiți scriitori pă-

¹⁾ Eod. loc. cit. p. 944.

²⁾ În același timp abia erau cunoscute după nume.

³⁾ *De orac. defectu* p. 419.

gân și creștină, marele număr al Geniilor, adorațiunea de care erau înconjurați în religiunea păgână, apoi cum acești genii ai păgânilor Elini și Romani sunt aceiași la poporul nostru, adorați sub forma și numele de *Serpi de casă*, cum pînă în ziua de astăzi săténul român, fără să fi citit prin cărți și consultat clasicitatea, scie prin tradițiune de la moși-strămoși că *Sérpele de casă*, adică *Geniul*, s'arătă totu-dé-una ca prevestire, ca oracul, cum atacul ce'i s'ară aduce trage ca consecință cele mai aspre pedepse, cum aceste credințe se impacă cu creștinismul, cum basmele poporului român și diferite alte povesti apoteséză Genii ca ființe superioare, gata la bine-faceri se u la pedepse, cum în fine, după 3—4 mii de ani, în Dacia existe un popor clasic prin credințele și datinele séle.

Aci e dérú locul d'a constata cu d. Al. Odobescu că „cea-a ce înalță uă națiă, cea-a ce'i inspiră demnitatea și tăria, nu e atătú dezvoltarea prosperității séle materiale, nici îmbelșugarea produselor industriei séle, nici înmulțirea capitalor și averilor, nici luxul vieții casnice, ci respectul către eroii și gloriile naționale de ori-ce fel, ci amorul către păméntul natal, pentru păstrarea căruia s'au luptat generațiile trecute, *ci iubirea către limba și datinele părintesci, moșteniri scumpe, rămase din vechime ! Fără de aceste elemente, spiritul național pere !*“ ¹⁾.

Si fiind că e vorba de strămoși, se ne oprim cu respect și recunoștință la numele, la faptele, la dorul lor de țeră și de tot ce era românesc.

Strămoșii noștri ai nu mai suntu de câtú nesce grămeși de cenușiă, dérú aceste cenușie suntu calde încă, și 'n această căldură a lorú recunoșcem căldura sângelui nostru. O ! bine cuvîntată fiă memoria lorú, a acestorú nobili și valoroși străbuni și strămoși, căci lorú le datorim totu ce avem ai, de la bradul din munte pînă la întréga țera, de la moravurile și credințele domestice pînă la dulcea-ne limbă. Rigiditatea vremurilor, care a adus ferecarea brațelor române ; grozava putere a veninului trădării și intrigelor intestine, care au adus slăbirea și

¹⁾ Al. Odobescu în *Revista Română* pe Octombrie 1861, p. 656.

disperarea sufletului românesc; invidia și rapacitatea seculară a puterilor vecine, toate n'au fost în stare d'a ne face să nu rămânem Români.

Anima ne-o spune: limba, cântecele, portul, credințele, datinele ne-o confirmă.

Marele număr al Geniilor.

Credința celor antică în Genii, credință generală și incontestabilă, se conservă la noi în aceleași condițiuni. Strămoșii, prin sollicitudinea lor d'a conserva datinele și moravurile cele vechi, au făcut ca credința în „*Serpia de casă*“ să se înrădăcească adânc în totu poporul. Modul d'a trăi, d'a practica atâtea obiceiuri, d'a crede 'n felu de felu de ierisuri; doinele de iubire se'u de jele, admirabile și adevărate ode populare, care inspiră se'u intusiasmul se'u patriotismul se'u alte idei înalte; cântecele de mesă ale lăutarilor, modul d'a se'verși căsătoria — această instituțiune care p'ote să asigure și să garanteze mărirea unei națiuni — modul d'a îngropa morții ș'a le conserva memoria, modul c'unu cuvânt al întregii noastre vieți constituie totu atâtea trăsuri caracteristice pe care le găsim în poporul român cum nu le găsim la multe altele.

Uă mulțime de documinte și de testuri ale diferiților scriitori probază marele număr al Geniilor în anticitate. Acestu număr era incalculabile, infinitu, căci fiă-care localitate, fiă-care sat, fiă-care familie, fiă-care casă se'u clădire, fiă-care omu își avea Geniul tutelaru, divinitatea specială, sub a cărei protecțiune era pus :

„*Genium esse putarunt uniuscujusque loci.*“

cum țice Festus ¹⁾, renumitul gramatic și escriptoru din evul mediu, se'u, cum și mai clar se pronunță Serviu :

„*Genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscujusque loci.*“ ²⁾

Numărul cel mare al Geniilor ilu probază și mai bine Prudențiu, scriitoru eclesiasticu, care, c'ua veemintă ș'ua ardore inspirată, combă-

¹⁾ Festus. Lexicon, vox *Genii*. «Credură că fiă-care locu are unu Geniu»

²⁾ Servius «*Georg.*» Liber I. «Anticii țiceau că Geniul este deul firescu al fiă-cărui locu.»

tea dogmele, credințele și divinitățile păgâne, p'ale căroru ruine se puneau fundamentele noiei religii. Elu întreabă cu impetuositate :

*Quamquam cur Genium Romæ mihi fingitis unum,
Cum portis, domibus, thërmis, stabuli soleatis
Adsignare suos Genios ?* ¹⁾

Esiodu afirmă că suntă așia de numeroși, în câtu e silitu a se servi, cum amă mai spusu, de expresiunea

Πάντη φοιτῶντες ὅπ' αἴαν !.. ²⁾

Nu numai atât. În epoca mai apropiată a latinității, atunci cându filosofia sceptică începea să se importe din Grecia, să se propage și să prindă rădăcină la Romani, în capitală și 'n centrurile mari de civilizațiune ale lumii, cându doctrina religiósă păgână lăsa să 'l se vedă părțile puțin solide, cându era nevoită să cedeze raționamentulu rigidu alu stoiciloru, cându în fine mulțimea infinită de deși devenia risibilă și procura satiriciloru și comedianiloru materie pentru ridiculare, iată ce sarcasme pline de spiritu avea ocașiune să împartă Petroniu :

Nostra regio tam presentibus plena est numinibus, ut facilius possis Deum quam hominem invenire ! ³⁾ *Ținutulă nostru atât de multu e plinu de divinități protectore, în câtu mai lesne ai pute găsi unu Deu de câtu unu omă !*

Filosofii platonici stabilescu și dênșii că numărulă Geniiloru este forțe mare. ⁴⁾

Dêră, pe lângă autorii din diferite epoce, suntă chiaru inscripțiunii monumentale, care vinu, ca mărturiu din cele mai temeinice, să ne convingă pe depălin că 'n adevêru fiă-care lucru își avea Geniulă seă.

Ast-felū este acêstă inscripțiune forțe antică, făcută în onórea Geniulu loculu — cum dice ênsăși inscripțiunea — din timpulū luī Ceciliu Secundulū, proconsolele Galiei Transalpine, și 'n care cuvintele de *Genio loci* suntă distinctive :

¹⁾ «Ore de ce'mi arêtați că Roma are unu singaru Geniu, cându obicinuiți a da fiă carei-porti, fiă-cărei case, fiă-cărei băi, fiă-cărai staulu câte unu Geniu alu lorū ?» — Pudentii lib. II *Adversus Symmachum* apud. coment. Lycophr. p. 105.

²⁾ Hesiodi liber I,

³⁾ Petronius cit. apud Lycophronem, ibidem.

⁴⁾ *Traité de l'opinion*, tom. VI. tab. de mat. p. 448.

I. O. M. I-GENIO. LOCI.

HUJUS. Q. CÆCILI.

U. S. SECUNDUS.

LEG. C. SERENI.

PROCOS. GALLIÆ.

• TRANSALPINÆ.

V. S. L. M.

Apoi mulțime de alte inscripțiuni, găsite pe teritoriul Daciei, probează adorațiunea acestor divinități în urma împopărării ei cu coloni aduși „ex teto orbe romano“. Iată una făcută în onoarea Geniului imperatorului Gordianu de către Petroniū Polianu, legatul legiunii XIII ș'alū imperatorului în provincia Reția etc. :

GENIO

IMP GORDIANI

PII INVICTI

AVG PETRONIVS

POLLIANVS

V. G. LEG. LEG. XIII

GORD. LEG. AVG.

PR. PR. R. ETIÆ

ET. M. BELGICAR

Asemenea uă altă inscripțiune, consacrată Geniului ordinului sacerdotal alū augurilor, de către Ittreptu și Domițianu Regulu Iponicu Hermes :

GENIO ORD

QVEM. VLP. DOM. HERMES

AVGV. COL. APVL. ORN

ORNAM. DECVR. PROMI

SERAT. VAL. ITTREPTVS

ET. DOMITIA. REGVLVS

HIPPONIC. HERMESONE

SIMVS AVGG. COL. H. P. G.

L. D. D. D.

Ceciliu Lætu, legatulă legiunii a XIII gemine, care fu adusă sê sta-
 ționeze în Dacia ¹⁾ și s'o apere de incursiunile barbarilor, dedică ur-
 mătorea inscripțiune Geniului aceleași legiunii :

GENIO
 LEG. XIII GEM
 Q. CÆCILIVS
 LÆTVS. LEG.
 LEG. EIVSDEM
 V. L. S.

Afară d'acestea, următorele două inscripțiuni, găsite totu în Dacia ca
 și cele de mai sus ²⁾ probéză adorațiunea Geniiloră de coloniă aduși pe
 malurile Istrului. Una e dedicată lui Jone, Deiloră, Deiteloră și Geniului
 locale de către Optatū, prefectulă legiunii V macedonice, erū cea-l-altă
 Geniului locale și Marei-Fortune :

IOM	GENIO LOC.
ET DIS DE	ET FORTVNÆ MAGNÆ
ABVSQ. ET	Q. APPIANVS
GENIO LOCI	MATERNVS
-- OPTATVS	PRO SE ET M.
PREF. LEG	VETIO BEL
V. MAC. V. L. S. M	LATOR EX
	V. L. S. SOL. M.

Adorațiunea Geniiloră.

Adorațiunea de care Genii eraū înconjurați în religiunea păgână este
 din cele mai mari, grațiă sanctiunii acestei adorațiunii, despre care amū
 vorbitū mai susū. Explicarea adorării Geniiloră și Eroiloră la anticī, o
 găsimū forte naturale, prin recunoștința poporului către ființele supe-
 riore. Acéstă recunoștință i-a condusū sê adore uă sumă de divinități
 propice aceloră dintre densii, cari, președendū la destinările lorū, cre-
 deaū că'i scapă de cutare pericolū, că le acordă cutare prosperitate.

Așia în anticitate, așia în evulă de mijlocū.

¹⁾ *Beiträge zur dacischen Geschichte* von Franz-Xab. Hene. Herman nstadt. 1886.

²⁾ *Idem eod. loc. cit.* pagina 165.

Precum erau adorați eroii vechiului păgânism, ca Perseu, Hercule, Teseu etc., asemenea vedurăm dându-se denumirea de Genii ai națiunilor eroilor cari se distinseră prin faptele lor resbelnice, și d. Faure afirmă că, în cea-a ce privește Francia, Ióna d'Arc și Carol Martell fură cu dreptu cuvântu adorați ca Genii tutelari ai acestei țări.

Fia-care națiune își are cu modulü acesta Genii sei, adorați de vulgü, nemuriți prin tradițiune și faptele lorü privite ca idealü la care tindü a-spirațiunile urmașilorü. D'aci represintațiunea „Geniului bunü“ făcutä sub figura unui june, încoronatü cu flori și fiindü in brațe cornulü abundanței, pe cândü „Geniulü räu“ ține in mână üä bufniță, semnulü eternei cobiri.

Adorațiunea Geniilorü la antici nu se limita numai in faptulü că erau protectorii fiä-cärei localități, ci era multü mai mare, căci primele rugăciuni și invocări la sacrificie erau adresate Geniilorü locali, ca să facä pe deü a priimi sacrificiele oferite.

Astü-felü Calfurniu , vorbindü despre sacrificiele și adorațiunea ce se da Geniilorü in asemenea ocașiuni solemne, dice :

„ Tu fă focü pe brasda verde
„ Și invocä Geniulü locului, pe Faunü și pe Larü,
„ Oferindu-le gräü săratü (pâne).“ ¹⁾

Cätü de departe gäsimü dëru originea ofertelerü religiöse, consacrate și de religiunea creștinä ! *Salso farra*, adică pânea, oferită Geniilorü, Faunilorü și Larilorü, ce pöte fi altü, de câtü prescurele nöstre de adü, unü altü soiü de *Colindețe* oferite cutărui säu cutărui sfântü ?

Së urmämü änsë cercetarea diferiților scriitorü anticü, cariü ne dovdescü marele numëru alü Geniilorü și adorațiunea lorü. Falaris, intr'üä epistolä către Imeri, are pasagiulü acesta : „*l'amü läsati in voia deüțelorü de care e stäpänitü și 'n a deilorü și eroilorü ce ai (sub protecțiune) pämentulü Imerider*“ ²⁾, din care se constată pluralitatea deilorü și eroilorü, protectorii din Imerida.

¹⁾ „ tu cespite vivo

„Pone focum, *Geniumque loci*, Faunumque Laremque
„*Salso farra voca*.“ *Calphurnii* egloga V.

²⁾ Phalaris in *epistola quadam ad Himeræos* cit. ap. coment. Lycophronis. pag. 105 edit. 1697.

Arnobiu, unul din genialii și celebrii scriitori ai eclesiei crestine, găsesce culpabilă adorațiunea Geniilor, Faunilor etc., și dorește a se stinge uă asemenea credință, care cu toate astea rămase și fură nevoiți a o tolera, schimbându-le numele în acela de *Ăngeri sėu Sfintți*. Iată ce muștrare face acestu scriitoru și cu ce curiozitate :

Prudentissimi vobis videntur nec reprehensionis ullius, qui Faunos, Fatuos, civitatumque Genios, qui Pausos reverentur atque Belonas! 1)

Cei cari venerază pe Faun, pe Fatue și Genii orașelor, pe Pausi și pe Belone, vouă vi se pară cei mai prudenți și cei mai nedemni de nici uă muștrare!..

Filostatū, în următoarele rënduri, dă numele de ἑρωεσ, eroi, Geniiloru tutelari ai Beoției :

Και πάλιν ἀπομολησάσα πρὸς Βαρβάρους Βοιωτία σενάξατε οἱ κατὰ γῆς ἑρωεσ. 2)

Si voi, eroi de sub pământu, veți suspina pentru Beoția, trecându la barbari.

Tertulianu, marele apologistu alu creștinismulu în leagănū, recunoșce că credința în Genii și adorațiunea lorū era adâncu înrădăcinată, căci nu cu puțină semnificațiune se esprime, cându dice :

„Certe, si quis loci Genius, ingemebat“ 3).

Ca să arătămū ănsu pe deplinū câtū era de mare adorațiunea acestu genū de divinități, să adaugemū că nu trecea nici uă ocașiune, în care să nu se chläme în ajutorū *Șerpele de casă*, adică „*Geniulu loculu*“, și mai cu oșebire în împrejurări neprevădute, la toate actele domestice, la toate mușțamirile de vr' uă bine-facere.

Penē ș'atunci, cându dau ceva de pomână, celū miluitū, în locū să le mușțămescă, implora pentru dēnșii protecțiunea „*ăngerulu tutelaru*“, nici mai greū nici mai ușiorū de câtū s'arū dice cuvēntulū salvonū la noi ađi : *bog-da-proste!* Mărturia cea mai temeinică despre acēsta ne-o dă același părinte alu eclesiei, cându dice : „*si dederō eleemosynam vel aliquid praestitero beneficij, et ille mihi Deos suos vel coloniae Genium propitios imprecetur“ 4).*

1) Arnobii liber I.

2) Philostrati libro I, in «*De vita sophist. in Dionys.*»

3) Tertulianus, liber. I. «*De Pallio.*»

4) «*De voui fi datū ceva de pomână cui-va sėu voui fi făcutū vr' uă bine-facere, apoi și elū își rōgă deū sėu Geniulu coloniei s'emi fiă favorabil.*» — Tertul. in *De idolatria* cap. XXII.

Diferitele atribuțiuni și onoruri date Geniilor. — Recapitulare.

Anticii d'acum 2-3 mii de ani obicinuiau să salute cu religiozitate și să onoreze pe Genii locali, ori de câte ori intrau în vr'ua țără, ținută sevă orașii, precum și ori de câte ori se întorceau în patriă, după o absință oăre-care. Credeau că acea localitate e pusă sub îngrijirea a câte unui Geniu, credeau că e o datorie din cele mai de căpeteniă ca să salute țera, pământul, clădirea în onorea Geniului. Acestă credință dete nascere unui obicei, unei datine din cele mai răspândite 'n lumea vechiă. Eschile, în piesa sea intitulată *Agamemnone*, are următoarele versuri :

Πρώτον μὲν Ἄργος καὶ θεοὺς ἐγγχωρίους
Δίχη προσεπεῖν, τοὺς ἐμοὶ μεταίτιους
Νόζου. . . .¹⁾

D'aci se dovedesce că, oă dată cu salutarea țerei pe care puneau piciorul, salutaă și mulțamiau *deiloră locali* — Geniiloră — cărora le atribuiau fericita ocaziune d'a fi putută reintra sevă sosi în cutare sevă cutare localitate.

Ideia religioasă nu părăsesce nici un momentă pe muritoră, fiă în anticitate fiă în timpulă nostru; fiă în esiliu, fiă în patriă; fiă pe apă, fiă pe uscată.

Plaută pune pe unulă din personajele din piesa sea *Bachide* să dică :

*Herilis patria, salve, quam ego biennio
Postquam hinc in Ephesum abii, conspicio libens* ²⁾.

Ovidiă, vecinulă nostru ospete d'acum nouă-spre-dece secale, spune în „*Metamorphosele*“ sevă :

„*Cadmus agit grates peregrinaeque oscula terae
Fingit et ignotos montes agrosque salutat* ³⁾.”

¹⁾ «Antăii trebuie a saluta Argos și pe *deii locali*, cari mi-au causată întorcerea

²⁾ «Salutare, patriă stăpână, pe care te vedă bucurosă

«După doi ani de zile de cândă plecai d'aci la Efesă.»

³⁾ «Cadmu mulțamesce Deiloră, sărută pământul străimă și salută munții și câmpiele necunoscute.» Ovidii *Metamorphoseon* lib. III, vers. 24—25.

S'ascultămă ănsă ierăși pe marele eclesiastică Tertuliană. E tocmai timpulă cândă creștinismulă prinde rădăcini pănă și 'n celă mai nelăsemnată anghină de pământă și cu pași miraculoși se propagă în lumea romană. Desculții apostoli ai dogmei persecutate, aci hănduiți, colo îmbrățișiți și venerați, își vėrsă sângele în două-spre-dece diferite locuri. Atunci Tertuliană scrie și adresază memorabilele sėle apologii imperatoriloră romană, cari, chiară prin originea, ginteă și mai alesă prin pozițiunea loră, esitaă d'a aduce vr'ună prejudițiu păgânismului, religiunea statului, prin protegierea creștinătății. Tertuliană constată adorațiunea pământului patriei în onorea ăeiloră locali și se esprime astăfelă în *Apologetice* :

„Respândiți, împrăștiți, lipsiți și de ceră și de sora, rătėescă prin orașie, fără tovarășiă, fără ună ăeu conducătoră, nefindu-le permisă nici măcară sė adore pământulă patriei, după cum ai dreptulă cei ce pună piciorulă pe dănsulă“ ¹⁾.

Filostreată în *Eroicele* sėle constată același lucru : Κατάπλεόσαντες δέ και τήν άσπασάμενοι, βαδιζουσιν έπι τή ίερήν, και προσευόμενοι τή Αχιλλεί, και θυσόντες ²⁾.

Simachă totă la *Serpia de casă* face alusiune, cândă ăice : „octavo demum die, multa reluctatus intineris difficultate, Larem patrum salutavi“ ³⁾.

Dėră nu numai că salutaă pe ăeii locului și, în onorea loră, pământulă unde sosiaă, ci le făceaă și sacrificie : astăfelă putemă afirma fără esitațiune că sacerdotiulă la Elină și Romană fu, în respectulă Geniiloră, desvėluită pănă la cele mai imperceptibile formalități și rituri posibile. Așia la dănsi „cei ce sosiaă într'ua țeră străină era obiceiă sė sacrifice ăeiloră locali și eroiloră“ ⁴⁾.

Ăđi acestea — salutare și sacrificie — la poporulă română abia se conservă în miniatură și sub scutulă nestrăpunsă ală religiunii. Cândă

¹⁾ Tertuliani *Apologetica* cap. XXI.

²⁾ «Sosindă și sărutândă pământulă, mergă la altare (temple) și ca sė se vage de Achile și ca sė sacrifice.» — Philostrati *Heroic*.

³⁾ «In fine într'a opta ăi, după ce m'amă luptată cu multa greutate a drumului, salutaă ăeulă patriei.» — Symmachus, lib. V, ep. LXVII.

⁴⁾ Apollonii scholiastes extremo II.

ajunge în vr'ună țără străină, în vr'unu orașiu seî localitate la care a plecatu, Românul își face uă cruce, pronunțându : „mulțămescu'ti, Dómne, că m'ai ținutu sănētosu ca s'ajungu ș'aci ! “ Aceași cruce își face și cându plécă : rógă pe Dumneđeu sē'lū ție sănētosu pe cale și se'lū reîntórcă neatinsu. Avemă dérú în miniatură rudimentele unei credințe atátu de vechi și dovéda că religiunea creștină, neputēndu sterge credințele și obiceiurile păgāne, a fostu silită sē le adopte, investindu-le cu costumulú ce'i convenia mai bine.

Codinú dice : „așia dérú, după ce au ajunsu, precum era destinatú, *făcურă sacrificiú Geniilorú* unú corbú etc.“ Apoi le oferiau *vinú* și *támăie*, ca cum noi amú oferi ađi, după institutele ecleslastice, luminaři și prescură. Uă dovédă temeinică găsimú în următorulú distichú :

Protinus egressæ superis, quibus insula sacra est,
Flava salutatis thura, merumque damus ¹⁾.

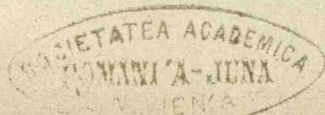
Asemenea Eliodoru se esprime astú-felú : „așia dérú, mai antáiú mergeau țiindu-se totú-dé-una de marginile Nilului și de locurile de lângă acestú riu ; dérú, după ce au ajunsu la eataracte, sacrificandú Nilulu și *đeilorú pământulú*, schimbândú direcțiunea, se țineau mai multú de mediteranea“ ²⁾.

Devoțiunea anticilorú către đei loculu nu se opria numai aci. Nu numai că eroi locali erau adorați ca đei, nu numai că bărbăția și curagiulú li se immortalisau, se đeificau și sub a lorú protecțiune se puneau acea regiune—admirabilé combinațiune cu scopú d'a stimula și mai multú pe eroi în acele timpuri de resbele și ciocniri continue — nu numai că ori-cine intra în vr'ună regiune saluta pământulú pusú sub protecțiunea đeilorú și eroilorú, dérú și cei ce aveaú sē plece într'ună altă regiune, chiarú ș'aceia le făceau sacrificie : *θύειν τὰ ἀποβατήρια*, *sacrificie de călătorii*.

Đeca necesitatea d'a pleca era pré mare, în câtú nu mai era timpú de sacrificie, anticii se mulțamiaú sē sărute pământulú patriei pe care'lú părăsiau, și sē'lú dică *adio*.

¹⁾ «Plecandú îndatú, dămú támăiú galbenă și vinú đeilorú pe care'i salutămú și sub a căror sacrá protecțiune e pusă insula.» — *Epistola Cydippi ad Acontium*.

²⁾ Heliodori lib. I.

Astfelu Ovidiu, narându în *Metamorfosele* se transformarea Ecubei în cătea, în partea în care ne arătă pe Ecuba, soția lui Priam, luată în navă de la mormintele copiilor săi, are următoarele frumoșe versuri, care vinu în confirmarea coloru ce susținemu :

„Acumu vântulu Boreas îi silescu să plece : vecele, inflata d'ua adinare propice, isbescu catartulu, și corăbierulu ordonă să se lase pânzele în voia vântulu. . .

„Troia, adio ! . . Suntemu smulși din sinulu tău ! strigă Troianii carii plecau captivi și, sărutându pământulu, părăsescu locuințele patriei date pradă foculu :

„Troia, vale !... *Rapimur, clamant, dantque oscula terræ*
„Troades, et patriæ fumantia tecta relinquunt.“ ¹⁾

Teofilactū Simocatū, într'ua epistolă, spune că, plecându către Etna, diseră Aticei *salutare* : — *χαίρειν τη Αττικῇ!* . . .

Si tôte acestea se făceau, anc'ua dată, în onorea Geniulu localu, în onorea Țeulu domesticu protectoru, care era represintatu și adoratū sub formă de Șerpe.

Din cele espuse pên'aci, constatămū dērū, cu documintele și mărturiile clasiciloru scriitorū, că numărulu Geniiloru la cei anticū era imensū, de ore-ce fiă-care locū își avea Geniulu său, ba chiarū, după espresiunea lui Petroniū, mai lesne gășia prin locurile neâmblate unū Geniū de câtū unū omū ; că pênē și inscripțiunile lapidare concurgū a constata adorațiunea Geniulu loculu, *Genii loci* ; că adorațiunea lorū era forțe mare, prin sancțiunea de care era însoțită ; că autoritatea le era multū augmentată prin faptulū d'a fi cei d'ântăiū invocați la sacrificie, dintre care ua parte era a lorū. Totulu fiindū sub imediata-le protecțiune, Genii localū erau chiămați în ajutorulu celorū bine-făcătorū și, din credința firmă în sacra-le putere, născu datina sărutării pământulu și salutării localității în care sosiaū pentru prima oră, făcendū *sacrificie de căletoria*.

Șerpīi de casă. — Identitatea lorū cu „Genii localū“. — Scurte notițe despre cultulu șerpelū.

Familia română, a cărei organizațiune după a strămosescilorū familie romane, 'a garantatu conservarea naționalității nōstre pênē adī, este

¹⁾ Ovidii *Metamorph.*, lib. XIII, vers. 418-421 pag. 475.

unica care ne-a transmis credințele, tradițiunile și obiceiurile din vechime. Déca visităm ađi acele umile căsuțe invelite cu paie seú trestia ale sătenilor români, și déca întrebăm despre *Serpit de casă*, primul răspuns ce dobândim este că *fiă-care casă își are șerpele seú*, precum anticii diceau : *Genium esse uniuscujusque loci*.

Ce este acestú *Serpe de casă*? Nimicú altú de câtú *Geniulú locului* alú păgânilorú, și probele despre acésta suntú destulú de numerose.

Servius ne spune, în modulú celú mai lămuritú, că *nu e nici unú locú fără de Geniú, care în cele mai multe casuri se aréta sub formá de șerpe* ¹⁾, éru Propertiiú că *vechiulú Lanuviu se aflá sub tutela Draconelú încolăcitorú* ²⁾.

Montfaucon constată asemenea, în scrierile archeologice, că Geniú suntú desemnați sub formá de șerpe : *serpentum forma depicti sunt* ³⁾.

Isidorú nu mai lasá nici umbrá de îndoielá despre identitatea Geniilorú cu a *Serpilorú de casá* la noi, cândú dice „*éru șerpit la cei anticí adesea erau luați dreptú Geniú locurilorú*“ ⁴⁾.

Virgiliu, în nemurítorea *Eneidá*, vorbindú despre plecarea lui Enea din Cartaginea, despre întórcerea în Sicilia la Aceste, și despre sacrificiele funebre făcute umbrelorú lui Anchise, ne spune că abia pronunță cuvintele prin care salută cenușia și umbrele părintesci, și d'ná datá „unú șerpe lunecosú, de la basa sanctuarului, se svércoli de șépte ori în șépte mari încolăcitorí, încovâindú încetú morméntulú. Enea rămase imărmuritú la vederea lui — *obstupuit visu Aeneas!* — Șerpele énsé, cu multe încolăcitorí, se téri printre vase și printro pahare, gustá din bucate, și apoi, fără se facá vre unú réu, dispáru pe la baza morméntului. Acésta cu atâtú mai multú îi făcú se' conserve nesce onorí ne-măipomenite, cu câtú nu sciaú déca nu cum-va trebuie se cređá că este *Geniulú locului*, servitorulú părintelú seú Anchise“ ⁵⁾.

¹⁾ Nullus locus sine Genio est, qui per anguem plerumque ostenditur. — Serviu în *Eneid.* cart. V.

²⁾ *Lanuvium annosi vetus est tutela Draconi* — Propertii lib. IV. *Elog.* VII.

³⁾ Montfaucon în *Antiquit. græcis et romanis* edit. 1757, pag. 73.

⁴⁾ «Angues autem apud veteres pro Geniis locorum erant habiti semper» Isidori *Orig.* lib. XII, cap. IV.

⁵⁾ Virgiliu în *Eneida*, cart. V, vers. 84-96.

Iată d'érú probatú că Genii la anticí erau represintați sub forma de șérpe, că șerpii, ca deí locali, erau priviți și adorați ca servitori ai deilor, că, fiă-care locú av'endú și Geniulú seú, acestú Geniú s'ar'eta sub soldii celuí mai inteliginte dintre t'êr'etóre : șérpele.

Și era și naturele ca Genii locuí s' aibă forma șerpelui, căci cultulú acestuí animalú, cândú sub nume de Dracone, cândú sub genericulú nume de Șérpe, existe din cele mai vechi epoce și s'a conservatú multe secole de secte a carorú numire e luatá de la *ὄφις*, șérpe. Uă sectá idolatrá dintre Evrei, cunoscutá sub conumele de *Serpenticoni*, adora șérpele de aramă pe care Moise'lú rădicase în desertú spre a vindeca pe cei mușcați de reptile veninóse. Ac'está sectá s' mánșinu printre Ebrei p'êně pe timpulú regeluí Ezechia, anulú 3309 de la crearea lumií ¹⁾. Cultulú șerpelui a esistatú și la Egipteni, p'ale cărorú monuminte se v'edú fórte adesea figurândú aceste animale ²⁾.

Șérpele ocupă unú locú fórte însemnatú în cultulú egipténú. Dupá documentarea lui Porfiriu ³⁾, Egipteni în cele mai profunde secole adoraú unú singurú deú, numitú *Cneph* și represintatú sub formá de șérpe ținđú unú ou în gurá ⁴⁾. Apoi, cândú admiserá cele doué principie, alú binelui ș'alú r'elui, adorará doué divinitáți sub formá de șerpí, ținđú unú singurú ou în guri, precum constată uă petró pusá de Aulú Ernleii úrme pe morm'entulú soției, copiilorú și urmașilorú seí ⁵⁾.

Unú admirabile monumentú, găsitú în cea mai bună stare, represintă statua lui Serapis, Joue alú Egiptenilorú, încolăcitú d'unú șérpe de șése orí imprejurulú corpulú, de la umeri p'êně la picioare. Cu mâna dréptá îi ține códa, érú pe cea stângá o are în vestm'entú sub încolăciturile șerpelui. În spațiele lăsate pe haina deului, se v'edú semnele zodiaculú ⁶⁾. Uă altá asemenea statué represintă pe Iside cu corpulú încolăcitú de șérpe ⁷⁾.

Pe lângă acestea, pe fórte multe monuminte, inscripțiuní și vase egip-

¹⁾ Vechiulú Testamentú, carte a IV despre *Regi*.

²⁾ Montfaucon *Antiqu. Rom. etc.*

³⁾ Citat. apud Eusebium *Praep.*

⁴⁾ Montfaucon în *Antiquit. graec. et roman.* ead. edit.

⁵⁾ Idem eod. loc. în tabula LXX figura 1.

⁶⁾ Ibidem în tabula LXXV figura 6 pag. 164.

⁷⁾ Ibidem ead. tabula fig. 7 p. 166.

tene, se vedă șerpi încolăciți pe bastoanele cu care sunt reprezentate în mână divinitățile adorate de acele vechi popor¹⁾.

La Elinii antic, Esculap, zeul medicinei, avea ca emblemă șerpele răsucit pe caduceu și vindecător²⁾. Igiena e asemenea desemnată cu șerpele în mână.

Un însemnat număr de vechi monuminte reprezintă diferite divinități cu șerpi la picioare, împrejură sevă pe bastoanele ce țin în mână³⁾.

Fiind consacrat Minervei, șerpele simboliza la cei anticți înțelepciunea, erva ca constelațiune pe ceru reprezinta timpul, prin încovăiaăturile selev.

Cine a citit scrierile și mitologia anticilor își aduce aminte cum colo, în Chelchida, Dragonele păzia „lana de aur”, dincolo „merele de aur din grădina Esperidelor”, mai dincolo „fontana Castaliei.”

Draconelev și șerpelev au așă unu cultu din cele mai tînse în oriinte, și ervașă creștinismul nu l'a putut înlătura.

Legendelev creștinilor, și în speciă basmelev Românilor din Dacia, îi atribuiesc unu rol din cele mai însemnate, fiă ca *Smeu*, fiă ca *Șerpe cu aripe*, fiă ca *Șerpe de casă*.

Evul mediu îl adora în ferial selev : cavalerii făcuseră dintr'ervașul emblema faptelor strălucite și 'lă sculptau pe armelev lor.

Acastă viețuitoare singulară fu amestecată în tôte și pretutinden, și în totu-dé-una fu simbolul sub care s'ascundea unu faptu istoricu, adesea ună *prevestire*, ună *calamitate*.

În parte șerpelev semnifică triumful binelui asupra răului, alu dreptului în contra nedreptului, alu luminii în contra întunericului : arhanghelul Michael e reprezentat ca resturnându Dragonel infernale, înamicul genului uman ; Fecióra, mama rescumpărătorului lumii, sdröbesce cu piciorul capul Dragonului prin care răul a venit în lume ; martirii creștinismului ucidu șerpelev cu lancea, și la basa crucii pe care Christ este răstignit șerpelev e reprezentat ca simbolu alu învingerii răului, ignoranței, servitudinei.

¹⁾ «Serpens baculo circumdatus longe frequentissimus est in schemasibus ægyptiacis» — Eod. loc. p. 167.

²⁾ Eod. loc. in Montfauc. *Antiq. gr. et rom.*

³⁾ Eod. loc. tabula XXXVIII fig. 4.

„Șerpele — dice Chateaubriand — se asociază firesc cu ideile morale și religioase, ca printr'unu felu de influință ce are asupra *destinelorū noastre* : obiectu de orōre și de adorațiune, ōmenii seū cā aū pentru densulū nā urā ne 'mpacātā seū cā cadū inaintea geniulū seū. Minciuna 'lū chiamā, invidia 'lū pōrtā 'n ānimā și elocință la caduceulū seū ! In infernū formēzā biciulū Furielōrū, in cerū eternitatea face dintr'ensulū simbolulū seū ! Privirei lui farmecā pasērile 'n aerū și, pe paiele din iesle, ōuia 'l dā laptele seū.“

Era dērū naturale ca ȕeulū de casā, Geniulū domesticū, sē pōrte forma unū Șerpe, numitū asemenea *Șerpele loculū, Șerpele domesticū* ori *Șerpele de casā*.

Credința în Șerpii de casā și sancțiunea acestei credințe. — Șerpii la Daci. — Concluziune.

Dēca ascultāmū acele frumōse anecdote, acele poetice basme și legende, pe care imaginațiunea poporulū le-a inventatū ca printr'ensele sē dea la luminā credințele, datinele, superstițiōsele prejudiție și aspirațiunile sele ; dēca asistēmū la povestile ce se spunū in adunāriile bētrānilōrū seū bētrānelōrū din cutare ori cutare cātunū, la ședētorile junilōrū și jumelōrū, ne pomenimū rāpiți de narațiunea naivā și variatā despre *Smei și Smeōice*, fiiințe supranaturale ce s'apropiā de *Geniū* și de *Feie*, despre narațiunea diferitelōrū aparițiunī ale *Șerpelū de casā*, care la cutare s'a arētātū ca prevestire pentru unū rēū, la cutare cā mustrare pentru unā nedreptate, la cutare ca pedēpsā pentru unū sacrilegiū. Ca și *Geniū* la antici, astfelū la noi Romāniū ađ e aceași și 'n genere respāditā in poporū credința cā Șerpele de casā e unū mesagerū alū voinței divine.

S'arētā rarū și e d'unā frumusețe admirabile, spunū sātenii seū sātenele ce l'aū vēdūtū. D'unā colōre argintīā închisā, cu soldī sclipitori, c'unā privire pētrunđētōre, c'unū fiorū care 'l dā unā putere divinā, și insoțitū d'acea influință asupra *destinelōrū* despre care vorbesce Chateaubriand. Șerpele de casā la Romāni n'are nici unā deosebire de urmāforulū *Geniū* tutelarū, descrisū cu atāta arte de Stațiū in *Tebaida* sea :

„Intre acestea, ca unā sacrā orōre de cāmpiele de pe lāngā pādurea

lui Acheu, se rădică unu Șerpe de sub pământu, și, stringându-se, se târâscă c'ua lungime enormă, lăsându-se apoi pe spate. Lumina ochilor îi este lividă ; verdea spumă a veninului de care este plinu i se inflă în gușiă ; trei limbi i se bată ; are trei șiruri de dinți, ș'ua glorioasă creastă i-se mișcă pe aurita'y frunte. Agricultorii dîseră că este unu sântu mesageru alu tonantelu Inachu, sub a căruj protecțiune se află acelu locu și care are însemnata onore a altareloru silvestre¹⁾.

Poporul român crede că fiă-care casă își are Șerpele seū, sub a căruj protecțiune se află, precum anticij credeaū că fiă-care locu își are Geniulū tutelarū, ca și fiă-care orașiu, precum crestinismulū admite că fiă-care ființă umană are câte unu ângerū care'j priveghiăză acțiunile.

Ceva mai multū : cei anticij credeaū nu numai că totū omulū își are Geniulū seū supraveghiătorū, ba încă cei mai multij atribuiaū fiă-cărei ființe umane câte doui Genii, unulū bunū ș'altalū rău : *imo multi duos cuius homini Genios tribuunt, bonum nempe et malum*²⁾. Astfelū și la noi actualminte poporul crede, în crestinismulū seū, că orice omū are unu ângerū și unu demonū, celū d'ântău îndemnându'lū la fapte bune și la practicarea virtuții, celū d'alū doilea împingându'lū la fapte rele și ispitindu'lū cu ademenirile vițiului.

Șerpele de casă locuiesce în grindele din care e construită casa, mai alesū sub strêșină, comunulū adăpostū alu locuințelorū, și nu se vede de cătū în circumstanțe grave, cândū are să prevestescă vr'unuia din membrii familiei vr'unū incidinte ôre-care.

Aparițiunea lui este fără veste și 'și-o face seū la pragulū ușei, seū în patulū din casă, seū mai ca sēmă pe vêtra focului, pusă la cei vechi sub protecțiunea Vestei și personificându *puritatea*. Acela, care 'lū vede, va fi neapăratū isbitū d'ua calamitate, și frica ce 'lū stăpânesce, prin credința către Genii, îlū imple de fiorū.

În acêsta găsimū conservată menirea Geniului domesticū, care la anticij era unu oraculū, êrū la noi aparițiunea lui uă prevestire.

Dêca ênsē imprudentele ce 'lū va întempina cutěză se-'lū ucidă, apoi

¹⁾ Statii «*Tebaida*» cart. V.

²⁾ Montfaucon loc. cit. pag. 73 ead. edit.

poporulă incredințeză că nu peste multă trecere de timpŭ uă aspră pedepsă va veni sê 'lŭ isbescă : sêu că înebunesce, sêu că se paraliséză, sêu că móre ! Prin urmare avemŭ și sancțiunea credinței în Geniŭ, păstrată cu același profumŭ alŭ elasicității : asprele pedepse ce suferiaŭ în anticitate cel ce cutezaŭ a atenta la demnitatea divinității tutelare a căminului !

Uă dată ce s'a arêtatŭ unuŭ individŭ ș'acesta nu i-a făcutŭ nici unŭ rêu, ci l'a scosŭ binișiorŭ afară, Șerpele de casă dispore și nu se mai arêtă. Inofensivŭ, elŭ nu face de cătŭ prevestesce uă întâmplare, lăsândŭ în urmă — pentru cei în stare d'a cugeta la faptele lorŭ — uă remușcare continuê ș'uă căință nestêrsă pentru cutare sêu cutare rêu, pentru cutare sêu cutare sacrilegiu, care, prin turmentări sfâșiătoare, desoléză și grăbescŭ finele vieței aceluŭ individŭ ! Acestă e singura explicațiune rațională a aparițiunii Șerpilor de casă.

Faptele acum suntŭ diferite. Ast-felŭ se naréză că unŭ Francesŭ, călătorŭ prin părțile Daciei, se opri la casa unei familie române din Transilvania și găsi pe stăpâna casei plângendu'și copilașulŭ mortŭ în vêrstă de trei ani, după aparițiunea Șerpelui de casă.

— „Băgasemŭ de sêmă, nara dênsa, că copilulŭ lua pânea ce'ŭ damŭ și peria uă bucată de timpŭ de casă. Intr'uă ȝi 'lŭ luaŭ din urmă și 'lŭ găsiŭ într'uă tufă, alătorea c'unŭ șerpe mare, care'ŭ mânca din mână bucățica de pâne. A doua ȝi duseŭ și pe bărbatu-meŭ se vedă acestă minune, și se spăimêntă, vedêndŭ monstrulŭ de șerpe selbatecŭ și veninosŭ, pôte chiarŭ făcêtorŭ de rêu. Ilŭ ucise dêrŭ dintr'uă singură lovitură de secure.“

Era Șerpele de casă, care s'arêta 'n familiă cu uă prevestire, și, fiindŭ că imprudintele tată procedase prin uciderea animalului interpretŭ alŭ voinței divine, nu trecu multŭ, și'uă durerôsă ș'amară pedepsă veni sê confirme credința poporului și respectulŭ lui către aceste divinități. Intocmai după modulŭ pedepselorŭ ce anticii credeau că suferê celŭ ce maltrata Geniulŭ locului, asemenea și la Români sacțiunea nu e mai puținŭ inevitabilă, cândŭ Șerpele de casă este violatŭ, căci... narațiunea urmêză :

— „Copilul vine și 'și vede amiculă mortă... Disperată, se întorce a casă plângendă și strigândă câtă îi lua gura : *Puiul ! Puiul !*... Nemicu nu'lă consola... După ună plânsă continuă în timpă de cincă zile, muri strigândă încă'ă dată și pentru cea din urmă óră : *Puiul !*“ ¹⁾

De bună sémă c'asemenea accidinte n'ău uă mică influință asupra poporului : credința devine generală și se transmite din colibă în colibă, din familiă în familiă, din sată în sată.

În alte părți se povestese cum Șerpele de casă a venită pên'a mânca din același blidă laptele ce copiii din familiă împărțiau cu toții. Fiindă inocinte și inofensivă, prevestitoră numai de bine sêu rău, Șerpele de casă îlă vedemă arătându-se de ordinară copiiloră, totă atâtă de inocință și de inofensivă ca și densusulă.

Alte asemenea fapte întemplate în diferite epoce se relatează cu destulă venerațiune. Colo Șerpele de casă s'a arătată agricultorului, ș'acesta, luând-o dreptă uă rea prevestire, s'a dusă s'și revédă recolta și astă-felū și-a scăpat-o de nisce rēi-făcētori, cari erau să'ī dea focū ; dincolo Șerpele de casă, provocândă prin aparițiunea sea rugăciunile servitoriloră bisericeii, a făcută ca acea casă s' prospere într'ună ană câtă în dece.

Pentru cei bunī aducendă binele, pentru cei răi rēulă, cultulă și venerațiunea acestui animală, care represintă pe Genii, se găsesce în fiă-ce bordeii, în fiă-ce căsuliă, și Romănuulă, de și nu'ī adresază închinăciuni — căci ađi divinitățile Olimpului, adorate de anticī, suntă înlocuite prin sfinții și āngerii crestinismului — cu tóte astea îlă respectă și 'ī conservă credința c'ă pietate deosebită.

Precum în vechime se adoptase ca sacramentală acēstă frasē, care ne dovedesce identitatea Geniiloră cu Șerpii de casă în forma căroră erau represintați, frasa :

Pinge duos Angues, pueri : sacer est locus ! ²⁾

totă așia sătēnulă nostru consideră ađi ca sfântă loculă în care Șerpele de casă s'a arătată, și nu s'apropiă de densusulă, nu șēde într'ensulă în timpă de șēse sēptēmāni.

¹⁾ Michelet «*Légendes du nord*» p. 334. ap. Missail în «*Aten. rom.*» p. 249 din 1867, No. 8—9.

²⁾ Copii, desemnați două Șerpi : loculă e sfântă !

Precum în vechime se făceau sacrificie pentru îmblândirea zeilor, a cărorți decisiune Genii veniau s'o îndeplinescă, totu astu-felū și adî creștinulū poporū din Dacia aduce sacrificie și rugăciuni religiose la aparițiunea *Serpelui de casă!*

Lăsatū mai multū sub influințele Romei păgâne, fiă din cauză că Dacia a luatū uă parte mai mică de câtū alte națiuni la mișcările religiose europene, fiă din cauză că multū timpū poporulū românū n'a pututū citi biblia și evangelia în limba sea natală ¹⁾, fiă din cauza că nu'și putea uita cu nici unū prețū credințele mostenite de la metropola sea, Românul pe nesimțite și prin grozave sbuciumări își păstră naționalitatea curată și temeinică, căci și-o păstră prin limbă, prin credințe, prin cântece, prin portū, prin tradițiuni etc. Chiarū după ce se creștină, păgânătatea 'i era pré inerinte esistenței ca să pótă renunța la densa. De aceea-a unū literatū Domnū alū Moldovei se miră că poporulū sētū „și la nunte, la îngropări, și la alte întâmplări, sciute de dēngiș, cinstescū prin versuri și cântări *nisce dumneđeiri necunoscute și duhluitoare a idoli daci*”²⁾.

„*A idoli daci*” dice Cantemirū, și are nullă dreptate, căci, în adevărū, credința în *Serpele de casă* e și de origine dacică.

Zalmose, legistatoretē și filosofulū Dacilorū, ca discipulū alū lui Pitagora, nu putuse să nu se fi imbibatū de maestrulū sētū în credința către *δαίμονες ἐπιχθονιοι* generalminte recunoscută ș'atātū de firmă la Greci, în acei timpī cândū păgânătatea era în fióre. Zalmose, învêștândū pe Daci să cređă în nemurirea sufletului, nu le putea arêta într'unū modū mai lesne de înțelesū acēstă nemurire, de câtū esplicându-le, după sistema metempsiociei a lui Esiodū, și prin urmare ș'a lui Pitagora, transformarea sufletelorū umane în *Eroi* și *Genii*, pe Genii și Semi-zei în *Dei*.

Cu modulū acesta Zalmose — care, fiindū de origine tracică, mai avea ș'unū nou puternicū motivū d'a să se fi inișiatū în acēstă doctrină, din

¹⁾ «Infl. bibl. asupra eloc. rom.» de V. A. Urechia în «*Bul. instr. pub.*» pe Octombore 1865 p. 126.

²⁾ Cantemirū în *Descrierea Moldovei*, p. 286.

causă că ea s'atribuie lui Orfeu, născut în Tracia ¹⁾ — fu condusă a le indica și reprezenta acestu felu de divinități sub figură de *Sérpe*.

Numai astu-felū putemū esplica marea favóre în care s'afiau Șerpii la Daci. Numai astu-felū putemū pricepe terea lorū credință că Șerpii suntū divinități tutelare domestice. Numai astu-felū ne putemū da sēma pentru ce 'i aveau ca stindarde la armată, sub a cărorū protecțiune își puneau resbelnica-le sōrte. Numai astu-felū putemū esplica găsirea la totū pasulū de figurī de șerpi, sculptate, desemnate sēu turnate, pe vasele sēu ornamiintele pe care archeologia le întâlnește ca unū ce de mare prețū prin Dacia.

Prin urmare are dreptate Cantemirū sē dīcă că divinitățile ce adoră Românii suntū „dulbuitōre a idoli daci.“ Are dreptate cu atātū mai multū și poporulū, cu cātū acesti idoli, aceste reprezentațiuni ce s'au conservatū în colonia latină de la Istru, suntū și *romane* și *dace*, ca și sângele sēu.

Ce documinte mai elocinte putemū cita pentru originea noastră, ce probe mai neîndouioșe, de cātū aceste seculare credințe, de cātū aceste nobile și pioșe tradițiuni, pe care nici miseria, nici foculū și sabia pe sub care a trecutū neamulū românescū de la stabilirea sea 'n aceste țeri, pe care c'unū cuvēntū nimicū nu le-a pututū sterge?

Și ce? S'arū mai putē îndoui cine-va despre naționalitatea noastră, pe cātū timpū aceste strălucite monuminte — tradițiunii și credințe, moravuri și datine — arū sta neclintite?

Numai nimicirea cu desēvēșire a animelorū adevēratū române și numai uitarea acestorū mărețe tradițiunii, credințe, datine și moravuri arū putē aduce peirea romănētății. Pen'atunci ensē va trăi, și va trăi cu demnitate, pentru că demnă e sōrtea unei posterități, care a sciutū rămâne atātū de fidelē în păstrarea tesaurilorū prețioșe ce strămoșii i-au încredințatū. Va trăi cu limba și cu originalitatea sea, va trăi neîntreputū, pe cātū timpū se vorū găsi anime pline de dorulū de țēră și de totū ce e alū țērei, fiă limbă, fiă datine, fiă credințe, fiă obiceiuri, fiă tradițiunii, fiă instituțiunii. Va trăi, cum trăi penē ađi, căci — dīce Băl-

¹⁾ Veđi «*Cur oracula edi defierint*» p. 415 ap. Plutarchum.

cesculă — „potopul de nații barbare și furtunile veacurilor ce trecură peste pământul vechiei Dacie, de la desbarcarea lui de Romani, nu-lă putură deșerta de acești locuitori cari prinseseră rădăcină puternică și adâncă înfipță în aci. Romanii se păstrară dărū în tótă întinderea Daciei, cu limba, cu obiceiurile străbune, cu caracterul lor național....”¹⁾ Va trăi pênă se vorū mai găsi guri care se pronunțe, în deplină conștiință de naționalitate : *'nobis principium Roma superbe dedit!* Ca s'ajungă însă unde cu toții dorimū, noi conjurămū pe Romani se păstreze și d'aci 'nainte, cu aceeași pietate și iubire, cea-a ce ne-a lăsatū străbunii !

Să ne întorcemū capulū, toți căți avemū dorū de țeră, de la deșertăciunile născocite de lene seū de spoielă, căreia în deriderea i-se dă numele de civilizațiune, de la nimicurile orașielorū și de la miseriile vătămătoare ale ipocrisiei și rafinării, dărū se nu disprețimū acestū poporū care singurū a sciutū se păstreze cu credință atâtea comori ce, cu câtū suntū mai pitulate și mai virgine, cu atătū suntū mai prețioase și mai plăcute. Limba poporulū nu-apăstrat-o, portulū, cântecele, datinele, credințele, tradițiunile și totū ce e naționalulū i-le datorimū. Spre dēnsulū dărū se ne îndreptămū privirile, cu iubire și cu recunoștiință. Și cândū îlū vomū studia bine, îlū vomū sci aprețui și mai bine, îlū vomū sci îngriji câtū vomū putē de bine.

¹⁾ N. Bălcescu în *Istoria lui Mihai Vitezulū*, cap. XXI, Cartea III.

REPOTINII.

Meritul femeilor din popor pentru păstrarea datinelor.

Marția și Ionia celei d'a treia săptămâni după Pasce sunt, pentru populațiunea română, zile de sărbători tradiționale, domestice ca multe altele, pe care popii îndemnă pe toți a le părăsi, căci sunt, dicu ei, nesce șieresuri păgâne.

Popii își implinesc misiunea de propagatori ai creștinismului, d'ér și creștinii Români își fac datoria d'a nu se otări să renunțe la nici una din asemenea amintiri păgâne, prin urmare nici la *Repotini*, pentru c'ășia le-au pomenit din părinți, ș' adevăratul Român nu și renegă trecutul. Vechie ca și d'ensii, mai vechie de câtu d'ensii, instituțiunile păgâne au fostu transmise de la uă generațiune la alta, au intrat în moravuri, s'au prefăcut în datine naționale, éru moravurile și datinele unui popor, păstrate și practicate de mult și seculi, sunt mai tari de câtu legile civile, de câtu credințele religioșe posterioare originii sele.

Și — lucru curios — tocmai femeiele, care de ordinar sunt atât de aplecate, atât de supuse, une-orî devote p'ne la fanatism dogmelor prescise de religiune, la noi tocmai ele inițiază, promovă și esecută aceste datine. E locul să le recunoșcem această calitate — și să fiă bine înțeleșu că vorbim despre femeiele din popor — care constituie pentru d'ensele un merit, uă onóre ce nu li se p'ote contesta.

Ce e dreptu, și bărbații au uă parte de acțiune în numeroșele nostre datine, ênsé nu e mai puțin adevăratu că pe cele relative la viața și usurile domestice le-au monopolisat femeiele, făr'a căroru laudabilé sollicitudine, făr'a căroru fidelé și constantă propagare, ađi p'ote c'amă fi

rămasă săracă de multe din aceste prețioase resturi ale clasicității păgâne, care ne atestă originea, care dă un caracter propriu și original națiunii române, care sunt cele mai valide documente pentru a ei nobilitate.

Edgar Quinet, dicându despre noi „*la langue est leur marque de noblesse au milieu des barbares*“ ară fi putut pré bine, pe lângă limbă, să ne adauge și *datinele, moravurile, tradițiunile*.

Așia dără, din punctul de vedere ală serviciiloră aduse de femeia română prin conservarea acestui tesaură, noi unii bine-cuvântămă ignoranța ce i-se impută cu atăta cruzime, căci . . . uă instrucțiune solidă și generală fiindă forțe anevoioasă, deca nu imposibilă, apoi lustrulă, spoiela, pretinsa civilizațiune ară fi avută de efectă înstrăinarea multoră simțiminte, alterarea multoră moravuri care ađi suntă podoba căsnicieii române. Femeiele cu lustru de instrucțiune citescă, în cea mai mare parte, romănțe străine, reū alese și reū traduse, ale căroră consecințe vătămătore credemă că nu mai avemă nevoiă a le demonstra.

In ce consistă „Răpotiniă.“

A treia Marți după Pasce, suntă *Răpotiniă* sėu mai bine *Răpotinele* ¹⁾.

In acestă ăi, femeiele lasă d'ună parte lucrulă obicinuită, furca, melița, răsboiulă, și, adunându-se vecină cu vecină, facă — dia humă și paie — capace de astupată gura sobei, dără mai cu sēmă acele renumite *țesturi*, coptore mobile sub care cocă, prin răscócere, prin refractarea căldurii primite, turte, plăcinte, mălaie, asme sėu asme, și diferite alte mănăcări.

Forma acestoră țesturi e, precum se scie, ca a scaturiloră atince, uă semisferă cavă: simpla variațiune constă în ascuțirea mai multă sėu mai puțină pronunțată a virfului de care s'apucă ²⁾.

După ce le-au modelată, le lasă să se svēnte puțină, le spoiescă frumosă pe tóte părțile și, înfigēdu-le în creste ramure verđi și floră de câmpă, le înșiră pe foi de lipană, espuindu-le arșiței sórelii ca să le usce.

După terminarea acestei munci nu puțină obositoare, contribuiescă flă-

¹⁾ In limbagiū se ăice și *Răpotinulă* sėu *Răpotina*.

²⁾ Nu intrămă în modulă întrebunțării loră și 'n alte amănunte, care ară pute face obiectulă unui studiu deosebită.

care, cumpără vin și p'allocurea le stropesc, în semn de abundență, ca țestul să fie norocos, avându mare parte să totu coccă pâne și mâncări. Restul îl bea pe rând între densesle.

Tradițiunea spune — ș'o spun și femeiele — c'acesta e ziua consacrată în care a dreptul d'a se purta mai aspru cu bărbații, ca răsunare pentru ori-ce neplăceri ar fi avut din parte-le.

Analogia Răpotinelor cu unele ferii latine.

Sunt mai multe sărbători latine de la care se pte să se fi păstrat acea-a a Răpotinelor. Vom indica în scurt pe fiă-care dintr'ensele

Repotia — frecuentativu de la verbulu *potare*, a bea, de unde *potio* și *potatio* ¹⁾ — se numia prândul d'a doua și după cununiă, cându era veselia cea mai mare, precum se obicinuesce și la noi pen' n ziua de ađi cu atata esactitate. Numirea de *răpotine* s'a pututu deriva deru de la *repotia* prin adausul sufisului *na*, precum s'a formatu și numirea de *Agonale* de la *ago*, ierăși prin adausul unui sufis, de și Ovidiu ²⁾ care numai filologu nu se pte numi, le derivă de la *ago* și interogativulu *ne*.

Caprotina ³⁾ e numele ce vechii Romani dau Junonei, în a carei onore consacraseră nă serbare solemnă, instituită în următoarele circumstanțe. După plecarea Galilor, cari invasaseră Roma, poporele italice de prin prejuru, vedendu că forțele născundei republice erau scurse, se confederară și voiră să profite de ocaziune spre a stinge numele romanu. Luciu sêu Liviu Postumiu ⁴⁾, dictatorele Fidenăților, căruia i dedeseră comanda trupelor, somă pe patriei sêi trămită femeiele și fetele, singura condițiune cu care i va crăta. Pe cându senatorii erau coprinși de fior și nu sciau cum să evite acestu pericolu, nă sclavă Filoti sêu Tutela adună pe tôte cele-l-alte slave — *ancillae* — le îmbracă cu hainele stăpânelor și, în această străvestire, trecură în tabăra inamică, sta-

¹⁾ Rădăcina cuvântului e ποτ, de unde ποτος (băutură) *poculum* (pocalu sêu pahar) lib. V. § 122 și lib. VI § 84 de *lingua latin*. Varronis. — M. Raynouard, *Lecrique roman*, tom. IV.

²⁾ Ovidii *Fast.* Cart. I, vers. 322.

³⁾ De la *Caprisus*, smochin sălbatec.

⁴⁾ După Macrobiu. *Saturu.* lib. I, cap. XI.

ibilită la porțile Romei. Falsele matrône, care fuseseră distribuite șefilor și soldaților, îi îndemnară să bea și să se înveselască pentru dânsese, căci afirmară că în acea zi aveau uă mare sêrbătore. Ensê, după ce vêdură că s'amețiseră și că începuse să'î fure somnul¹⁾, Tutela dete semnalul din vârful unui smochin sêlbatec — *ex arbore caprisco* — Romanii alergară, și inamicii surprinși fură siliți sê capituleze. Dreptu recunoscință, senatul decretă liberarea curagiôsoloru sclave, și le acordă, din erariul publicu, câte uă sumă proporțională ca să se mărite, permițendu-le uă dată pe anu sê pôrte costumulu de care se serviseră cu atata dibăciă²⁾. Diua acestei salvări Romanii o numiră *None caprotine* și instituiră uă serbare *anuală* în onôrea Junonei caprotine³⁾. Femeiele de ori-ce condițiune⁴⁾, îmbrăcate cu *stola*⁵⁾, adică cu vestimentulu ce distingea pe matrône⁶⁾, făceau sacrificie în această zi sub unu smochiau, rupêndu câte-na ramură⁷⁾ sêu făcêndu-și lăgâne.

Robigalia erau sêrbări religiôse în onôrea șteului Robigus⁸⁾, sêu a șteitei Robigo⁹⁾, instituite de Numa Pompiliu și celebrate în luna lui Aprile cu scopu d'a'î-se invoca protecțiunea în favôrea holdelor, dându pluoi și ferindu-le de mălură¹⁰⁾.

Facerea de țesturi, obicinuită și practicată 'n această zi, credem că e, de bună-sêmă, uă prețiosă amintire sêu din sêrbările *Fornacale* — instituite sub Numa Pompiliu, celebrate în onôrea șteitei coptorelor, numită Fornax, și pe care curionii le anunțau în foru, de ôre-ce n'aveau epoce determinate¹¹⁾ — sêu din *Terminale*, sêrbate în onôrea șteului hotarelor, Terminus. Ca serbare curatū domestică, era naturalu sê fiă destinată pentru facerea uneltelor necesarie traiului comunu, preparării alimentelor, care erau puse de păgâni sub auspiciile divinității.

¹⁾ Această legendă, observă d. Ch. Magnin, amintesc istoria Județii.

²⁾ *Les origines du theatre moderne* tom. I.

³⁾ Plutarch. — Titu Liviu lib. XXVII, cap. 23. — Moreri *Dictionar*.

⁴⁾ Varron în *De ling. latin.* lib. VI §, 18.

⁵⁾ Auson. *De feriis rom.* v. 9, cit. apud Magn. p. 278

⁶⁾ Festus în voce *Matronă*.

⁷⁾ Varron eod. loc. lib. VI, § 16 și 18.

⁸⁾ Varron eod. loc. §. 16 — Macrob. eod. loc. — Ovid. *Fast.* lib. IV, v. 907.

⁹⁾ Moreri în *Dictionarul* sêu, edit. 1702, Amsterdam.

¹⁰⁾ Numită *Robigo*. — Pliniulib XVIII. — Alesandr. lib. VI.

¹¹⁾ Ovidii *Fast.* lib. V, vers. 529 și lib. II vers. 663.

Ovidiu ne spune că, cu această ocaziune, se procede în modul următor :

Ara fit: huc ignem curto fert rustica testu ¹⁾
Suntum de tepidis ipsa colona focis ²⁾.

Vinul și stropirea țeșturilor e învederata rămășiță a libațiunilor păgâne, nelipsite de la orî-ce sacrificie, prin urmare nelipsite și de la serbări, care în genere se începeau prin sacrificie.

Superioritatea, arogarea de drepturi mai mari din partea femeielor asupra bărbaților în această zi, e de sigur seú amintirea succesului repurtat de matróna prin desființarea măsurilor care le interzicea plimbarea în trăsuri și în lectice ³⁾ seú uă reproducere a scenelor ce se vedeau cu ocaziunea serbătorii Annei Perenne, despre care Ovidiu ȳice :

Occurri nuper. Visa est mihi digna relatu
Pompa: senem potum pota trahebat annus ⁴⁾.

D'amú admite că suvenirea despre *repotia* — prânȳulú d'a doua-ȳi după cununiá — s'a perpetuatú prin tradițiune și c'acésta o scie numái câte uă bętráná octogenará, pe cándú restulú femeielorú o păstrézá după indemnú seú din deprinderea d'a nu lása uitárii uă datiná vechiá, amú avé unú temeiu sificiente pentru esplicarea *repotinelorú*.

Nu mai puțin ni-le esplicámú ęnsé și ca vestigie din serbările *caprotine*, îndată ce vomú combina faptele că Junona, numită și *Lucina*, *Juno pronuba* ⁵⁾, presida la cásătorii ca și la nasceri, că instituirea solemnităȳilor caprotine se făcuse sub imperiulú ideiei de cásătorii, că *repotia* era bęutura de la nuntá și că senatulú acordase sclavelorú sume de bani ca sę se mărite.

În fine, serbarea avęndú locú în a patra ȳi după Idele lui Aprile, de vomú calcula și vomú reporta-o la ȳilele calendarului nostru, gásimú că vine la XVI din calendele lui Maiú, adică pe la 16 Aprile.

¹⁾ *Testa* latiná e *țesta* română, în limba trubadurilorú *testa*, în cea francesă *teste*, *test* și *tét*. — Raynouard. *Lexique rom.* tom. V.

²⁾ «Se face unú altarú, ș'aci femeia țeraná aduce, p'unú *țestu* (capacú) îngustú, cãrbuni luaȳi din foculú potolitu». — *Fastele*, cart. II vers. 645,646.

³⁾ A vedé studiulú nostru *Despre originea și progresle lucrului la Roma*, publicatú în *Transacțiunú literare și științifice*.

⁴⁾ «li întilniú de curęndú. Vędui uá pompá care meritá se fiá naratá: uá babá bęutá țera p'unú bętránú bęutu (ca și ęnsa).» — *Fast* lib. III. Pag. 590.

⁵⁾ Montaucon, *Antiq. graec. et rom.* și alȳii.

PAPARUDELE

Datina și cântecul Paparudelor.

A treia Joui după Pasce, e *Papaluga* seú *đia* *Paparudelor*.

Tinerele țigane își impletesc cunună de bosii pe cap, se impestrițeză cu *panglice* roșii, cu salbe de firfirici, și merg să jöce din casă 'n casă. Uă țigana mai în vêrstă cântă din gură, p'ua ariă de danțu monotonă, pe note scurte, stacate și p'unu tactu răpede, unu șir de invocațiuni din care estragem următoarele :

Paparudă, rdă,
Vino de te udă,
Ca se cađă plouile
Cu găteile.
Să dea porumburile
Cătü gardurile
Și să crească spicele
Cătü vrabiele,
Să sporască grănele
Să imple pătulele,
Paparudele !

Apoi, ea cum s'arü adresa divinității, continue :

Să deschii cerurilo,
Să pornască plouile,
Și să feresci holdele
De tôte mălurile:
Să gonesci tăciunele,
Din tôte ogórele,
Paparudele!

După ritmulu cânteculu, două seú mai multe paparude jöcă în modu săltătorü, bătëndü din palme, plesuindü din degete, imitândü sunetulu

castanetelor spaniole și repetându alternativ esclamațiunea *ha! ha!*

În timpul acesta, stăpâna casei iea uă cană culate, deru mal cu semă uă găletă, uă doniță cu apă, ș'o aruncă pe densele, udându-le de sus penă jos . Zărind-o, paparudele se prefac că fug : une-or fug în realitate, și mal ales când apa e rece. Ens ... în cele din urm sunt ajunse, și tot nu scap de băte zulu , de plu o ia ce inv o că.

Apoi, după diferite urări de vi o ț ă lung ă și fericit ă, primesc u s eu u ă monet ă, s eu un u găvan u , u ă strachin ă de gr â u , de m ălai u , de f ăin ă, de fasole, or î un u caier u de l ă n ă, u ă rochi ă învechit ă etc.

În același mod purced u din cas ă în cas ă, ș'acele ia, la care nu j o c ă Paparuda, exist ă credin ț ă c ă nu 'i merge bine în v er ă ce urm ez ă.

Originea aceste datine. — Paparuda la Grec î și Serb î.

D eca acest ă datin ă ar u existe numai la noi Rom âni u , am u înclin ă s 'o atribuim u latin it ă ț ii arhaice și i-am u da deriva țiunea de la *Paplusia*, divinitate a *Plu o iei*, format ă din *Pluvia* prin repetirea silabei ini ț iale *Pa* — ca în *Paparechia* ¹⁾, *Papaver*, și la noi *M ăm ălig ă*, *P ăp ădi ă* etc. — și prin prefacerea lui *b* și *v* din cuvintele latine în *g* la cele rom â ne, ca *u ger* din *uber*, *ne gura* din *nebula*, *f agur* din *favus* etc.

Cu t o te astea, datina Paparudelor u se g ăse ce și la alte pop o re din peninsula balcanic ă : prin urmare îmbr ă ț is ăm u opiniunea c ă e de origine tracic ă.

Despre comunitatea Paparudelor u la na ș iunile unde se p ăstre z ă, prin urmare despre unitatea origin ii și despre transmiterea sea de la Trac î, ne încredin ț ez ă: I) identitatea ideei ce se urm ăres ce prin acest ă datin ă, acea ă d 'a chi ă ma protec țiunea divinit ă ț ii în fav o rea cerealelor u , d 'a le plu oa ca s ă p o ț ă cre ște și produce, și II) identitatea forma țiunii nimir ii se le, prin repetirea silabei ini ț iale.

Ast u -fel u la Serb î ²⁾ Paparuda se nume ște *Dodola* ³⁾ — prin repetirea silabei *do* — er u la Grec î *P ir piruna*, repetându-se i er ă și silaba ini ț ial ă *pir*.

¹⁾ Varon in *De ling. lat.* lib. V. § 133.

²⁾ Sanders D. H. *Das Volksleben der Neugriechen dargestellt und erkl art aus Liedern* etc. pag. 110 și 140.

³⁾ Kind cit. apud eumd.

Iată 'n traducțiune versurile poporare ale *Pirpirunei*, așa cum se cântă la Greci :

„Pirpiruna âmbă și rógă pe Dumneđeú : o Dómne, dă uă pluóia, uă pluóia încetă, care se incolțescă, se rodescă — și se îmbogățescă lumea — grăulū și bumbaculū, și ierba cea udată. In lacurī, in lacurī (se se facă) apa, și rodulū in grămadă : fiă-care spicū și banița, fiă-care strugure și védra.“

Sanders ¹⁾ esplică 'n modulū următorū etimologia cuvântului *Pirpiruna*. „Πορπηρίς, vechiulū Πέρπηρος, se chiamă unū ténērū galantū, de unde Πορπηροδονα póte se fiă femininulū și se se rapórte la gătela cu flori a fetei“ care esecută acestū jocū.

Apoi, scriitorulū germanū amintescă că *Pirpiruna* de la Greci, și *Dodola* de la Sêrbī se numescă *Papaluga* la Români, după Cantemir și Sulzer, și reproduce 'n următórea coprindere cântulū nostru poporarū :

„Papalugă, papalugă, suite-te (cu rugăciunea) pêne la cerū, deschide'ī porțile, trâmite de susū pluóia, ca secara,“grăulū, meiulū și altele se crêscă bine.“

Ferii latine care aū corelațiune cu Paparudele.

In urma celorū arêtate, resultă dérū că vomū opina numaī in privința originii tracice a *Paparudelorū*, căci, câtū despre rădęcina și etimologia adevêrată a acesteī numiri, e greū a alege între *Palug*, *Parud*, și *Pirun*.

Consecința ce resultă d'aci e că nu putemū deriva *Paparudele* de la *Palilia*, *Populonia*, *Poplifugia*, etc.

Totuși, fiindū-că și aceste numiri se dedeaū unorū serbări agreste, institute in favórea recoltelorū, turmelorū etc., și fiindū-că aū óre-care corelațiune cu *Paparudele*, nu credemū de prisosū a aminti in trecutū și despre dênsele, de óre-ce le pomenirămū de nume.

Palilia eraū serbări ale păstorilorū, celebrate in onórea deítei Pales²⁾ in ziua de 21 Aprile, cu scopū d'a-ī cere se protégă și se ferêscă turmele de epizotii. Ele coincideaū cu aniversara fundării Romei³⁾, ș'a-cêstă dată memorabilē le da uă și mai mare insemnătate.

¹⁾ In opera citată edit. din Munnheim 1844.

²⁾ Varron. *De ling. lat.* cart. VI. § 16. — Ovidi. *Fast.* cart. III vers. §15 pag. 596.

³⁾ Dio n. Halicarn. *Antiqu.* lib. 1 ap. Moreri, *Dict.* — Ch. Magn. tom. 1.

Populonia era uă divinitate agrestă, venerată de vechii Romani carii îi implorau intervenirea spre a feri țérinele — *populationes* — de stricăciuni, de locuste, de inundări și de alte intemperii ¹⁾).

Poplifugia, dies poplifugia ²⁾ s'a numitü astü-felü din cauza fugei ce întreprindea poporulü în ziua solemnității cu același nume, căci serbarea amintia și se făcea îndată după ziua plecării Galilorü, și 'n care s'afase despre conjurațiunea Ficuleaților cu Fidenaii. În aceste ceremonie sacre aparü, ȳce Varone, öre-care urme de fugă, care confirmă originea serbării : *aliquot hujus diei vestigia fugae in sacris apparent*. Ovidiü spune că la serbările 'n memoria Annei Perenna, între altele „cultaque diffusis saltat amica comis“ ³⁾, în felulü paparudelorü de la noi, care fugü cândü li-se törnä apă 'n capü.

Öri-cum arü fi önsö, amü cređutü șbine se menționämü despre aceste ferii, nu spre a deduce de la densesle datina Paparudelorü, ci numai spre a indica relațiunea și asemënarea ce arü fi între ele și Paparude.

Cätü despre datina nöstră, așia cum se practică ađi, suntemü convinși că ne amü implinitü uă datorii puindu-ne se'i înregisträmü esistința și conservarea, mai cu semă ađi, cândü unü disprețü inesplicabile tinde a face se nu se mai păstreze nici urme din asemenea obiceiuri.

Röspândite în modü atâtü de generale în întröga țéră, serbate în aceeași și fără nici uă impunere, aparate cu atâtä încredere de poporü, de sigurü că ele nu s'aü pututü nasce și 'nrädöcina într'uă singurä și printr'unü jocü alü întâmplării, la uă națiune frământată de invasiuni, de resbele și de totü genulü de calamități. Tradițiunea, numai dënsa le-a pututü salva esistința : prin ea dëru trebuie se trăiescă și d'aci 'nainte căci și tradițiunea e unü ce propriü gintei latine :

Pro magna teste vetustas

Creditor : acceptam parce movere fidem ⁴⁾).

¹⁾ St Augustin. *De civitate dei* apud eumd. p. 197 tom. IV.

²⁾ Varron eod. loc. cart. VI §. 18.

³⁾ «Și fëta frumösă jöcă cu përulü despletitü» — Ovidiu în *Fast*. cart. III vers. 583 pag. 590.

⁴⁾ «Anticitatea e considerată ca nä mare dovädă : feresce-te d'a scudui credința primită!» — Ovid. *Fast* cart. IV, vers. 204-205 p. 103.

Causele pentru care datina *Paparudelor* se practică de țigane.

Orî-câtă de neînsemnată și de puțină demnă s'arū păre datina *Paparudelor*, din cauză că numai țiganele o esercită, mărturimū că noi unii îi dămū mai multă considerațiune, în cea-a ce'i privesce originea. În adevărū, deca n'arū fi de originē mai respectabilē de câtū se pare, deca n'arū fi uă tradițiune moștenită, pentru ce, la țēră ca și 'n suburbele orașielorū, poporațiunea'i serbătorește diua puind-o p'aceași liniă cu *Rēpotinele*, cu *Circoviū*, cu diferite alte datine vechi, cu diferite credințe puse sub auspiciile creștinismului, dērū pāgāne prin origine?

Douē potū fi causele pentru care *paparudele* se recrută numai dintre țigane, ș'aceste cause le credemū fōrte espicabile.

A se espune sē fiā udate de suratele seū de mamele suratelorū lorū din satū, a căpēta din casā în casā parale seū produse, era ceva nedemnū de tinerele romāne, a cărorū mândriā nu le arū permite cu nici unū prețū sē jōce unū asemenea rolū. Dērū cu tote astea, nevoindū sē se pērdā datina, nimēnuī nu'i trece prin minte sē n'o încurajeze, sē nu contribuie la a ei mănținere și reproducere. D'acea-a *Paparudele* suntū chiāmate din casā 'n casā ca sē jōce 'n bātăturā, d'acea-a suntū recompensate după puținā, d'acea-a se inspirā și se propagā credința că familiei care nu le-a udatū nu'i va merge bine cu produsele în vēra urmātōre, d'acea-a 'n fine femeiele nu lucrēzā a treia Joui după Pasce, serbānd-o pentru protegerea, pentru prosperarea semēnăturilorū.

A doua causā pentru care joculū și invocațiunile *paparudelor* s'au lāsātū numai în atribuțiunea țiganelorū, e acelu ridiculū, acea indecința ce însoțese neapāratū pe curiōsele dānțuitōre, indecința atestată de scriitorī și observată în mai multe serbări romane ¹⁾.

În definitivū, partea interesantē e datina în sine, serbarea diulei și amintirea unei pāgāne solemnități religiose, importāndū fōrte puținū instrumentele întrebuiņate în a ei esecutare.

¹⁾ Ovidiū în *Fast* cart. III.

Identitatea dintre Paparudele noastre și Robigalele latine.

În convingerea că serbarea *Paparudelor* nu e de origine străină ne întăresce marea'î asemănare cu *Robigalele* latine.

Precum amă amintitū mai susū, *Robigalele* fură instituite de Numa Pompiliū, și se celebraū la VII din calendele lui Maiū, cea-a ce — după calendarulū nostru — vine 'n ziua de 25 Aprile. După mărturiile lui Aulū Geliū ¹⁾ ș'a comendatorilorū sēi, a lui Varone ²⁾, Festu ³⁾, Ovidiū ⁴⁾, Pliniū ⁵⁾, Columela ș'a altorū scriitorī, deulū *Robigus* era invocatū, prin ceremonie și sacrificie, nu numai ca sē apere grānele, arboril și legumele de mălurā, tăciune și intemperii, dērū sē le și favorizeze prin pluoiā. În timpū de secetā, își aveaū și Romanii ceremoniele lorū religiōse, sfeștaniele și procesiunile lorū, precum le avemū și noi sub sfinții creștinismulū. Iatē în traducțiune câte-va versuri ale bētrānului esilatū de la insula Tomi, care ecivalēzā cu rugāciunile religiunii nōstre :

„O divinitāți, dați *sporuri continue fragedelorū semințe*. Cāndū sēmērța e sub brasdā, *udați-o* cu apă cerescā (*pluoiā*) și pāziți ca nu cum-va stolorile de pasērī vātēmātore sē devasteze cāmpiele pline de daruri cereale. Faceți ca sēmēnăturile sē creșcă scutite de sārāciōsa *mālurā (robigo)* și sē nu se pālēcā de arșiță etc.“ ⁶⁾

În privința procesiunilorū, se esprime astū-felū : „în acea zi, cāndū de la Nomentu mē întorceamū la Roma, întâlui în mijloculū drumulū unū cortegiū îmbrăcatū în albū. Flaminele mergea 'n dumbrava anticei *Robigo*, ca sē sacrifice etc.“

Și mai la vale reproduce chiarū rugāciunile rostite de flaminele robigale, din care reproducemū următorele : „asprā *Robigo*, cruță tinerele grāne, fă-le sē creșcă pēnē s'orū face bune de seceratū. Feresce-le, te rogū, și n'ūți atinge fiorōsele māni de recoltā! Dicēndū

¹⁾ Cart. IV, cap. VI. *Noptile atice*.

²⁾ *De re rustica* lib. V, ap. scol. Geliū.

³⁾ Voce *Robigalia*.

⁴⁾ Ovidii *Fastorum* lib. IV.

⁵⁾ Pliniū lib. XVIII. cap. 29 ap. eumd.

⁶⁾ *Fastorum* lib. I, p. 556.

acestea, continue poetul, flaminele avea la drépta uă mantelă țesută din pěrú, uă cupă cu vinú și unú vasú cu tãmâie, pe care le vërsă peste focú.“

Ei bine, ce suntu acele rugăciuni :

Ca' sê cajà pluile
Cu gălețile
Și sê crească spicele
Cătú gardurele,
Sê sporéscă gránele
Sê imple pătulele

restite de *paperudele* nóstre, déca nu nesce invocări fórté aseménate cu cele narate de Ovidiú ? Ce suntu ierășî cererile ca divinitatea

Sê feréscă holdele
De tóte málurile,

déca nu repetirea aprópe fidelé a cuvintelorú ce Ovidiú reproduce testuálminte din gura flaminineluí robigalú, pe care atestă că'lú urmase și'lú ascultase in totú cursulú ceremoniei ?

Iaté pentru ce credemú că *Paparudele* nu e uă datină străină, ei strămoșéscă, a cărei conservare nu trebuie nici disprețuită, nici neglesă.

Aceste articule, publicate 'n diarulú *Románulú* și 'n *Fóia societății Románismulú*, au fostú scrise:

Crăciunulú, in 25 Decembre 1869 și 1870.

Brezaia, in 24 Decembre 1872.

Balurile, in 5, 6, 7 și 9 Martiú 1872.

Vicleimulú și Stéua, in Septembre 1874.

Anulú noú, in 1 iannariú 1870.

Antaiú Maiú, in 30 Aprile 1872.

Diferite Credințe și Datine etc., in 16 Septembre 1873.

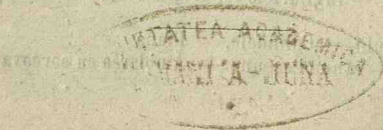
Genú. Serpiú de casú, in Decembre 1870.

Répotiniú și Paperudele, in 21---23 Aprile 1874.

TABLA DE MATERII.

	PAGINA
PBEFAȚA, de d-lă Al. Odobescu	1
INTRODUȚIUNE	3
CRĂCIUNULU. — Considerațiuni asupra acestor serbători	9
<i>Serbările din 25 Decembrie.</i> — Numirea de «Undré» dată lui Decembre.	
— Cui era dedicată de Romani	10
Saturnale, Opalii, Vacunale și Fornacale. — Colindețe : facerea și cop- tul lor	11
Saturnele : originea, caracterul lor. — Jocul cu gologanul. — Tră- miterea de colaci, covrigi și faguri de miere	12
Uă altă origine atribuită Saturnalelor. — Durata serbării lor. — In- troducerea la Roma. — Modul serbării	16
Caracterizarea Saturnalelor. — Tăiatul porcilor. — <u>Bună dimineața</u> la moșii-ajun. — Colindele. — Colacii	19
Iconele religiose. — Libertatea ce Romanii acordaș sclavilor și pe care noi o dăm servitorilor. — Conclusiune	21
BREZAI. — Considerațiuni generale	24
Originea Brezaiei și rudimentele unor asemenea obiceiuri la alte pe- pore. — Marionete. — Păpuși. — Paiețe	25
Etimologia cuvântului «Brezaia»	27
Jocul Brezaiei. — Amintiri despre alte asemenea obiceiuri la Elini și Romani. — Conclusiune	27
BALURILE. — Balurile nu mai pot înflori. — Comparațiunea lui Vol- taire. — Etimologia cuvântului «balu». — Primul balu menționat de istoriă.	29
Urmarea istoricului balurilor. — Șeștorea. — Ludovic XIV. — Balu- rile matinale, balul Operei și estravaganțele lui. — Balurile parisiane.	
— Balurile italiene și biserica papală	32
Importanța caracterisării balurilor. — Balurile din Bucuresci. — Ti- nerimea de ambele sexe din capitală. — Ce se pôte găsi la balu ? — Con- clusiune	38
VICLEIMULU ȘI STÉUA. — Divisiunea caracterului acțiunii dramatice in genere	43
Vicleimul și Stéua : epoca întroducerii lor la Romani	47
Vicleimul și partea 'i religioasă	48
Reprezintațiunea profană a Vicleimului. — Marionetele și păpușile	50
Stéua și cânturile de Stea	52
Stéua cu Vicleim. — Conclusiune	54
ANULU NOU. — Scurte considerațiuni asupra păstrării vechielor obicei- uri. — Datinele de la 1 Ianuaru	55
Impărțirea de daruri. — Sigilarele și originea lor. — Compitalele și colacii cu chipuri	56
Opaliile. — Plugusiorul. — Colindele. — Diana	58
Serbarea anului nou. — Anna Perenna. — <u>Âmblarea cu sorcova.</u> — Con- clusiune	63

	PAGINA.
ANTAIU MAIU. — Considerațiuni generale	67
Serbătorile Romanilor înainte de Florale	68
Etimologia și inaugurarea lui Maiu. — Larii domestici. — Buna deită	69
Serbările și atribuțiunile Florei. — Jocurile în onoarea sea. — Serbări publice și domestice	70
Spălatul cu rouă în Jorii dilei.	72
Sămbăta Morților și a Moșilor.	73
Tradițiunea despre Joue, Mercuriu și Neptunul călătorind ca omeni	73
Serbările de la noi. — Grădinele din București, renumite mai înainte pentru asemenea ocazii	73
DIFERITE CREDINȚE, DATINE ȘI MORAVURI. — Considerațiuni ge- nerale	75
Sacerdoțiul latin în comparațiune cu cel elin. — Importanța sta- diilor de felul acestora	76
Originea datinelor și moravurilor. — Prima idee a sacerdoțiului ita- lic. — Carmenta. — Sibile. — Faun și Fauna	79
Meritul preoților latini. — Influența etruscă. — Fulguralele. — Atra- gerea trăsnetului.	81
Credințe, datine și moravuri poporare, relative la fulgere și trăsnete. — Sfântul Ilie. — Paratrăsnetul poporaru. — Adăpostirea sub arbori.	82
— Gonirea cânilor și pisicilor în timpul fulgerelor	84
— Știința medicală a sacerdoțiului italic. — Resturile conservate la po- porul român	87
Auguratul și aruspicatul. — Pronostice poporare. — Inceputurile ana- tomiei. — Inaugurarea prin serbări religioase a întreprinderilor publice și private. — Concluziune	90
GENII. ȘERPII DE CASĂ. — Caracterul acestei credințe. — Genii și numirile acestor divinități	95
— Istoricul acestui gen de zei	97
— Genii adorați ca zei locali și ca intermediari pe lângă divinități, ase- menea sfinților și angerilor creștinismului	98
— Numirile speciale și locuințele Geniilor	100
— Sancțiunea adorațiunii Geniilor. — Recapitulare	101
— Marele număr al Geniilor	103
— Adorațiunea Geniilor	106
— Diferite atribuțiuni și onoruri date Geniilor. — Recapitulare	109
— Șerpii de casă. — Identitatea lor cu «Genii locali». — Scurte notițe despre cultul șerpelui	112
— Credința în Șerpii de casă și sancțiunea acestei credințe. — Șerpii la Daci. — Concluziune	116
REPOTINI. — Meritul femeilor din popor pentru păstrarea da- tinilor	123
— În ce consistă Rēpotinii	124
— Analogia Rēpotimilor cu unele ferii latine	125
PAPARUDELE. — Datina și cântecul Paparudelor	128
— Originea acestei datine. — Paparuda la Greci și Serbi.	129
— Ferii latine care au corelațiune cu Paparudele	130
— Causale pentru care datina Paparudelor se practică de țigane	132
— Identitatea dintre Paparudele noastre și Robigalele latine	133

Copelton

10
1210

22/2990/59/17 u-960

ANTICARIAT NR 4
LEI 12 50